

Ἡ Ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία

3 Ἀρχαῖοι Τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος 3

ΟΔΗΓΟΣ

ΤΗΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

ΥΠΟ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝΤΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΗΣ Ἐν Ἀθῆναις
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΔΙΔΡΕΞΑ
ΤΗΣ Ἐν Ἀθῆναις
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΗΣ Ἐν Ἀθῆναις
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΧΡΗΣΤΟΥ
ΚΑΙ ΔΕΜΝΗΣ
ΚΑΡΟΥΖΟΥ

ΑΡ 612: 658-

29a

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

3

ΑΡΧΑΙΟΙ ΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

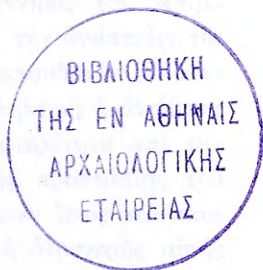
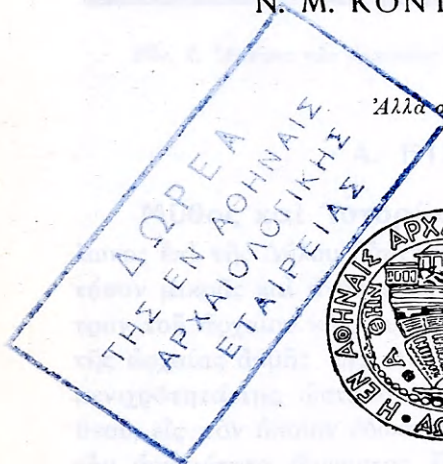
3

ΟΔΗΓΟΣ ΤΗΣ ΔΗΛΟΥ

ΥΠΟ

Ν. Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἄλλα σὺ Δήλω, Φοῖβε, μάλιστα' ἐπιτέρπει ἦτορ.

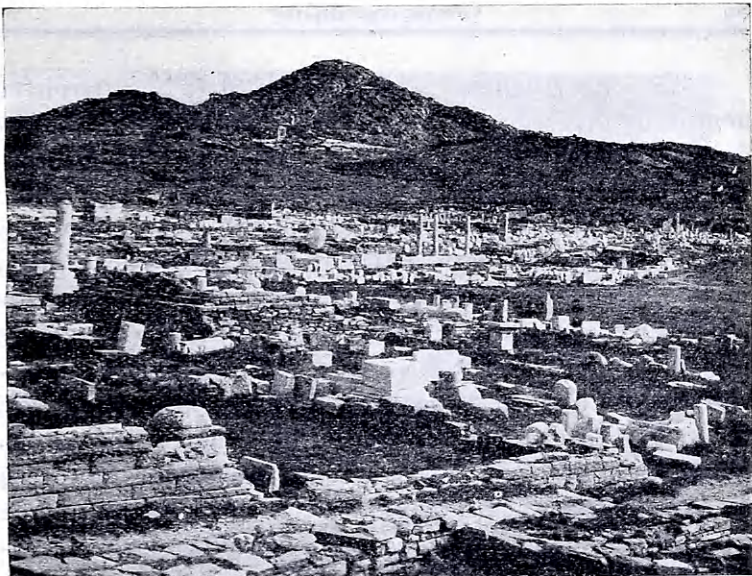

ΑΘΗΝΑΙ

1950

(H6 128^T)

ΑΣ. 10

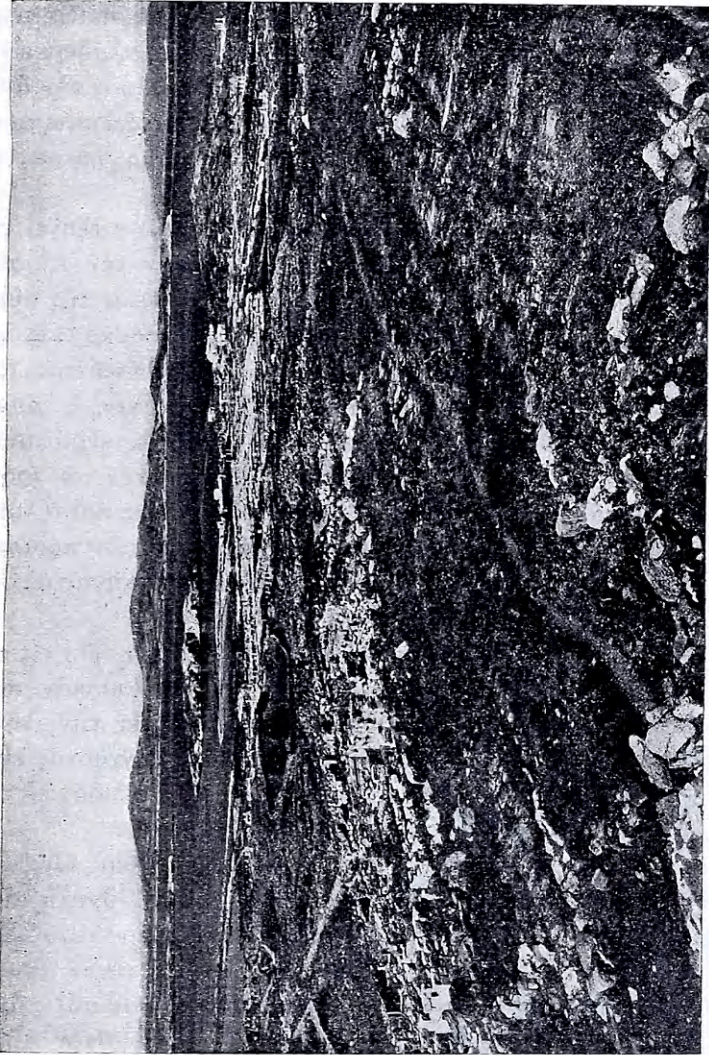
Εἰκ. 1. Ἀπομυς τῶν ἐρειπίων τῆς Δήλου. Εἰς τὸ βᾶθος ὁ Κύνθος.

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μῦθος καὶ Ἱστορία. Μόνον ἡ γέννησις τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῆς Δήλου ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τόσον μικρᾶς καὶ ἀγόνου αὐτῆς νήσου εἰς σπουδαιότατον κέντρον τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Εἶναι τόσον ἐκπληκτικὴ ἡ ἀντίθεσις τῆς ἀρχαίας ἀκμῆς τῆς Δήλου πρὸς τὴν μικρότητα καὶ τὴν πενιχρότητά της, ὥστε ἄνευ τῆς θαυμαστῆς προστασίας τοῦ θεοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωσε τὸ φῶς, θὰ ἔμεινεν ἴσως καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀγνωστος, ὅπως δεικνύει ἡ ὀλοσχερῆς αὐτῆς ἐρήμωσις μετὰ τὸν θάνατον τῆς ἀρχαίας θρησκείας. Εἶναι τόσον μικρά, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιζήσῃ, ὅτε ἔλειπεν ὁ προστάτης θεός.

Ἐξ μόνον χιλιόμετρα εἶναι ἡ ἀπὸ Β πρὸς Ν ἐκτεινομένη μεγαλυτέρα τῆς διάστασις· τὸ πλάτος τῆς εἶναι κατὰ μέσον ὄρον μὲν 1 χιλιόμετρον. Τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἀποτελοῦν συνεχεῖς χαμηλοὶ λόφοι ἐκ γρανίτου καὶ σχιστολίθου· ὀλίγοι μόνον εἶναι αἱ ὄμαλαὶ περιοχαὶ μεταξὺ τῶν λόφων καὶ πέριξ τῶν μικρῶν ὄρων τῆς δυτικῆς ἀκτῆς. Ὁ **Κύνθος** (*εἰκ. 1*), τὸ ἱερὸν ὄρος εἰς τὸ μέσον τῆς Δήλου, χαρακτηρίζει τὴν μορφήν τῆς νήσου καὶ ἐπιβάλλεται ἀκριβῶς μόνον ἕνεκα τῆς μικρότητος αὐτῆς· τὸ ὕψος του δὲν ὑπερβαίνει τὰ 112 μ. Ὑψώνεται πρὸς Α τῆς μικρᾶς **πεδιάδος**, ἡ ὁποία σχηματίζεται πέριξ τοῦ σημαντικωτέρου ὄρου εἰς τὸ μέσον τῆς Δ παραλίας (*εἰκ. 2*). Μικροὶ λόφοι τὴν κλείουν πρὸς τὰς ἄλλας διευθύνσεις, μία στενὴ δὲ προέκτασις πρὸς ΒΑ τὴν ἐπεκτείνει μέχρι τῆς ἀντιθέτου ἀκτῆς ὁ **Ἰνωπός**, μικρὸς χεῖμαρρος, τὴν συνδέει πρὸς τὸν Κύνθον, ἐνῶ ἡ χαμηλοτέρα τῆς προέκτασις πρὸς Β κατεκλύζετο ὑπὸ ὑδάτων κατὰ μέγα μέρος, ὥστε νὰ σχηματίζεται μικρὸν ἕλος—ἀποξηρανθὲν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν—τὸ ὁποῖον ἀπετέλει τὴν **ἑρὰν λίμνην** τῆς Δήλου (*εἰκ. 3*). Εἰς τὰ φυσικὰ ταῦτα σημεῖα προσέθετεν ἡ ἀρχαία παράδοσις καὶ τὸν **φοίνικα**· ἡ ἰδιαίτερα φυσιογνωμία αὐτῶν συνδεομένη μὲ θρησκευτικὰς δοξασίας ἤδη κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους συνεδυάσθη πρὸς τὴν γέννησιν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Σπουδαιότερα εἶναι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Δήλου. Στενότατος πορθμὸς πρὸς Δ τὴν χωρίζει ἀπὸ τῆς **Ρηνεῖας** (*εἰκ. 2*). Οἱ δύο μικροὶ βράχοι τοῦ πορθμοῦ, ὁ μικρὸς (βόρειος) καὶ ὁ μεγάλος (νότιος) **Ρεματιάρης**, παρέχουν ἀρκετὴν ἀσφάλειαν εἰς τὸν λιμένα. Πολὺ πλησίον εἶναι ἀκόμη πρὸς Β ἡ Τήνος καὶ ἡ Μύκονος. Ἡ Νάξος καὶ ἡ Πάρος πρὸς Ν, ἡ Σῦρος πρὸς Δ ἀποτελοῦν στενὸν μᾶλλον κύκλον γύρω τῆς Δήλου, τὸν ὁποῖον ὅμως πληθὸς ἄλλων νήσων εὐρύνουν εἰς ἕκτασιν καὶ συνδέουν οὕτω αὐτὴν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν τέρομα τοῦ

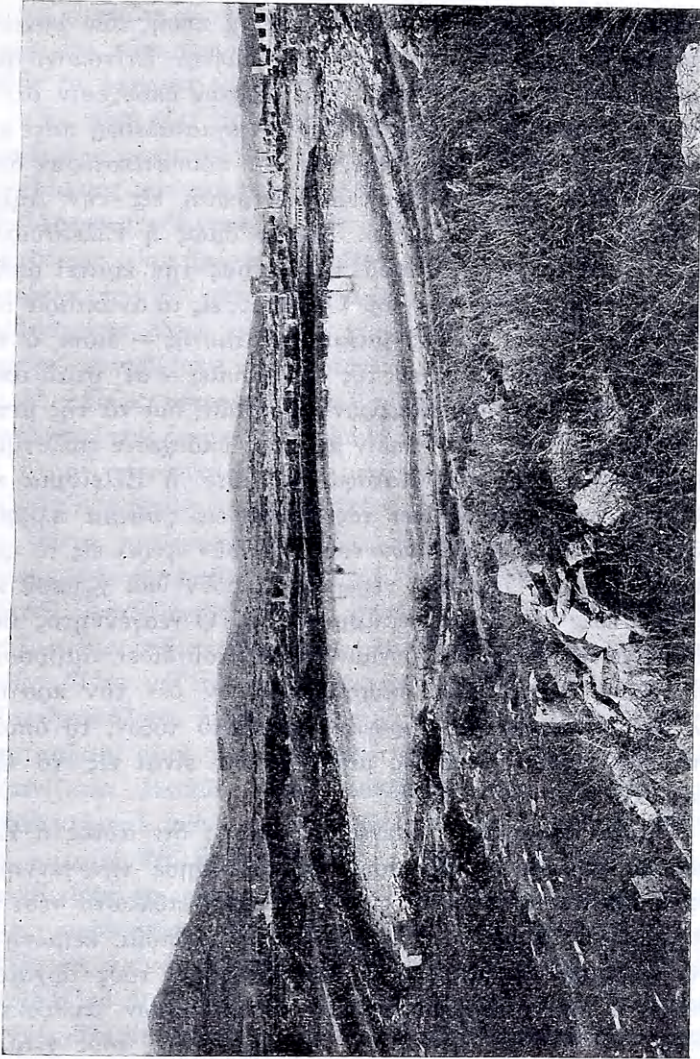
Εικ. 2. Τα ερείπια της Δήλου· εις τὸ βάθος ἡ Πήρεια.

Αἰγαίου. Ἐστία τῶν νήσων ὀνομάζεται ἀκριβῶς, διότι εὐρίσκειται εἰς τὸ κέντρον τῶν Κυκλάδων. Ἐκ τῶν Κυκλάδων εἶναι προσέτι ἡ Δῆλος ὁ πλησιέστερος ἀσφαλῆς λιμὴν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἰωνίαν τὰ ἄνευ μηχανῆς ἰστιοφόρα ἀποπλέοντα πρῶτ' ἀπὸ τῆς Δήλου φθάνουν τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὴν Χίον ἢ τὴν Σάμον.

Ἡ προνομιούχος γεωγραφικὴ θέσις τῆς Δήλου ἐξηγεῖ τὴν παρουσίαν καὶ ἔδῳ τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὴν 3^{ην} π.Χ. χιλιετηρίδα. Ἦτο φυσικὸν ἔνεκα τῆς αὐτῆς αἰτίας νὰ μὴ μείνη ἄγνωστος εἰς τοὺς θαλασσοκράτας μινωικοὺς Κρηῖτας. Ἀλλὰ ἀσφαλέστερον ἀντιπροσωπεύεται, ἀπὸ τῶν μέσων τῆς δευτέρας χιλιετηρίδος καὶ κατόπιν, ἡ μυκηναϊκὴ περίοδος, τῆς ὁποίας σημαντικὰ λείψανα εὐρίσκονται εἰς τὴν παρὰ τὸν λιμένα μικρὰν πεδιάδα, ὅπου σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεπτύχθη θρησκευτικὸν κέντρον ἀξιόλογον, ἡ πόλις καὶ ὁ λιμὴν τῆς Δήλου. Εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν, ὡς διάδοχος τῶν προϊστορικῶν λατρειῶν μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ μυκηναϊκοῦ κόσμου, ἐμφανίζεται ἡ θρησκεία τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἰερὰν τοῦ θεοῦ τούτου βλέπομεν τὴν Δῆλον ἤδη εἰς τὴν Ὀδύσειαν: Ὁ Ὀδυσσεὺς παραβάλλει τὴν Ναυσικᾶν πρὸς τὸν νεοβλάστητον φοίνικα, τὸν ὁποῖον εἶδεν εἰς τὴν Δῆλον πλησίον τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Σχεδὸν σύγχρονος εἶναι ὁ εἰς Ἀπόλλωνα ἕμνος, τὸν ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον εἰς τὸν Ὅμηρον. Ὁ ἕμνος οὗτος διηγεῖται τὴν γέννησιν.

Ἡ Λητώ, θυγάτηρ τοῦ Κοίου, βασανίζεται ὑπὸ τῶν ὤδιων τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος, τὸν ὁποῖον, θνητὴ αὐτή, ἔχει συλλάβει ἐκ τοῦ Διός. Ἀμείλικτος ὅμως τὴν καταδιώκει ἡ ὄργη τῆς Ἥρας. Οὐδείς τόπος προσφέρει εἰς αὐτὴν ἄσυλον. Πόλις, ὄρη, ποταμοὶ μετὰ τρόμου ἀπομακρύνονται μόλις ἀντιληφθούν πλησιάζουσιν τὴν Λητώ. Ἡ ταπεινὴ μόνον Δῆλος, ἡ ὁποία δὲν εἶχε κἄν σταθερὰν θέσιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ

Εικ. 3. Η ιερά λίμνη της Δήλου πρὸ τῆς ἀποξηράσεως.

συνεχῶς ἐπλανᾶτο ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῆς πνοῆς τῶν ἀνέμων, δέχεται νὰ προστατεύσῃ τὴν ταλαιπωρουμένην ἐπίτοκον, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτον ἔλαβε παρ' αὐτῆς τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν ὅτι ὁ θεός, τὸν ὁποῖον θὰ γεννήσῃ, δὲν θὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ ποτὲ καὶ ὅτι οὗτος πάντοτε θὰ ἔχῃ αὐτήν, ὡς τὴν προσφιλεστέραν διαμονήν. Πᾶσαι αἱ θεαὶ ἔχουν συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Δῆλον διὰ νὰ βοηθήσουν τὴν Λητώ. Λεῖπει ὅμως ἡ Εἰλείθυια, ἡ θεὰ τοῦ τοκετοῦ ἢ ζηλοτυπία τῆς Ἥρας τὴν κρατεῖ ἀπληροφόρητον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν θεῶν. Μετὰ ἑννέα ἡμέρας ματαίας ἀναμονῆς — διότι ὁ τοκετὸς εἶναι ἀδύνατος ἄνευ τῆς Εἰλείθυιας — αἱ θεαὶ ἀποστέλλουν τὴν Ἴριν, ἀγγελιαφόρον τῶν θεῶν, διὰ νὰ τῆς μεταδώσῃ κρυφίως τὴν πρόσκλησιν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν πολυτίμου περιδεραίου ὡς δώρου. Καταφθάνει τότε ἡ Εἰλείθυια καὶ εὐθὺς ἡ Λητώ «στηρίζουσα τὰς χεῖρας εἰς φοίνικα πλησίον τοῦ Κύνθου καὶ τῶν ρεῖθρων τοῦ Ἴνωποῦ» φέρει εἰς τὸ φῶς τὸν Ἀπόλλωνα. Ὅλα τότε γύρω πλημυροῦν ὑπὸ χρυσοῦ καὶ οἱ ξηροὶ ἔως τότε τόποι γαμίζου ἀνθη. Ὁ νεογέννητος θεὸς ἐκδηλώνει τὴν θείαν του δύναμιν μόλις τοῦ δίδει ἀμβροσίαν καὶ νέκταρ ἢ Θέτις. Τὰ σπάργανα πλέον δὲν τὸν κρατοῦν ἀλλ' ἀμέσως ἀρχίζει νὰ περιφέρεται μὲ τὸ τόξον, τὸ ὁποῖον μετὰ τῆς κιθάρας καὶ τῆς μαντικῆς θὰ εἶναι εἰς τὸ ἔξῃς ἡ ἀσχολία του.

Ἄλλαι παραδόσεις ἀναφέρουν ἐπίσης ὅτι αὐτὸς ὁ Ζεὺς ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Κύνθου παρηκολούθησε τὴν γέννησιν, τὰς δὲ πρῶτας προσφορὰς ἔφερον εἰς τὸν Ἀπόλλωνα νέοι καὶ νέαι ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Ὑπερβορείων, ἡ ὁποία, κειμένη εἰς τὸν ἄγνωστον βορρᾶν καὶ μυστηριώδης διὰ τοὺς ἀρχαίους, ἐθεωρεῖτο ὡς κατοικουμένη ὑπὸ εὐσεβεστάτων ἀνθρώπων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διατρέβει ὁ Ἀπόλλων κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας. Οἱ κύκνοι περιίπταντο μελωδοῦντες πέριξ τῆς

λίμνης ἀμέσως μετὰ τὴν γέννησιν. Ἡ δὲ φορητὴ προηγουμένως ἐπὶ τῶν κυμάτων Δῆλος ἐστηρίχθη ἀκλόνητος εἰς τὸν βυθὸν δι' ἰσχυρῶν ἀδαμαντίνων κιώνων.

Ἡ ὄργη τῆς Ἥρας δὲν κατεδίωξε τὴν Δῆλον καὶ ὁ Ἀπόλλων ἔμεινε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἰσχυροῦς της προστάτης.

Μικρὸς μόνον λόγος γίνεται εἰς τὸν ὁμηρικὸν ὕμνον διὰ τὴν Ἄρτεμιν: Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ὀρτυγίαν, κατ' ἄλλας δὲ παραδόσεις μίαν ἡμέραν ἐνωρίτερον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὥστε τὴν ἐπομένην — 7^{ην} τοῦ Θαργηλιῶνος (= 22 Μαΐου) — νὰ βοηθήσῃ τὴν Δητῶ κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀδελφοῦ θεοῦ. Οἱ ἀρχαῖοι ἐτοποθέτουσαν τὴν Ὀρτυγίαν εἰς διαφόρους τόπους ἀπὸ τῆς Μ. Ἀσίας μέχρι τῆς Σικελίας. Κατὰ τὴν δηλιακὴν ὁμως παράδοσιν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον, Ὀρτυγία ἦτο ἡ γειτονικὴ Ρήνεια· μεταγενεστέρα φαίνεται ἡ πίστις ὅτι καὶ ἡ Ἄρτεμις ἐγεννήθη ἐπὶ τῆς Δήλου.

Εἶναι περίεργον ὁμως, ὅτι, ὡς ἔδειξαν αἱ ἀνασκαφαί, ἡ λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος εἶναι πολὺ παλαιότερα ἐπὶ τῆς Δήλου ἢ ἡ τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἶναι φανερόν ὅτι ἡ Ἄρτεμις συνεχίζει τὴν λατρείαν τῆς παλαιᾶς μεγάλης θεᾶς τῶν προϊστορικῶν χρόνων. Ὅτε μὲ τὴν ἐπιβολὴν τῆς καθαρῶς ἑλληνικῆς θρησκείας ἐκτοπίζεται ἡ κυρίαρχος, πρὸς τὴν Μητέρα Γῆν συνδεομένη, παλαιὰ αὕτη γυναικεία θεότης, εἰς τὴν Δῆλον αὕτη δὲν ἐξαφανίζεται ἐντελῶς, ἀλλὰ συνδέεται πρὸς τὴν Ἄρτεμιν. Ἄλλαι μορφαί, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐπιζῆ εἰς τὴν Δῆλον ἡ παλαιὰ αὕτη μητρικὴ θεότης, εἶναι ἴσως καὶ ἡ Δητῶ, θεὰ καὶ αὕτη εἰς παμπάλαιους χρόνους καὶ σύζυγος τοῦ Διὸς παλαιότερα τῆς Ἥρας, σαφέστερον δὲ αἱ Ὑπερβόρειοι παρθένοι, τὰς ὁποίας ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις ὑπεβίβασεν εἰς ἱερείας τῆς Ἀρτέμιδος.

Ἄλλ' ὁ ὁμηρικὸς ὕμνος, τὸ κείμενον τῆς νέας θρησκείας, δὲν γνωρίζει παρὰ μόνον τὸν Ἀπόλλωνα ὡς τὸν ἀπόλυτον κύριον· ἡ μήτηρ καὶ ἡ ἀδελφὴ κατέχουν ὑποδεεστέραν θέσιν, αἱ

δὲ ἄλλαι ἐπιβιώσεις τῆς προϊστορικῆς θρησκείας συνυφαίνονται εἰς τὸν μῦθον ὡς ἐντελῶς δευτερεύοντα στοιχεῖα, παρ' ὅλην τὴν σημασίαν τὴν ὁποῖαν ἔχουν. Οἱ Ἕλληνες γνωρίζουν τὸν Ἀπόλλωνα ὡς τὸν ἀπόλυτον κύριον τῆς Δήλου. Ἡ φωτεινὴ μορφή τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι χαρακτηριστικῶς ἑλληνικὴ· ὁ μῦθος τῆς γεννήσεώς του εἰς τὴν Δῆλον, ὅσον καὶ ἂν ὑποκρύπτῃ δευτερεύοντα στοιχεῖα συνδέσεως πρὸς τοὺς παλαιότερους χρόνους, ἀποτελεῖ ποιητικὸν δημιουργημα τῆς νέας κοσμογονικῆς θεωρήσεως τοῦ καθαρῶς ἑλληνικοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον ἀκμαῖον πλέον ἀποκαλύπτουν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη. Τὴν ποιητικὴν ταύτην δημιουργίαν οὔτε αἱ προϊστορικαὶ λατρεῖαι τῆς Δήλου οὔτε ἡ ἐπίκαιρος γεωγραφικὴ θέσις τῆς μικροῦς νήσου εἶναι ἱκαναὶ νὰ ἐρμηνεύσουν.

Δυνάμεθα νὰ θέσωμεν περὶ τὸ 1000 περίπου π.Χ. τὴν μεταβολὴν ταύτην εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δήλου. Ὁ ὁμηρικὸς ὕμνος, περὶ τὸ 700 π.Χ., τὴν γνωρίζει ὡς ὀνομαστὸν πλέον κέντρον τῶν Ἰώνων, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς πρῶτους τούτους χρόνους συνεκεντρώνοντο ἐδῶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ νὰ ἐορτάσουν τὴν *πανήγυριν* διὰ θυσιῶν, χορῶν καὶ ὕμνων. Τὴν πανήγυριν ταύτην περιγράφει ὁ τυφλὸς Χῖος ποιητὴς τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου μετὰ τὴν διήγησιν τῆς γεννήσεως.

Ὅλαι αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἔστελλον κατὰ τὴν ἑτησίαν ἑορτὴν *θεωρίαν* (ἱερὰν ἀντιπροσωπείαν) περιλαμβάνουσας χοροὺς νέων καὶ παρθένων, οἱ ὁποῖοι ἔψαλλον ἰδιαιτέρους ὕμνους πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ, καὶ συνοδεύουσας τὰ ἀφιερώματα τῆς πόλεως καὶ τῶν ἰδιωτῶν. Ἐγίνετο οὕτω «*μεγάλῃ σύνοδος*» τῶν Ἰώνων, τοὺς ὁποίους ἤγωνεν ἐνταῦθα εἰς *Ἀμφικτιονίαν* ἢ ἡθικὴ ἐπιβολὴ τοῦ ἀπὸ κοινοῦ λατρευομένου θεοῦ. Αἱ πληροφορίαι περὶ αὐτῆς περιορίζονται εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ συμπεράσματα τοῦ Θουκυδίδου,

διὰ τὸν ὁποῖον ἐπίσης ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἰωνικῆς ἀκμῆς ἀνῆκεν εἰς ἀπομεμακρυσμένον παρελθὸν (ἦν δὲ τὸ *πάλαι...*).

Τὰ μνημεῖα τῆς Δήλου ἀρχίζουσι νὰ γίνωνται εὐγλωττα μόνον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰ. καὶ νὰ μαρτυροῦν μίαν ὑπεροχὴν τῆς πλησίον ἰσχυρᾶς καὶ πλουσίας Νάξου. Ζωηροτάτη ὑπῆρξεν ὁπωσδήποτε κατὰ τοὺς πρώιμους τούτους χρόνους ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν δηλιακὴν σύνοδον τῶν Ἴώνων τῆς Ἀνατολῆς· τελευταία ἀνάμνησις τούτων ἀναφέρεται ἢ προσφορὰ τῆς Ρηνείας ὡς ἀναθήματος εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τῆς Δήλου ὑπὸ τοῦ τυράννου τῆς Σάμου Πολυκράτους κατὰ τὸ 530 π.Χ.: διὰ νὰ γίνῃ φανερὰ ἡ ἀφιέρωσις προσέδεσε τὴν Ρήνειαν δι' ἄλυσεως εἰς τὴν Δῆλον. Μέγα τμήμα τῆς Ρηνείας, τὸ βλέπον πρὸς τὴν Δῆλον, ἦτο μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἰδιοκτησία τοῦ Ἰεσοῦ.

Ἡ ὑποδούλωσις τῶν Ἴώνων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν πλησίον νήσων, ἣτις συνεπληρώθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος, ὑπῆρξεν ἢ κυριωτέρα ἐκ τῶν *συμφορῶν*, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Θουκυδίδης ἀποδίδει τὴν κατάπτωσιν τῆς Δήλου κατὰ τὸ τέλος τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων καὶ τὸν περιορισμὸν τῶν μετεχόντων τοῦ Ἰεσοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τοὺς Ἀθηναίους μόνον καὶ τοὺς κατοίκους τῶν πλησίον τῆς Δήλου νήσων, τόσον ὥστε ἡ παλαιὰ λαμπρότης τῆς ἑορτῆς νὰ ἀναφέρεται καὶ κατὰ τὸν 5^{ον} π.Χ. αἰῶνα ὡς θρῦλος. Ἡ κοσμοϊστορικὴ καμπὴ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, τὴν ὁποίαν καθορίζουσι οἱ περσικοὶ πόλεμοι, ἦτο καὶ τῆς δηλιακῆς ἱστορίας σημαντικὸς σταθμὸς.

Αἱ παλαιαὶ ἰσχυραὶ ἰωνικαὶ πόλεις αἰ κυριαρχοῦσαι πρότερον εἰς τὸ Αἰγαῖον ὑποκαθίστανται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, αἱ ὁποῖαι ἀναλαμβάνουσι ἤδη τὴν ἡγεσίαν τῶν Ἴώνων. Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν Δῆλον εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἤδη ἐπὶ Πεισιστράτου· παλαιότερον ἀκόμη, ὁ Σόλων εἶχεν ὀνομάσει τὰς Ἀθήνας *προσβυτάτην γῆν* τῆς Ἰωνίας. Ἦτο οὕτω φυσικὸν

μία κυριωτάτη ἰωνικὴ ἐστία, ὅπως ἡ Δῆλος, νὰ μὴ μείνη ἀνεπηρέαστος ἐκ τῆς αὐξανομένης ἰσχύος καὶ τῆς φιλοδοξίας τῶν Ἀθηναίων, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται πλέον ὡς μητρόπολις τῆς Ἰωνίας.

Αἱ παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὰς Ἀθήνας πρὸς τὴν Δῆλον, δὲν ἔλειπον: Ὁδηγομένη ὑπὸ τῆς Ἀθηναῖς εἰς τὴν Δῆλον ἢ Δητῶ εἶχε λύσει «τὴν ζώνην ὡς τεξομένη» εἰς τὸν *Ζωστήρα* τῆς Ἀττικῆς, παρὰ τὴν Βουλιαγμένην. Ὁ Ἐρυσίχθων, ὁ μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἀθηναίων, ἦτο ὁ πρῶτος θεωρὸς — προσκυνητῆς — εἰς τὴν ἱερὰν νῆσον· εἶχε ἀφιερῶσει ἐκεῖ ἄγαλμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, εἶχε κτίσει τὸν πρῶτον ναὸν καὶ εἶχε μεταφέρει ἐκεῖθεν τὸ παλαιὸν ξόανον τῆς Εἰλειθυίας εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Κρήτης ὁ Θησεὺς ἐστάθμευσεν ἐδῶ διὰ νὰ χορεύσῃ τὸν *γέρανον* πέριξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐθέσπισε πρῶτος τοὺς ἀγῶνας πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ καὶ ὤρισεν ὡς ἔπαθλον τὸν κλάδον φοίνικος, ἐγκατέλειψε δὲ εἰς τὴν νῆσον τὸ ξόανον τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὁποῖον εἶχε συμπαραλάβει ἡ Ἀριάδνη φεύγουσα ἐκ τῆς Κρήτης.

Αἱ μυθικαὶ αὐταὶ παραδόσεις δεικνύουν τὴν παλαιότητα τῆς σχέσεως τῶν Ἀθηναίων καὶ τῆς Δήλου. Ἄλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ Πεισιστράτου ἐνεργὸς ἀνάμειξις τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν ζῶην τῆς Δήλου ἀπετέλεσε σημαντικώτατον σταθμὸν δι' αὐτήν. Εἰς τὸ ἕξῃς ἡ τύχη τῆς νήσου συνδέεται ἀναποσπástως πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐκτὸς ὀλίγων ἐνδιαμέσων περιόδων.

Ὁ Πεισιστράτος ἐγκαινιάζει τὴν ἀθηναϊκὴν ἐπίδρασιν, ἡ ὁποία διεδέχθη τὴν ναξιακὴν ὑπεροχὴν, μὲ τὴν πρώτην *κάθαρσιν τῆς Δήλου* περὶ τὸ 540 π.Χ. Ὁ Ἀπόλλων μισεῖ τὸν θάνατον καὶ οἱ νεκροὶ ἀποτελοῦν μίasma δι' αὐτόν· διὰ τοῦτο παλαιότατος χρησμός ἀπηγόρευε τὴν ταφὴν ἐπὶ τῆς Δήλου. *Μέγαν καθαρμὸν* ἀναφέρεται ὅτι εἶχε κάμει ἕνα αἰῶνα παλαιότερον καὶ ὁ Κρῆς Ἐπιμενίδης, ὅστις εἶχε καθάρει καὶ τὰς

Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ Κυλωνείου ἄγους. Ἡ κάθαρσις ἦτο προῶξις εὐλαβείας πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερος εὐνοϊκὴ διὰ τοὺς Ἀθηναίους.

Προφανῶς ὅμως οἱ Δῆλιοι δὲν ἐθεώρουν μίσημα τοὺς νεκροὺς των, διότι κατοικοῦντες τὴν νῆσον τοῦ Ἀπόλλωνος ἐνομίζοντο *ιεροί*. Ἀκριβῶς δὲ ἡ ἱερότης τῆς νήσου καὶ τῶν κατοίκων της ὑπῆρξεν αἰτία τῆς σωτηρίας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνης (490 π.Χ.), οἱ ὅποιοι πλέοντες πρὸς τὸν Μαραθῶνα ὑπέταξαν καὶ ἐλεηλάτησαν τὰς Κυκλάδας. Οἱ Δῆλιοι ἐκ φόβου εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη τῆς Τήνου, ἀλλ' ὁ Δάτις ἐκάλεσε τοὺς *ιεροὺς ἄνδρας* νὰ ἐπιστρέψουν διότι καὶ αὐτὸς δὲν ἐσκέπτετο, ἀλλὰ καὶ ὁ Δαρεῖος τοῦ εἶχεν ἀπαγορεύσει νὰ βλάψῃ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τῶν δύο θεῶν καὶ τοὺς κατοίκους του.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος ἡ Δῆλος εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν ἐπακολουθήσαν καταδίωξιν τῶν Περσῶν. Εἶναι περίεργος ἡ διήγησις τοῦ Ἡροδότου ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν τολμοῦν νὰ προχωρήσουν ἀνατολικώτερον ὄχι μόνον διότι δὲν γνωρίζουν τὴν ἀκριβῆ δύναμιν τῶν Περσῶν ἀλλὰ καὶ διότι, λέγει, τὴν Σάμον ἐγνώριζον μόνον ἐκ φήμης καὶ ἐνόμιζον, ὅτι ἀπέχει ὅσον καὶ αἱ Ἡράκλειοι στήλαι. Ἡ πληροφορία, ἂν καὶ ὑπερβολικὴ, δεικνύει χαρακτηριστικῶς τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς παλαιότερους χρόνους, ὅτε ἡ ἐπικοινωνία πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἦτο συχνοτάτη. Αἱ παλαιαὶ ναυτικαὶ πόλεις τῆς Ἰωνίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς ἀρχαίκοις χρόνους ἐκυριάρχουν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὴν Μεσόγειον, εἶχον καταστραφῆ ἢ ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας, ἐνῶ τὸ ναυτικὸν τῶν Ἀθηναίων ἦτο πολὺ πρόσφατον δημιούρημα.

Οἱ διαταγμοὶ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξαν προσωρινοὶ καὶ μετ' ὀλίγον ὁ στόλος ἀποπλέει ἐκ τῆς Δήλου διὰ νὰ καταστρέψῃ τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην (479 π.Χ.) καὶ νὰ καταστήσῃ καὶ πάλιν τὸ Αἰγαῖον ἑλληνικὸν πέλαγος.

Ἡ παλαιὰ ἰωνικὴ ἀμφικτυονία ἀποκαθίσταται μετὰ τὴν σύστασιν τῆς πρώτης *Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας* (476 π.Χ.). Τόπος τῶν συνελύσεων καὶ ταμεῖον τοῦ φόρου τῶν συμμαχῶν ὠρίσθη ἡ Δήλος. Διὰ τὴν διαχείρισιν τοῦ συμμαχικοῦ θησαυροῦ ὠρίσθησαν οἱ *Ἑλληνοταμίαι*. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς συμμαχίας εἰς ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων τὰ συμμαχικὰ χορήματα μεταφέρονται τὸ 454 ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων, χωρὶς ὅμως καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Δήλον. Ἡ διοίκησις τοῦ Ἱεροῦ γίνεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων *Ἀμφικτυόνων*, μολονότι ἔχει καὶ ἡ Δήλος τοὺς ἰδικούς της ἄρχοντας.

Τὸν χειμῶνα τοῦ 426/5, τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, οἱ Ἀθηναῖοι προσβάλλονται ἐκ νέου ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, τὸν ὁποῖον ἀποδίδουν εἰς ὄργην τοῦ Ἀπόλλωνος· ἐνθυμοῦνται τὸν παλαιὸν χρησμὸν καὶ προβαίνουν εἰς *νέαν κάθαρσιν* τῆς Δήλου ὀλοκλήρου πλέον καὶ ὄχι μόνον τῆς περιοχῆς τοῦ Ἱεροῦ, ὅπως εἶχε κάμει ὁ Πεισίστρατος. Καταστρέφονται ὅλοι οἱ τάφοι τῆς Δήλου, ἐκτὸς τῶν θεωρηθέντων ὡς ἱερῶν, τὰ δὲ ὄσῳ καὶ τὰ ἄλλα περιεχόμενα τῶν τάφων, ἀγγεία κ.τ.τ., μετεφέρθησαν εἰς ἓνα κοινὸν τάφον ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Ρηνείας, εἰς τὸ μέλλον δέ, ὠρίσθη, «*μήτε ἐναποθνήσκειν ἐν τῇ νήσῳ, μήτε ἐντίκτειν, ἀλλ' εἰς τὴν Ρήνειαν διακομιζέσθαι*». Ὁ κοινὸς οὗτος τάφος ἀνευρέθη ἐπὶ τῆς Ρηνείας καὶ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ ἀπετέλεσε τὸ Μουσεῖον τῆς Μυκόνου. Ἀπὸ τοῦ 425 οὐδεὶς πλέον ἐγεννήθη καὶ οὐδεὶς ἐτάφη ἐπὶ τῆς Δήλου, ὥστε οὐσιαστικῶς ἔπαυσεν αὕτη νὰ εἶναι ἡ πατρις τῶν Δηλίων· ὅτε οὕτω ἀργότερον ἐζήτησαν οὗτοι τὴν βοήθειαν

τῶν Σπαρτιατῶν διὰ νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Ἀθηναίους ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἡ Δῆλος δὲν δύναται νὰ εἶναι πατρίς τῶν ἀφοῦ ἐκεῖ οὐδεὶς οὔτε νὰ γεννηθῇ οὔτε νὰ ταφῇ εἶναι δυνατόν. Ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη, ἡ ὁποία περιέργως διετηρήθη καὶ ὅτε οἱ Δῆλιοι ἦσαν ἐλεύθεροι, δεικνύει σαφῶς τὸν χαρακτῆρα τῆς καθάρσεως. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πλέον νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς Δηλίους, τοὺς ὁποίους μάλιστα μετ' ὀλίγον (422 π.Χ.) ἐξώρισαν εἰς τὸ Ἀδραμύττιον τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου καὶ ἐξωνώθησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν Περσῶν. Πρόσχημα τῆς ἐξορίας ἐθεώρησαν τὴν ἔλλειψιν ἀγνότητος τῶν Δηλίων καὶ τὸ ὅτι ἐπομένως οὔτοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπηρετοῦν τὸν θεόν· ἐπανήλθον ὅμως συντόμως κατ' ἐντολὴν χρησιμοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι συνεδύασαν οὕτω τὸ πολιτικὸν συμφέρον μὲ τὴν ἐκδήλωσιν ὑπίστης εὐλαβείας.

Ἡ κάθαρσις ἐγκαινιάζει νέαν περίοδον ἀκμῆς. Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους κτίζεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἰδιαίτερος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἀνασυνιστᾶται ἡ παλαιὰ πανηγυρις ὑπὸ νέαν μορφήν. Παρὰ τὴν ἐτησίαν ἑορτὴν ἰδρύεται καὶ νέα, ἑορταζομένη ἀνὰ πᾶν πέμπτον ἔτος (*πεντετηρίς*), καθ' ἣν μεγαλοπρεπῆς θεωρία Ἀθηναίων διὰ τῆς ἱερᾶς τριήρουσ μετέβαινεν εἰς Δῆλον. Τὰ **Δήλια** ταῦτα ἐχωρτάσθησαν διὰ πρώτην φορὰν κατὰ τὸ 425, ἥτοι ἀμέσως μετὰ τὴν κάθαρσιν· ἀνέζησαν οἱ παλαιοὶ ἀγῶνες μὲ τὴν προσθήκην καὶ ἵπποδρομιῶν· ὀνομαστὴ ἦτο ἡ πεντετηρικὴ θεωρία τοῦ 417 ὑπὸ ἀρχιθέρον τὸν Νικίαν, τὸν γνωστὸν στρατηγὸν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀπουσίας τοῦ ἱεροῦ πλοίου εἰς τὴν Δῆλον διὰ τὴν ἑορτὴν καὶ τὴν πεντετηρικὴν καὶ τὴν ἐτησίαν, ὡς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς θανατώσεως τοῦ Σωκράτους, ἀπηγορεύοντο αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις εἰς τὰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον οἱ Σπαρτιαταὶ ἀπληθεύθωσαν (403 π.Χ.) τὴν

Δῆλον, διὰ πολὺ μικρὸν ὄμως διάστημα· αἱ νῆκαι τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κόνωνος (ναυμαχία παρὰ τὴν Κνίδον) ἀποκαθιστοῦν καὶ πάλιν τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Δῆλον (394 π.Χ.).

Κατὰ τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰῶνα νέαι δυνάμεις ἐμφανίζονται διεκδικοῦσαι τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ· περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ βασιλεὺς Φίλιππος τῆς Μακεδονίας εἶναι ἤδη ἀρκετὰ ἰσχυρὸς· ἔχει γίνεαι οὐσιαστικὸς κύριος τῆς Ἀμφικτυονίας τῶν Δελφῶν, αἱ δὲ σχέσεις του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἶναι συχνότερον ἐχθρικαί· οἱ Δῆλιοι νομίζουσι ὅτι εἶναι πλέον καιρὸς νὰ ἐκδιώξουσι τοὺς Ἀθηναίους καὶ καταφεύγουσι εἰς τὴν δελφικὴν ἀμφικτυονίαν (345 π.Χ.). Τὰ δικαιώματα τῶν Ἀθηναίων ὑπεστήριξεν ὁ ρήτωρ Ὑπερείδης. Ἡ εὐγλωττία τούτου καὶ περισσότερον ἴσως ἢ ἐπιθυμία τοῦ Φιλίππου νὰ ἐξασφαλίσῃ μὲ τὸ μέρος του τοὺς Ἀθηναίους, τῶν ὁποίων ὁ στόλος ἐκυρίαρχει ἀκόμη εἰς τὸ Αἰγαῖον, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀπορριφθῇ ἢ προσφυγῇ τῶν Δηλίων.

Ἄλλ' αἱ ἀναλογίαι μεταβάλλονται ἐντελῶς περὶ τὸ τέλος τοῦ 4^{ον} π.Χ. αἰῶνος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ Αἰγαῖον εἶναι πεδίον ἀγώνων τῶν διαδόχων· ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων εἶναι ἀσήμαντος. Ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀντιγόρου καὶ τοῦ υἱοῦ του Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ συνιστᾶται τὸ Κοινὸν τῶν Νησιωτῶν ἔχον θρησκευτικὸν κέντρον τὴν Δῆλον, τὴν ὁποίαν κηρύσσουσιν ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον (314 π.Χ.).

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς **Δηλιακῆς ἀνεξαρτησίας** (314-166 π.Χ.) οἱ βασιλεῖς τῶν ἑλληνιστικῶν κρατῶν ἀμιλλῶνται εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα εὐλαβείας διὰ σημαντικῶν προσφορῶν, ἀνεγέρσεως οἰκοδομημάτων, ἀγαλμάτων, συστάσεως ἑορτῶν κτλ. Ἀρχίζει μία νέα ἀνθησις. Εἰκόνα ταύτης, ἐκτὸς τῶν μνημείων, παρέχουσιν αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Δήλου εἰς τὰς ὁποίας οἱ Ἱεροποιοί, ἐνιαύσιοι ἄρχοντες διαχειρισταὶ τῆς

περιουσίας τοῦ ἱεροῦ, διάδοχοι τῶν Ἀθηναίων ἀμφικτυόνων, κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐξουσίας των ἀνέγραφον τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ ἱεροῦ, κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Ἀπὸ τῶν παλαιότερων χρόνων τοιαῦται ἐπιγραφαὶ ἐσώθησαν ἐλάχισται καὶ ὄχι πλήρεις. Ἀλλὰ οἱ *Λόγοι τῶν Ἱεροποιῶν* τῆς περιόδου ταύτης, σωθέντες κατὰ σημαντικὸν μέρος, μᾶς διδάσκουν λεπτομερῶς περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Δήλου καὶ ἀποτελοῦν σπουδαιοτάτην πηγὴν διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἄλλας βιοτικὰς λεπτομερείας.

Ἡ νέα ἐπέκτασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἡ δημιουργηθεῖσα στενὴ σχέσηις τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ κράτη τῶν ἀνατολικῶν χωρῶν ἔδωσαν νέαν ἀκμὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἢ Δῆλος εὐρισκομένη ἀκριβῶς εἰς τὸ κέντρον ἀποκτᾶ ἔξαιρετικὴν σημασίαν ὡς λιμὴν ἐμπορικῆς οἱ ξένοι, τοὺς ὁποίους βλέπομεν νὰ ἐγκαθίστανται ἐδῶ, εἶναι ναυτικοὶ καὶ ἔμποροι προσελκυσόμενοι ὑπὸ τῆς αὐξανομένης οἰκονομικῆς σημασίας τῆς νήσου.

Οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλληνιστικῶν κρατῶν καὶ ἡ ἐναλλασσομένη κυριαρχία αὐτῶν εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀντικατοπτρίζονται εἰς τὰ μνημεῖα τῆς Δήλου, κυρίως ὅμως αὕτη στενότερον συνδέεται πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἦττα τοῦ τελευταίου βασιλέως αὐτῆς Περσέως ὑπὸ τῶν Ρωμαίων εἰς τὴν Πύδναν (168 π.Χ.) ἐπεσφράγισε καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν Δηλίων. Μετὰ διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους οἱ Ρωμαῖοι παραχωροῦν καὶ πάλιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἱερὰν νῆσον (166 π.Χ.).

Ἡ δευτέρα αὕτη *κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων* (166 π.Χ. κ.έ.) ἀρχίζει μὲ τὴν ὀριστικὴν αὐτὴν τὴν φορὰν ἐκδίωξιν τῶν κατοίκων τῆς Δήλου εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ὁπόθεν οὐδέποτε πλέον ἐπανῆλθον. *Κληροῦχοι* Ἀθηναῖοι ἐγκαθίστανται εἰς τὴν νῆσον, ἡ ὁποία εἶναι πλέον ἀθηναϊκὴ ἀποικία. Δεύτερον, σημαντικὸν ἐπίσης, στοιχεῖον τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι οἱ ξένοι, οἱ ὁποῖοι ὄλοεν

καὶ αὐξάνονται, διότι οἱ Ρωμαῖοι ἀνεκέρουσαν τὴν Δήλον εἰς *ἐλεύθερον λιμένα* διὰ νὰ κτυπήσουν τὴν ἐξαιρετικῶς ἀκμάζουσαν Ρόδον. Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν φόρων, ἡ ἀτέλεια, προσεῖλκυσε δλόκληρον τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἐμπόριον. Ἀφάνταστος οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα· ἡ κίνησις τοῦ λιμένος ἦτο παροιμιώδης· ἐφοπλισταί, ἔμποροι, πράκτορες ἔξ ὄλου τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐγκαθίστανται ἐδῶ ἀσχολούμενοι καὶ πλουτιζόμενοι μὲ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον· ἡ ἀθηναϊκὴ κληρουχία ἀρχίζει βαθμηδὸν νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸν παντοδαπὸν ξενικὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου. Ἡ ρωμαϊκὴ παροιμία ἦτο προφανῶς ἡ σπουδαιοτέρα μετὰ τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Ρωμαῖοι ἄλλωστε εἶναι οἱ πραγματικοὶ κύριοι ρυθμίζοντες τὴν πάντοτε ἐξακολουθοῦσαν ἀθηναϊκὴν διοίκησιν, τῆς ὁποίας προϊστάται ὁ κατ' ἔτος *ἐπιμελητὴς Δήλου*, ὅστις ἀποστέλλεται ἔξ Ἀθηνῶν.

Ἡ στενὴ σύνδεσις πρὸς τὴν Ρώμην ὑπῆρξεν καὶ ἡ αἰτία τῆς *καταστροφῆς*.

Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ *Μιθραδάτου*, βασιλέως τοῦ Πόντου, ὑποστηριζομένου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς Ρώμης, αἱ Ἀθῆναι ὑπὸ τὸν τύραννον *Ἀριστίωνα* συνεμάχησαν μετὰ τοῦ Μιθραδάτου, ἐνῶ ἡ Δήλος ἔμεινε μὲ τοὺς Ρωμαίους παρὰ τὴν ἀπόπειραν καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστίωνος. Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν πολυάριθμοι ἐπὶ τῆς Δήλου. Ἡ ἐπίθεσις τοῦ στόλου τοῦ Μιθραδάτου ἐναντίον τῆς Δήλου (88 π.Χ.) ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν τῆς ἀνθούσης νήσου. Ἡ πόλις ἐληλατήθη, ἀναφέρεται δὲ ὅτι 20.000 ἐσφάγησαν εἰς μίαν ἡμέραν καὶ ὅτι τὰ χρήματα τοῦ Ἱεροῦ παρέλαβεν ὁ Ἀριστίων.

Μετὰ τὴν νίκην των ὅμως οἱ Ρωμαῖοι ἀποκατέστησαν τὸ παλαιὸν ἀθηναϊκὸν καθεστῶς εἰς τὴν Δήλον. Ἐν τῇ συνεχείᾳ ὅμως τοῦ ἀγῶνος ὑπέστη ἡ νῆσος καὶ νέαν καταστροφὴν (69 π.Χ.) ὑπὸ τῶν πειρατῶν τοῦ *Ἀθηνοδώρου*, συμμάχου τοῦ Μι-

θραδάτου. Οἱ Ρωμαῖοι ἔγιναν εὐθὺς πάλιν κύριοι τῆς νήσου καὶ ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Τριάριος «*ἐπεσευάσασε τὰ λεωβημένα τῆς πόλεως καὶ ἐτείχισε τὴν Δῆλον*». Τὸ διασωθὲν πρόχειρον τοῦτο τεῖχος — παλαιότερον ἢ ἱερὰ νῆσος δὲν εἶχεν ἀνάγκην τείχους — δεικνύει τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς· περιέλαβε μόνον τὸ ἱερὸν καὶ τὴν συνοικίαν τοῦ θεάτρου· οἱ ἐμπορικοὶ λιμένες ἔμειναν ἔξω, ἀφοῦ ἦσαν ἀχρηστοὶ πλέον. Τὸ ἐμπόριον εἶχεν ἐκδιωχθῆ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἀσφαλείας.

Ὁ ὑπολειφθεὶς πληθυσμὸς κοσμοπολιτικοῦ πάντοτε χαρακτῆρος καὶ ὑπὸ κυριαρχοῦντας ἀκόμη τοὺς Ρωμαίους, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔξακολουθοῦν νὰ εἶναι κύριοι τῆς νήσου, τῆς ὁποίας τὴν ἱερότητα ἀναγνωρίζει ἀπόφασις τῆς ρωμαϊκῆς συγκλήτου (58 π.Χ.) παρέχουσα πρόνομια εἰς τὸν πληθυσμὸν.

Ἄλλ' ἡ ζωὴ τῆς Δήλου φθίνει διαρκῶς. Αἱ πλούσιαι οἰκίαι τῆς Δήλου, ὡς ἔδειξαν αἱ ἀνασκαφαί, εἶχον ἐγκαταλειφθῆ ἢ μεταβληθῆ εἰς ἐργαστήρια τεχνιτῶν· οἱ παλαιοὶ κύριοι εἶχον ἔξαφανισθῆ. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀρχίζουν νὰ ἀδιαφοροῦν διὰ τὴν νῆσον, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἦτο στενῶς συνδεδεμένη πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων. Παύουν νὰ στέλλουν ἄρχοντας, διορίζουν δὲ μόνον ἰσόβιον ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις ὅμως παραμένει εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τινα χρόνον ὀδηγεῖ οὗτος κατ' ἔτος δωδεκάδα ζώων πρὸς θυσίαν εἰς τὴν Δῆλον· ἀνεπιτυχῆς προσπάθεια ἀναζωογονήσεως τῆς παλαιᾶς ἑορτῆς τῆς Δήλου — ἡ πεντητηρικὴ ἑορτὴ εἶχεν ἐκλείψει ἤδη ἀπὸ τοῦ 316 — συνδεομένη ἴσως πρὸς τὸν φιλελληνισμόν τοῦ Ἀδριανοῦ. Μετ' ὀλίγα ἔτη οἱ Ἀθηναῖοι ἐσκέφθησαν νὰ πωλήσουν τὴν Δῆλον· μᾶλλον ἢ ἔλλειψίς ἀγοραστῶν ἢ ἡ ἀντίθεσις τῶν ρητόρων ἐματαίωσε τὴν πώλησιν.

Κατὰ τὸν 2^{ον} καὶ 3^{ον} μ.Χ. αἰῶνα ἔξακολουθεῖ παρὰ ταῦτα νὰ ὑπάρχῃ μικρὸς καὶ περιορισμένος συνοικισμὸς ἐπὶ τῆς Δήλου.

αἱ οἰκίαι τῆς περιόδου ταύτης δὲν εἶναι ἐντελῶς πτωχικαί· ἀρχίζει μία περίοδος περιορισμένης ζωῆς μετὰ τοὺς δύο αἰῶνας τοὺς ἀκολουθήσαντας τὴν καταστροφὴν. Ἡ ἐγκατάστασις αὕτη ἐκτείνεται ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῶν πέριξ αὐτοῦ. Δὲν ἔχει λοιπὸν καμμίαν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸν λιμένα τῆς Δήλου, ὁπόθεν τὸ *μέγα καὶ πολυχρόματον* ἐμπόριον εἶχεν ἀπομακρυνθῆ. Ἡ θρησκεία ἐπίσης τοῦ Ἀπόλλωνος ἔμενε μακρὰν τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γενετέρας τοῦ θεοῦ.

Εἰς τὸν νεώτερον τοῦτον πληθυσμὸν ἐνωρίς, φαίνεται, διεδόθη καὶ ὁ **Χριστιανισμός**, ὡς μαρτυροῦν αἱ ὑπάρχουσαι παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαί, μικραὶ ὅμως καὶ κατεσκευασμένα ἐξ ἀρχαίων ὑλικῶν. Ἡ Δήλος ἀναφέρεται ὡς ἐπισκοπή, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξαρτῶνται αἱ γειτονικαὶ νῆσοι αἱ τελευταῖαι ὅμως μνεῖαι τὴν ἀναφέρουν ἐξαρτωμένην ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} μ.Χ. αἰ. τὰ *ὀδοιπορικὰ* χαρακτηρίζουν τὴν ἱερὰν νῆσον ὡς *ἄδηλον*, ὅπως ἀκριβῶς ὁ σιβυλλικὸς χρησμός, ὁπωσδήποτε ὄχι παλαιὸς καὶ πιθανῶς ἐκ τῶν ὑστέρων κατασκευασθεὶς, εἶχε προεῖπει: *καὶ Δήλος ἄδηλος ἔσεται*.

Ἴσως καὶ ἐξωτερικόν τι γεγονός, ἐπίθεσις πειρατῶν π.χ., θέτει ὀριστικὸν τέγμα εἰς τὴν ζωὴν τῆς Δήλου κατὰ τὸν 6^{ον} μ.Χ. αἰῶνα. Ἐκτοτε δὲν ὑπάρχουν μόνιμοι κάτοικοι τῆς Δήλου· ἀρχίζει ἡ ἐρήμωσις. Κατὰ τὸ 1329 μ.Χ. τμήμα τῶν Ἰωαννιτῶν Ἰπποτῶν τῆς Μάλτας ἐγκατεστάθη ἐκεῖ διὰ μικρὸν μόνον διάστημα. Πιθανῶς θὰ ἦτο ἡ νῆσος μόνον σταθμὸς πειρατῶν, ὡς σαφῶς μαρτυρεῖται διὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας. Οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ νήσων εὗρισκον ἐνταῦθα ἔτοιμα οἰκοδομικὰ ὑλικά· πρὸς κατασκευὴν ἀσβέστου ὑπῆρχεν ἀφθονον μάρμαρον· οἱ χάλκινοι σύνδεσμοι τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων ἦσαν πολύ-

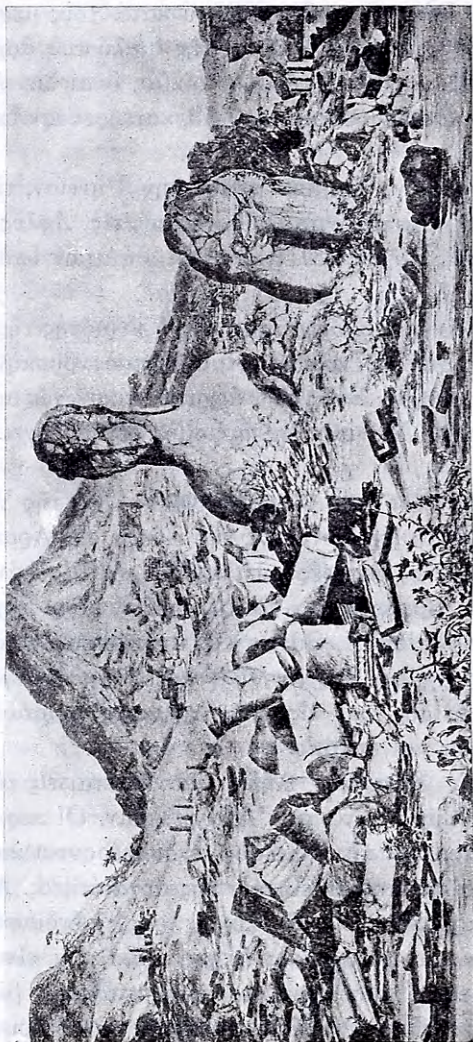
τιμοὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ μετάλλου κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους καὶ ἦτο ἐπικερδῆς ὁ κόπος τῆς διαλύσεως ἀρχαίων τοίχων διὰ τὴν ἐξαγωγήν αὐτῶν. Αἱ οἰκίαι, ὅσαι διεσώθησαν ἐκ τῶν καταστροφῶν τοῦ 88 καὶ τοῦ 69, κατέρρευσαν ἐκ τῆς ἐρημώσεως.

Μὲ τὴν ἐπίσης ἔρημον γειτονικὴν Ρήνειαν, τῆς ὁποίας εἶχε λησμονηθῆ καὶ τὸ ὄνομα, ἀπετέλεσε *τις Δῆλες* καὶ πρὸς διάκρισιν *Μικρὰς Δῆλες* καλεῖται μέχρι σήμερον ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἢ *Δῆλος* καὶ *Μεγάλες Δῆλες* ἢ *Ρήνεια*.

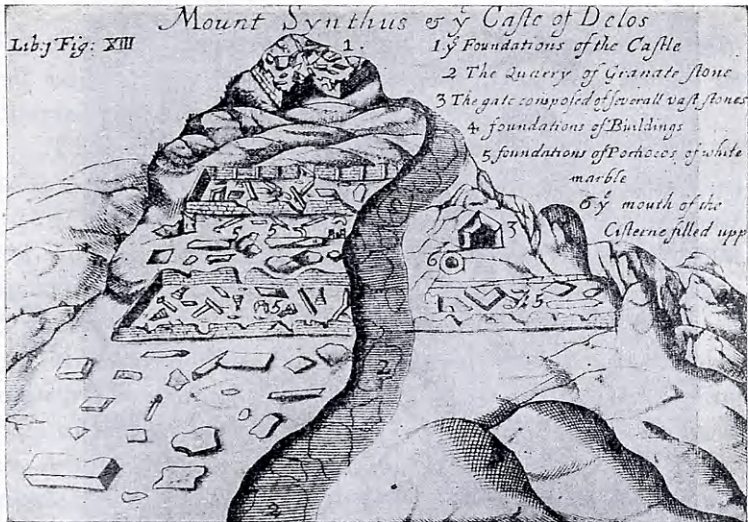
Τὸ 1841 ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ἡ κυριότης τῆς Μυκόνου ἐπὶ τῶν δύο νησίδων· ἐνοικιάζονται δὲ πρὸς βοσκὴν καὶ καλλιέργειαν ἀμφοτέραι, ἐκτὸς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου, ὑπὸ τοῦ δήμου Μυκονίων. Μόνιμος συνοικισμὸς δὲν ὑπάρχει.

Περιηγηταὶ καὶ ἀνασκαφαί. Πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως ἢ *Δῆλος* εἶναι ἀγνωστος εἰς τὴν Δύσιν. Ὁ Ἄραβ γεωγράφος Edrisi (1154) ἀναφέρει τὴ νησίδα Ardilo (ἀντὶ Azdilô ἦτοι Sdiles = *Δῆλες*, ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖον μέχρι ἐσχάτων ὑπὸ διαφόρους τύπους, Sdili, Sdilis κ.ἄ., ἀνεφέρετο ὑπὸ τῶν ξένων) ὡς νῆσον «*στρογγύλην, ἔρημον, ἀνευ κατοίκων, ἀλλὰ μὲ λιμένα.*» Σημειώνεται ἐπίσης καὶ εἰς τοὺς ἰταλικοὺς *πορτολάνους* ἀπὸ τοῦ 13^{ου} αἰῶνος καὶ κατόπιν.

Ἡ ἀρχαία δόξα τῆς *Δήλου* ἐπανέρχεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ δυτικοῦ κόσμου κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν. Οἱ περιηγηταί, οἱ ὁποῖοι ἐπισκέπτονται τὴν Ἑλλάδα, ἐνδιαφέρονται καὶ περὶ τῆς *Δήλου* καὶ ἀναζητοῦν τὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος. Αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας παρέχουν, εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὴν μόρφωσίν των. Συχνάκις ἡ φαντασία των εἶναι μεγάλη. Εὐρίσκουν ἐρείπια συγκεχυμένα μεταξὺ ἀγρίας βλαστήσεως. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ σχέδια, τὰ ὁποῖα συνοδεύουν τὴν περιγραφὴν των. Ἡ *εἰκ.* 4 ἀναπαριστᾷ σχεδιάσμα τοῦ ὀλίγον

Εἰκ. 4. Σχεδιάσμα τῶν ἐρείπειων τῆς Δήλου ὑπὸ S. de Vries (1073).

Εικ. 5. Ὁ Κύνθος κατὰ τὸν Wheler (1675).

γνωστοῦ Ὁλλανδοῦ ζωγράφου Seger de Vries ὀλίγον πρὸ τοῦ 1673. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρει αὕτη, διότι δεικνύει τὸν κολοσσὸν τοῦ Ἀπόλλωνος μὲ τὴν κεφαλὴν του ἀκόμη. Ἐνδιαφέρουσα παρὰ τὴν ἀπλότητά της εἶναι ἡ εἰκὼν τοῦ Κύνθου, τὴν ὁποίαν παρέχει κατὰ τὸ 1675 ὁ G. Wheler (εἰκ. 5). Ὁ χάρτης τοῦ J. Pitton de Tournefort (1717) εἶναι ἡ πιστοτέρα ἀπεικόνισις τῆς Δήλου μέχρι τῶν συστηματικῶν ἀνασκαφῶν (εἰκ. 6).

Ὅτι ἀπέμεινεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ἤρρισε συστηματικῶς νὰ ἀποκαλύπτῃ ἢ κατὰ τὸ 1873 ἀρξαμένη ἀνασκαφὴ τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις ἠδυνήθη, κυρίως διὰ τῆς γενναίας χορηγίας τοῦ δουκὸς de Loubat ἀπὸ τοῦ 1902 - 1914, νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ σημαντικώτερα τμήματα τῆς ἀρχαίας Δήλου. Ἡ ἀνασκαφὴ συνεχίζεται ἀκόμη ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Σχο-

Είς. 6. Χάρτης τῆς Δήλου ἐπὶ J. P. de Tournefort (1717).

λῆς, ἀλλὰ ὀπωσδήποτε τὸ κέντρον τοῦ θρησκευτικοῦ, πολιτικοῦ καὶ ἔμπορικοῦ βίου καθὼς καὶ σημαντικὸν τμήμα τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν ἔχουν ἤδη ἀνευρεθῆ.

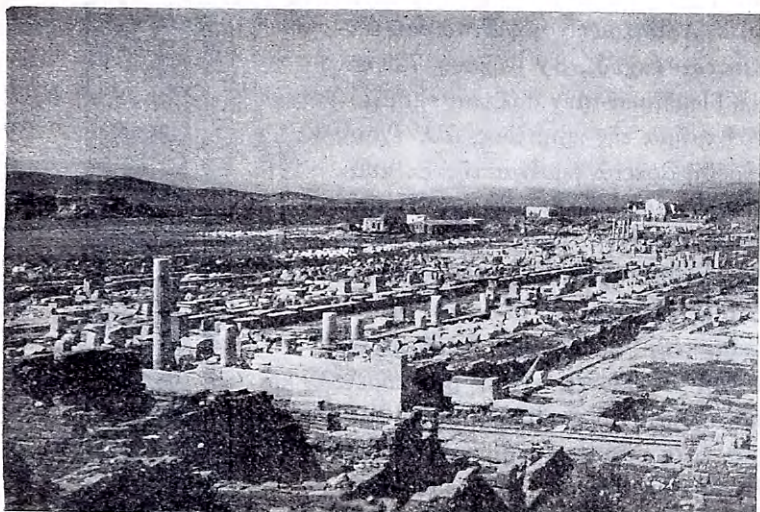
Τὰ ἀνευρεθέντα εἶναι βεβαίως πενιχρὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας Δήλου. Τοῦ ἱεροῦ δὲν ἔχει ἀπομείνει τίποτε ὀρθόν, κυρίως δὲ τὰ πολύτιμα ἀναθήματα κατὰ μέγα μέρος ἔχουν ἀπολεσθῆ διὰ παντός. Ἄλλὰ τὰ ὑπάρχοντα, καὶ καθ' ἑαυτὰ ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα, εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ ἀναπαραστήσωμεν τὸ σύνολον.

Μοναδικὸν εἶναι ὅτι εἰς τὴν Δῆλον γνωρίζομεν μίαν ἱκανοποιητικῶς διασωθεῖσαν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν πόλιν ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς. Αἱ οἰκίαι σφύζονται εἰς ἀρκετὸν ὕψος, ἡ ἐσωτερικὴ τῶν διαορύθμισις εἶναι φανερά, οἱ πλακόστρωτοι δρόμοι ὄπως καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, αἱ πλατεῖαι, τὰ καταστήματα ἔχουν διατηρηθῆ. Παρὰ τὴν μεγάλην σημασίαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θρησκευτικῶν καὶ δημοσίων οἰκοδομημάτων, παρὰ τὰ διασωθέντα πολύτιμα ἔργα τέχνης, παρὰ τὸν Ἀπολλώνειον μῦθον καὶ τοὺς ἄλλους θρούλους, οἱ ὅποιοι συνδέονται πρὸς αὐτήν, παρὰ πάντα ταῦτα, αἱ νεκρὰ συνοικίαι τῆς μεγάλης πόλεως, ἡ αἰσθησις τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων προκαλεῖ ἀμεσώτερον καὶ μοναδικὴν συγκίνησιν.

Β. ΤΑ ΕΡΕΙΠΙΑ (σχεδιογράφημα Ι)

1. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ

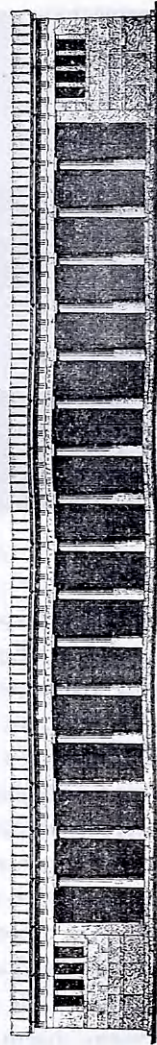
Πρὸς τὸ ἱερόν. Ἡ πλατεῖα, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκόμεθα, (σχεδ., ἀρ. 1) ἀφοῦ προχωρήσωμεν μερικὰ μέτρα ἀνατολικῶς τῆς *σημερινῆς ἀποβάθρας*, ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς νοτίας προκυμαίας τοῦ λιμένος τῆς Δήλου, ὃ ὁποῖος ἐξετείνετο ἔμπροσθεν τοῦ Ἱεροῦ. Ἐνταῦθα κατὰ τὸν 2^{ον} π.Χ. αἰῶνα ἦσαν ἐγκατεστημένοι Ῥωμαῖοι κυρίως ἔμποροι συνηνωμένοι εἰς συλλόγους ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐνὸς θεοῦ: τῶν *Ἑρμαῖστων* ἀφιέρωμα εἶναι μικρὸς στρογγύλος ναῖσκος, δεξιὰ, σφύζων τὴν κρηπίδα ἐκ δύο βαθμίδων ἐπὶ τῆς ὁποίας τέσσαρες ἰωνικοὶ κίονες ἐβάσταζον τὴν με φολιδωτὰ κοσμήματα στέγην· μεγάλη μαρμαρίνη ναόσχημος βάσις, δεξιώτερον ἀκόμη, εἶναι ἀφιέρωμα τῶν ἰδίων, εἰς τὸν *Ἑρμῆν* καὶ τὴν *Μαῖαν*. Μαρμάρινα βάσεις καὶ βωμοὶ εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν εἶναι ἀφιερῶματα τῶν *Ἑρμαῖστων* καθὼς καὶ τῶν *Ἀπολλωνιαστῶν* καὶ τῶν *Κομπεταλιαστῶν*. Ἐκ τῶν τελευταίων καλεῖται συνήθως καὶ ἡ ὅλη πλατεῖα *ἀγορὰ τῶν Κομπεταλιαστῶν* οὗτοι ἦσαν ἔνωσις Ῥωμαίων ἀπελευθέρων καὶ δούλων ἔχουσα προστάτας τοὺς *Δάρητας* τῶν σταυροδρομίων (compita), πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων ἐώρταζον ἰδιαιτέρους ἀγῶνας. Ἀπὸ τοῦ 125 π.Χ. οἱ Ῥωμαῖοι μετεφέρθησαν πρὸς βορρᾶν τοῦ ἱεροῦ, ἐκτὸς τῶν Κομπεταλιαστῶν. Τὰ εἰρηπία Ν καὶ Α τῆς πλατείας ἦσαν ἔμπορικὰ καταστήματα. Ἄλλὰ καὶ πρόχειρα παραπήγματα δὲν ἔλειπον, ὡς δεικνύουν αἱ ὀπαι εἰς τὰς πλάκας τῆς πλατείας. Ὀλίγον περαιτέρω, ἀριστερά, προσκεκολλημένος εἰς τὸν Ν τοῖχον τῆς στοᾶς τοῦ Φιλίππου εἶναι ἰωνικὸς ναῖσκος (σχεδ., 2) ἀποτε-

Εἰκ. 7. Ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ Ἱερόν.

λούμενος ἐκ μιᾶς προστάσεως μόνον με 4 ἰωνικοὺς κίονας, ἀφιερωμένος εἰς τὸν Ἑρμῆν· ἔμπροσθεν αὐτοῦ μαρμάρινος «θησαυρός» ἦτοι στρογγύλον μάρμαρον, κοῖλον ἐσωτερικῶς καὶ ἐνσφηνωμένον εἰς τὸ κυκλικὸν ἀντίστοιχον κοίλωμα τετραγώνου βάσεως ἐχρησίμεινε διὰ τὴν προσφορὰν νομισμάτων. Τὸ κάλυμμα φέρει μικρὰν σχισμὴν διὰ τὴν ρίψιν τῶν νομισμάτων καὶ κοσμεῖται με δύο ἀναγλύφους ὄφεις, φρουροὺς τοῦ θησαυροῦ, καὶ χάλκινον κηρύκειον, σύμβολον τοῦ Ἑρμοῦ. Εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν με τὸν ναῖσκον ἀκολουθεῖ εὐθύγραμμος μαρμαρίνη *ἐξέδρα* χρησιμεύουσα συγχρόνως καὶ ὡς βᾶσις ἀγαλμάτων. Στρέφοντες ἀριστερὰ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν *μεγάλην ὁδόν*, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ εἰς τὸ Ἱερόν (εἰκ. 7). Ἔχει πλάτος 13 μ. καὶ πλαισιώνεται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ὑπὸ στοᾶς καὶ ἀτελευτήτου σειρᾶς βᾶθρων ἀγαλμάτων.

Ἄριστερὰ εἶναι ἡ **Στοὰ τοῦ Φιλίππου** (σχεδ., 3) μήκους 72 καὶ πλ. 11 μέτρων. Δὲν σφίζεται εἰμὴ μόνον τμημα τῆς κρηπίδος, ἀλλ' ἔχουν εὐρεθῆ ἀρκετὰ τεμάχια τῆς ἐκ κυανοποῦ μαρμάρου ἀνωδομίας. Ἡ πρόσοψις ἀπετελεῖτο ἐκ 16 δωρικῶν κίωνων μεταξὺ δύο παραστάδων, εἰς τὰς ὁποίας κατέληγον οἱ κατὰ τὰ δύο ἄκρα τῆς προσόψεως ὑπάρχοντες τοῖχοι· οἱ κίονες εἶχον ραβδώσεις μόνον κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῶν μέρος, κατὰ συχνὴν συνήθειαν τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων· κατὰ τὸ ἀνώτερον μέρος τῶν εἰς τὰ δύο ἄκρα τοίχων ἐσηματίζοντο τέσσαρα παράθυρα χωριζόμενα διὰ λεπτῶν παραστάδων (εἰκ. 8). Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου, τὸ ὁποῖον, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τῆς στοᾶς, κεῖται ἔμπροσθεν αὐτῆς, ἔχει χαραχθῆ διὰ μεγάλων γραμμάτων ἢ ἀναθηματικῆ ἐπιγραφῆ: «*Βασιλεὺς Μακεδόνων Φίλιππος βασιλέως Δημητρίου Ἀπόλλωνι [ἀνέθηκεν]*». Ἡ στοὰ κατὰ ταῦτα ἀνηγέρθη ὡς ἀφιέρωμα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὑπὸ τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' κατὰ τὸ 210 π.Χ. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ στοὰ δὲν ἐπεκονώνει πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀφοῦ ἡ πρὸς αὐτὴν μακρὰ πλευρὰ τῆς στοᾶς,

Εἰκ. 8. Ἀναπαράστασις τῆς Στοᾶς τοῦ Φιλίππου.

ἡ ὀπισθία, ἦτο ἐντελῶς κλειστός τοῖχος, διὰ τοῦτο ἀργότερον, μὲ τὸν αὐτὸν τοῖχον ὡς ὀπίσθιον, προσετέθη καὶ ἄλλη στοὰ μὲ τὴν κυρίαν ὄψιν πρὸς τὸν λιμένα, μακροτέρα ὅμως κατὰ 15 περίπου μέτρα κατὰ τὸ Β ἄκρον· ὁ οὕτω σχηματιζόμενος κενὸς χῶρος κατὰ τὴν Β προέκτασιν τῆς στοᾶς τοῦ Φιλίππου συμπληρώνεται διὰ μιᾶς μικροτέρας αἰθούσης ἐπικοινωνουμένης πρὸς τὴν νεωτέραν μόνον στοὰν διὰ τεσσάρων ἐλλειψοειδῶν κίωνων. Οὕτως ἀπετελέσθη ἐν ἐνιαῖον οἰκοδομήμα ἔχον ἀμφικλινῆ στέγην, τὰ δύο ἄκρα τῆς ὁποίας ἐκοσμοῦντο μὲ μαρμαρίνον πλέγμα ἀκάνθης ὡς ἀκρωτήριον· ταῦτα σφύζονται εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ δυτικὴ, ἡ νεωτέρα δηλ. στοὰ, ἐχρησιμοποιεῖτο καὶ ὡς τόπος ἐμπορίου, ἐνῶ ἡ πρὸς Β προέκτασις αὐτῆς μετὰ τὸ 166 π.Χ. ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ἐπιμελητῶν τοῦ ἐμπορίου.

Δεξιὰ τῆς πρὸς τὸ Ἱερὸν ὁδοῦ, ἀπέναντι τῆς στοᾶς τοῦ Φιλίππου, ὑπάρχει ἡ **Νοτία Στοὰ** (σχεδ., 4, εἰκ. 7) 66 μ. μήκ. καὶ 13 πλάτ. μὲ 28 δωρικοὺς κίονας κατὰ τὴν πρόσοψιν· ἐκ μαρμαρίου ἦσαν μόνον αἱ πρὸς τὰς ὁδοὺς ἐστραμμέναι ὄψεις αὐτῆς. Ἐσωτερικῶς ἦτο διηρημένη κατὰ μῆκος εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐσώτερον διαιρεῖται εἰς 14 παρακείμενα καταστήματα. Εἰς τὸ μέσον αὐτῶν μικρὸς διάδρομος, ἐπιτρέπει ἄμεσον ἐπικοινωνίαν τῆς στοᾶς πρὸς τὴν ὀπισθεν αὐτῆς κειμένην ἀγορὰν τῶν Δηλίων. Ἡ Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ μεγάλη φθορὰ τοῦ μαρμαρίνου κατωφλίου τοῦ διαδρόμου, ἣτις δίδει ἰδέαν τῆς ὑπαρχούσης κινήσεως. Ἡ στοὰ ἐκτίσθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος ὑπὸ τῶν βασιλέων τοῦ Περγᾶμου.

Ἐκκλησιαστικὸν εἶναι τὸ πρὸ τῶν δύο στοῶν πλῆθος βάσεων ἀγαλμάτων. Ἐκ τῶν 17 μεταξὺ τῶν κίωνων ἀνοιγμάτων τῆς Στοᾶς τοῦ Φιλίππου εἶχον μείνει ὡς ἐλεύθεροι ἐκ τῆς ὁδοῦ πρὸς αὐτὴν τρεῖς μόνον δίοδοι. Ἀξιωμακρινόμηντος ἱστορικῶς εἶναι ἡ ἐντὸς τοῦ Ν ἄκρου αὐτῆς βάσις ἀναθήματος τοῦ Σύλλα

Εἰκ. 9. Τὰ Προπύλαια καὶ ἡ πρὸς αὐτὰ ὁδός.

ἰδρυθέντος μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ 88, ὅτε καὶ ἡ στοὰ συγκρατεστράφη. Κατὰ τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἔναντι νοτίας στοᾶς σώζεται ἡ βάσις ἀγάλματος τοῦ Ἐπιγένου στρατηγοῦ τοῦ Ἀττάλου τοῦ 1^{ου}. Εἰς τὸ Β ἄκρον ἡ βάσις μόνον ἐξ ἀναθήματος φέροντός ποτε Γαλάτην πίπτοντα ἀπὸ τοῦ ἵππου. Μία ἡμικυκλικὴ ἐξέδρα πρὸ τοῦ μέσου περίπου τῆς στοᾶς εἶναι ἐνδιαφέρουσα ἔνεκα τῆς πρὸ αὐτῆς ἡμικυκλικῆς τραπέζης. Ἐξαιρετικῆς διατηρήσεως εἶναι, βορειότερον, πρὸς τὰ προπύλαια, ἄλλη ἡμικυκλικὴ ἐπίσης ἐξέδρα σχηματίζουσα παραστάδα κατὰ τὰ ἄκρα καὶ τὸ μέσον αὐτῆς ἐξωτερικῶς καὶ φέρουσα ἀγάλματα τοῦ Σωτέλου, ἄρχοντος τῆς Δήλου τὸ 217, τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. Τὰ ἀναθήματα ταῦτα λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς προσκυνητὰς καὶ οὕτω τὸ βᾶθρον των σχηματίζεται ὡς ἐξέδρα· πλησίον ἐπὶ μικρᾶς κυκλικῆς βάσεως ἀκέφαλον μικρὸν ἄγαλμα

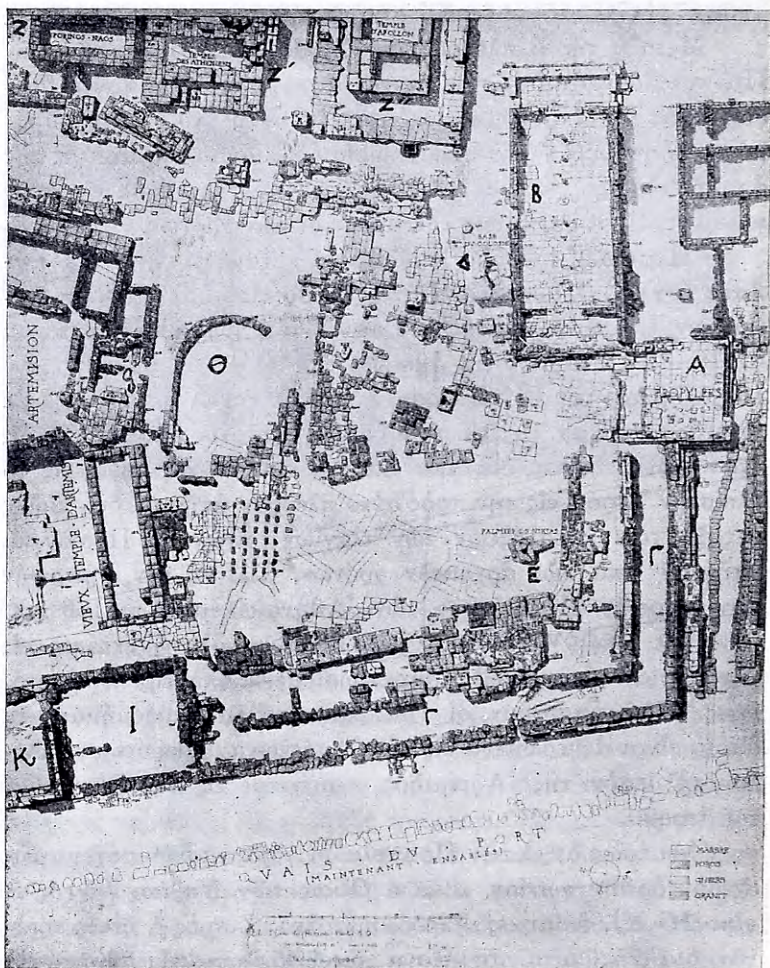
Ἐπιπέδον (470 περίπου π.Χ.) στηριζομένης ἐπὶ κορμοῦ δένδρου.

Μεταξὺ τῆς Β πλευρᾶς τῆς Στοᾶς τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν Προπυλαίων σχηματίζεται στενὸν ἄνοιγμα συνδέον ταῦτα ἀμέσως πρὸς τὴν Προκυμαίαν. Ἀρχικῶς αὕτη ἦτο ἡ ἀπὸ τοῦ λιμένος ὁδηγοῦσα εἰς τὸ Ἱερὸν κυρία ὁδός· ἅπαντα ἡ περιοχὴ, τὴν ὁποίαν εἶδομεν, ὡς καὶ τὸ ἀντίστοιχον αὐτῆς τμήμα τῆς προκυμαίας, εἶναι ἐπέκτασις τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων.

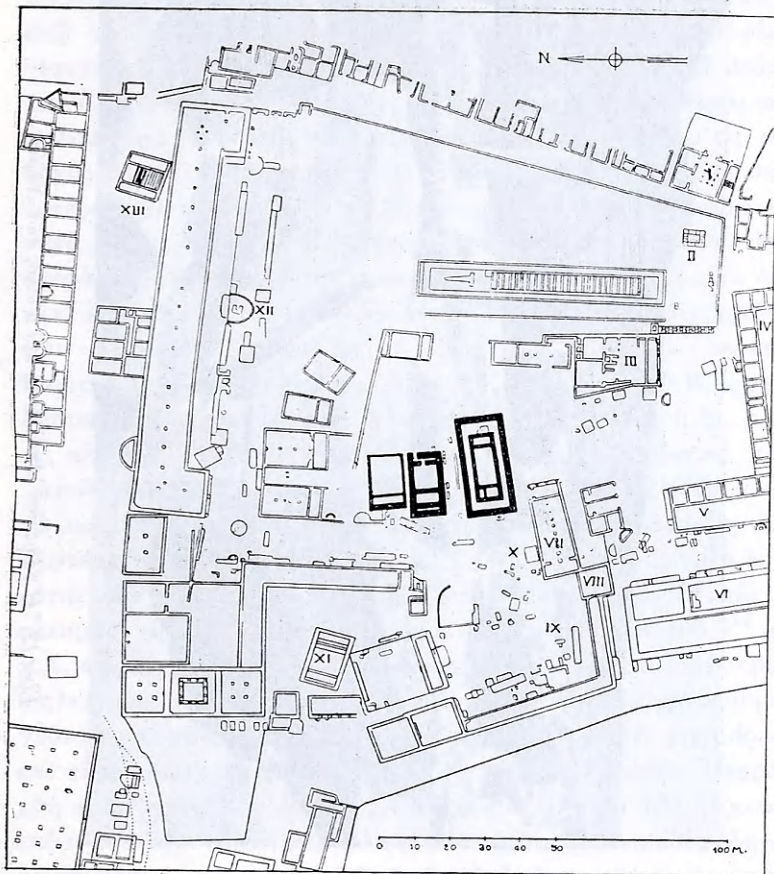
Ἡ μεταξὺ τῶν δύο Στοῶν ὁδὸς καταλήγει εἰς τὰ Προπύλαια (σχεδ., 5, εἰκ. 10 Α) ἀνερχόμεθα εἰς αὐτὰ διὰ τριῶν βαθμίδων· ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης, τοῦ στυλοβάτου, ὑπῆρχε κιονοστοιχία 4 δωρικῶν κίωνων, ἣτις ἀπετέλει τὴν πρόσοψιν τῶν Προπυλαίων κατὰ τὴν Ν πλευράν, ἐνῶ ἡ Α καὶ Δ ἀπετελοῦντο ἐκ κλειστῶν τοίχων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἄλλος ἐγκάρσιος ἔχων τρεῖς θύρας, διὰ τῶν ὁποίων ἐγίνετο ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κλειστὸν Ἱερὸν· εἰς τὴν πρὸς αὐτὸ πλευράν ὑπῆρχον δύο κίονες μεταξὺ τῶν καταλήξεων τῶν πλαγίων τοίχων. Τὰ Προπύλαια ὑπῆρχον ἀπὸ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων, ἀλλ' εἰς τὴν σημερινήν των μορφήν εἶναι ἔργον τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὸ 166 π.Χ.

Τὸ Ἱερὸν (εἰκ. 10 καὶ 11) εἶναι ὅλη ἡ ἔκτασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσερχόμεθα, ἀποκεχωρισμένη ἀπὸ τῆς λοιπῆς πόλεως. Ἐδῶ ὑπάρχουν οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀφιερωμένα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Μικρότερον σύνολον, τὸ Ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος, περιέχεται εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ Ἱεροῦ.

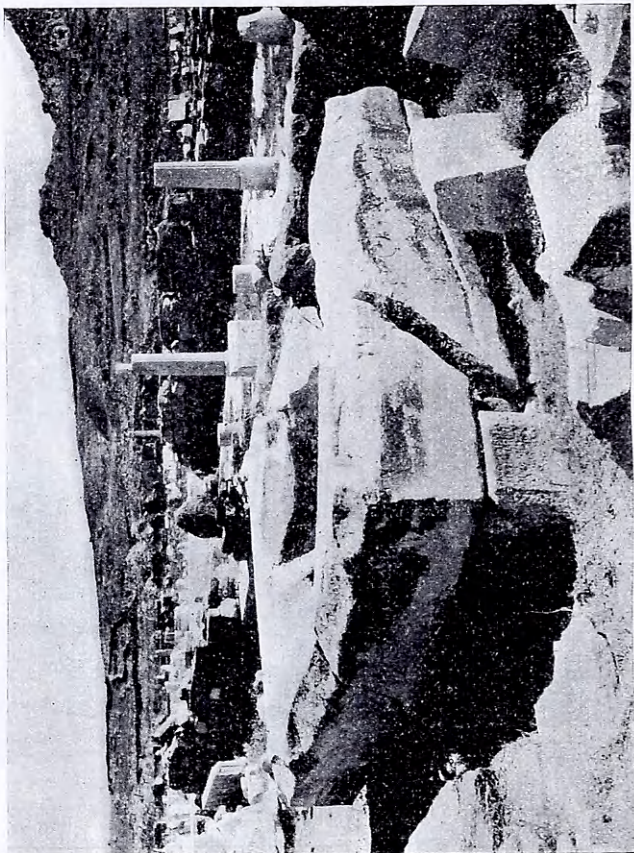
Ἀμέσως δεξιὰ τῶν Προπυλαίων, πρὸς τὰ ὁποῖα σχηματίζει σχεδὸν ὀρθὴν γωνίαν, εἶναι ὁ **Οἶκος τῶν Ναξίων** (σχεδ., 6, εἰκ. 10 Β), ἐπίμηκες οἰκοδόμημα ἀπὸ Α πρὸς Δ διακρινόμενον διὰ τῆς κατὰ τὸν ἄξονα αὐτοῦ κιονοστοιχίας. Κατὰ τὴν ἐκ Δ εἴσοδον εἶχε πρόναον ἐν παραστάσι (ἦτοι ἀντὶ τοίχου κατὰ τὴν στενὴν πλευράν τῆς εἰσόδου ὑπάρχουν κίονες, δύο συνήθως, μεταξὺ τῶν παραστάδων ἦτοι τῶν καταλήξεων τῶν

Εἰκ. 10. Ἡ ΝΔ γωνία τοῦ Ἱεροῦ. Κάτοπις τῶν ἐρειπίων.

Είλ. 11. Κάτοπις τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἱεροῦ. Σχεδιογράφημα τοῦ Ἱεροῦ.

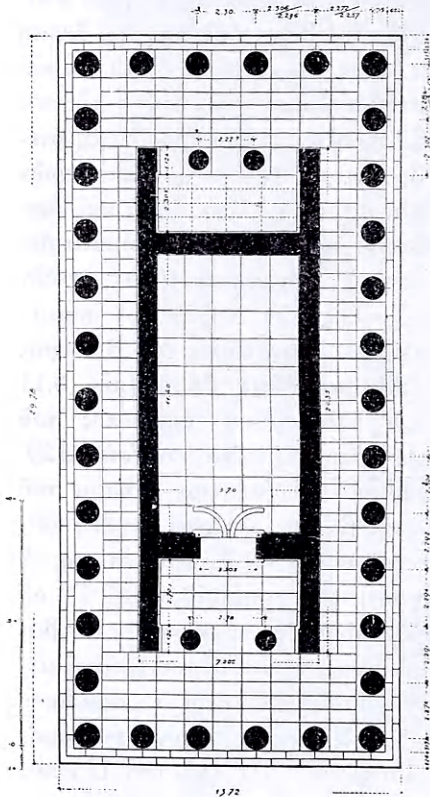

Εἰκ. 12. Ἡ βάση τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ οἱ οἴκοι τῶν Ναξίων.

πλαγίων τοίχων) ὄπισθεν δ' αὐτοῦ ὁ μακρὸς σηκὸς διηρεῖτο κατὰ τὸ μέσον δι' ὀκτὼ λεπτῶν ἰωνικῶν κίωνων πατούντων δι' ἐνδιαμέσου ὑψηλοτέρου σφονδύλου ἐπὶ εὐρείας στοργγύλης βάσεως (εἰκ. 12). Εἰς τὸ Α ἄκρον ὑπάρχει ἰωνικὸν προστώον

ἐκ τεσσάρων κίωνων. Τὸ μαρμαρίνον δάπεδον τοῦ ναοῦ καὶ τὸ προστώον τοῦτο εἶναι προσθήκη τῶν ἀρχῶν τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος ἐνῶ τὰ λοιπὰ τμήματα ἀνήκουν εἰς τὰ τέλη τοῦ 7^{ου}. Οἱ πλάγιοι τοῖχοι μόνον ἦσαν ἐκ μεγάλων λίθων γρανίτου, ἐνῶ ἀκόμη καὶ ἡ στέγη καὶ αἱ κεραμίδες ἦσαν μαρμαρίναι. Ὑπάρχει καὶ παλαιότερα περίοδος τοῦ οἰκοδομήματος ἀναγομένη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς χιλιετηρίδος, καθ' ἣν τὸ οἰκοδόμημα ἦτο ἀκόμη στενότερον, ἀντὶ δὲ μιᾶς εἶχε δύο σειρὰς ξυλίνων κιονοστοιχιῶν κατὰ μῆκος, ὥστε νὰ διαιρηθῆται εἰς τρία κλίτη· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῶν μαρμαρίνων κίωνων σφύζονται τὰ λαξεύματα διὰ τὴν ἔνθεσιν τῶν ξυλίνων κίωνων. Μέχρι τοῦ τέλους σχεδὸν τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων ἦτο ὁ οἶκος τῶν Ναξίων τὸ σημαντικώτερον οἰκοδόμημα τῆς Δήλου. Κατὰ μῆκος τοῦ Β τοίχου, ἔξωτερικῶς αὐτοῦ, κεῖται ἡ *ὑπερμεγέθης βάσις* (μῆκ. 5,11 μ., πλ. 3,50 καὶ ὕψ. 0,80 μ.) κολοσσιαίου ἀγάλματος τοῦ Ἀπόλλωνος ἀφιερωθέντος ἐπίσης ὑπὸ τῶν Ναξίων (*εἰκ. 12*)· τὰ σφζόμενα τεμάχια τοῦ ἀγάλματος εὐρίσκονται πλησίον τοῦ Ἀρτεμισίου (βλ. κατ.). Ἐπὶ τῆς βάσεως ὑπάρχει μεγάλη κοιλότης διὰ τὴν ἔνθεσιν τῆς πλίνθου τοῦ ἀγάλματος· ἐπὶ τῆς Α πλευρᾶς τῆς βάσεως ἡ ἐπιγραφή διὰ γραμμάτων τοῦ 7^{ου} αἰ. π.Χ. «*το(ῦ) αἴ(ῶ)νο(ς) τοῦ λίθο(υ) ε(ἰ)μι ἀνδριάς καὶ τὸ σφέλας* (= βάσις)», ἦτοι καὶ τὸ ἄγαλμα καὶ ἡ βάσις, τόσον καταπληκτικοῦ μεγέθους καὶ τὰ δύο, εἶναι ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου ἦτοι ἐκ μαρμαρίνου ἐπὶ τῆς Δ πλευρᾶς τῆς βάσεως τρεῖς αἰῶνας ἀργότερον ἐχαράχθη ἡ ἐπιγραφή: «*Νάξιοι Ἀπόλλωνι*». Ἡ ἀπὸ τῶν Προπυλαίων καὶ πρὸ τοῦ οἴκου καὶ τῆς βάσεως διερχομένη ὁδὸς ὀδηγεῖ ὀλίγα μέτρα περαιτέρω, δεξιὰ, εἰς τὰ ἐρείπια τῶν τριῶν ναῶν τοῦ Ἀπόλλωνος (*σχεδ.*, 7 - 9). Πρῶτον συναντῶμεν, μετὰ τὴν βάσιν τῶν Ναξίων, τὸν μεγαλύτερον ἐκ τῶν τριῶν, τὸν *ναὸν τῶν Δηλίων*, τὸν ὁποῖον οἱ ἴδιοι ὠνόμαζον *ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος*. Σφύζονται μόνον τὰ θεμέλια καὶ μέρος τῆς μαρμαρίνης κρηπί-

δος. Ἦτο ὁ μόνος περίπτερος ναὸς ἐν Δήλῳ ἔχων ἀνὰ 6 κίονας εἰς τὰς στενάς καὶ ἀνὰ 13 εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς (30 μ. μήκ. καὶ 14 μ. πλ.) (εἰκ. 13).

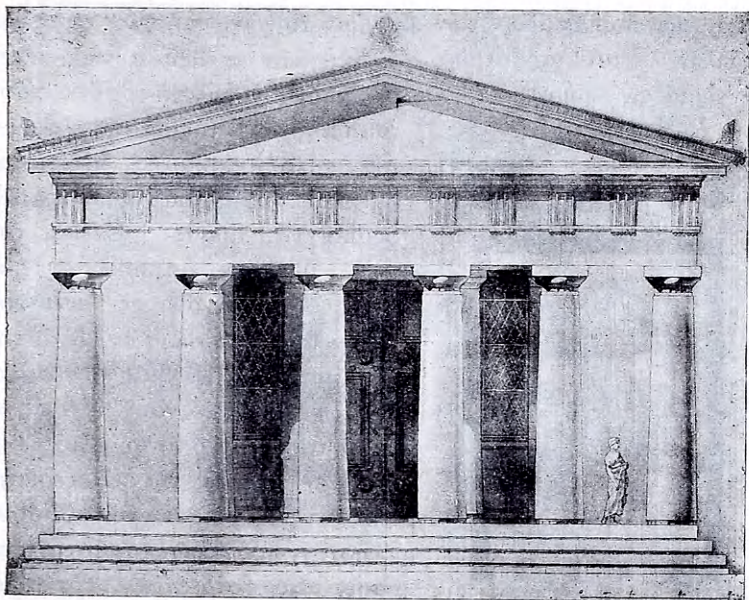

Εἰκ. 13. Ὁ μέγας ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.
Κάτοψις.

Ἐσωτερικῶς, ἀνεξαορτήτως τῆς περιστάσεως ταύτης, εἰς τὰς δύο στενάς πλευρὰς ἐσηματίζετο πρόναος καὶ ὀπισθόδομος μετὰ τὰς προεκτάσεις τῶν πλαγίων τοίχων καὶ τοὺς δύο κίονας μεταξὺ αὐτῶν Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ ἤρχισε μετὰ τὸ 476 διὰ χρημάτων τῶν συμμάχων ἐκ τῶν κατατεθειμένων ἐν Δήλῳ, ἀλλ' ἔσταμάτησε κατὰ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος, ὅτε τὰ χρήματα μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας. Οἱ κίονες, οἵτινες εἶχον τεθῆ, ἔμειναν ἀρράβδωτοι καὶ αἱ πλάκες τῆς κρηπίδος δὲν ἔτυχον ἐντελοῦς ἐπεξεργασίας, (εἰκ. 14 καὶ 17).

Ἀπεπεράτωσαν ὅμως τὸν ναὸν οἱ Δήλιοι μετὰ τὸ 314 π.Χ. Κατὰ τὰς ἀνα-

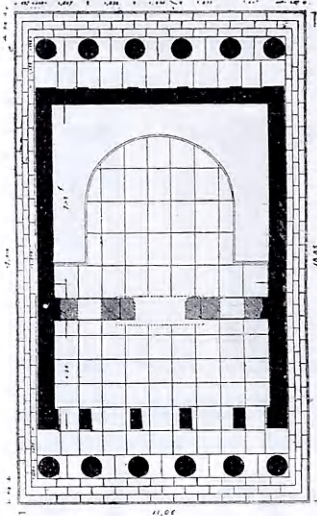
λογίας του ὁμοιάζει πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας. Ἡ εἴσοδος εἶναι, καθὼς καὶ τῶν δύο ἄλλων ναῶν καὶ τοῦ οἴκου τῶν Ναξίων, εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν.

Εἰκ. 14. Ὁ μέγας ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἀναπαράστασις τῆς προσόψεως.

Παράλληλος πρὸς αὐτόν, βορειότερον, εἶναι ὁ ναὸς τῶν Ἀθηναίων (σχεδ. 8)· καὶ ἐδῶ εἰς τὴν θέσιν των εἶναι μόνον τὰ θεμέλια. Ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν κάθαρσιν τῆς Δήλου (425) δι' ὕλικῶν μεταφερθέντων ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαινιάσθη κατὰ τὴν μεγαλοπρεπῆ πεντετηρικὴν θεωρίαν τοῦ 417. Ἦτο ἐκ τῶν ὠραιότατων δημιουργημάτων τῆς ἀθηναϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἰς δωρικὸν ρυθμόν, ἂν καὶ περιορισμένων διαστάσεων (17×11 μ.) (εἰκ. 15-17). Ἦτο ἀμφιπρόστυλος ἦτο εἶχε πρόστασιν ἐξ κίωνων εἰς ἐκάστην στενὴν πλευράν, καὶ ἐστηρίζετο ἐπὶ κρηπίδος τεσσάρων βαθμίδων καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς. Μετὰ τὴν πρόστασιν, μεταξύ τῶν δύο καταλή-

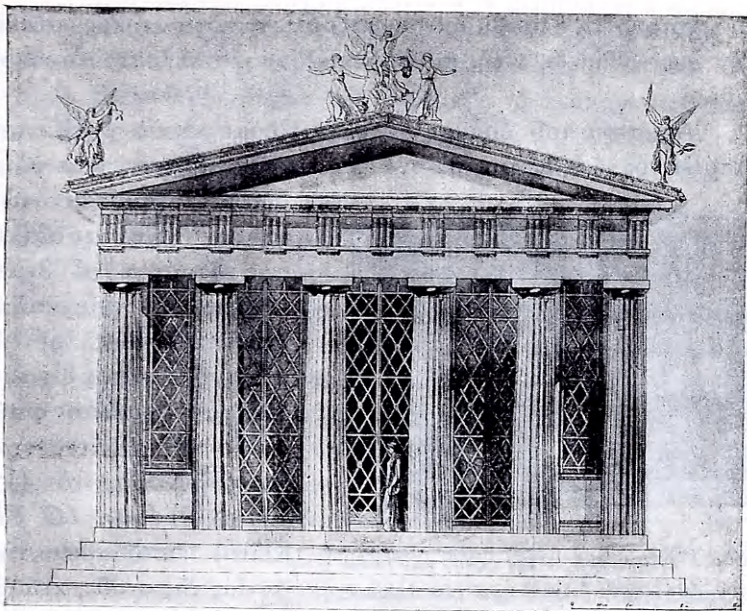
ἔξω τῶν παραστάδων τῶν πλαγίων τοίχων, ὑπῆρχον τέσσαρες μᾶλλον λεπταὶ παραστάδες καὶ διὰ τῶν μεταξὺ αὐτῶν πέντε ἀνοιγμάτων εἰσῆρχετο τις εἰς τὸν πρόναον· εἰς τὸ βάθος του-

Εἰκ. 15. Ὁ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἀφιερωθεὶς ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος· κάτοπις.

του ὑπῆρχεν ὁ τοίχος τῆς εἰσόδου τοῦ σηκοῦ, ὁ ὁποῖος ἐφωτίζετο καὶ διὰ δύο παραθύρων ἐκατέρωθεν τῆς θύρας. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ ὑπῆρχεν ἡμικυκλικὸν βάθρον ἐκ κυανοῦ ἑλευσινιακοῦ λίθου (σφύζεται πλησίον) δι' ἑπτὰ ἀγάλματα, ἕξ οὓ καὶ οἱ Δήλιοι τὸν ὠνόμαζον ὁ ναὸς ἢ ὁ οἶκος ἐν ᾧ τὰ ἐπτὰ ὀπισθόδομος δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τοίχου τοῦ βάθρου ὑπῆρχον προσκεκολλημέναι τέσσαρες παραστάδες. Ἐκ τῆς πλαστικῆς διακοσμῆσεως τοῦ ναοῦ ἐσώθησαν τὰ ἀκρωτήρια (βλ. Μουσεῖον).

Παράλλῳως, βορειότερον, εἶναι ὁ παλαιότερος ἐκ τῶν τριῶν, ὁ **πῶρινος ναὸς** τοῦ Ἀπόλλωνος, σφωζόμενος μέχρι τῆς ἐκ πῶρου εὐθυνητηρίας (σχεδ., 9). Ὁ ναὸς εἶναι πρόστυλος. Εἶχε δηλ. μίαν πρόστασιν ἰωνικῶν κιόνων πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ. Ἐν ὥραϊον γωνιαῖον ἰωνικὸν κιονόκρανον τοῦ τέλους τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰ. ἔμπροσθεν τῶν Προπυλαίων ἀνίηκει πιθανάτατα εἰς αὐτόν. Ὁκοδομήθη ἢ σημαντικῶς ἐπεσκευάσθη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πεισιστράτου. Ἐντὸς αὐτοῦ ὑπῆρχε χαλκοῦν ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, ἔργον τοῦ Τεκταίου καὶ τοῦ Ἀγγελίωνος, γλυπτῶν τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς, παριστάνον τὸν θεὸν

Εἰκ. 16. Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος (Ἀθηναίων). Ἀναπαράστασις τῆς προσόψεως.

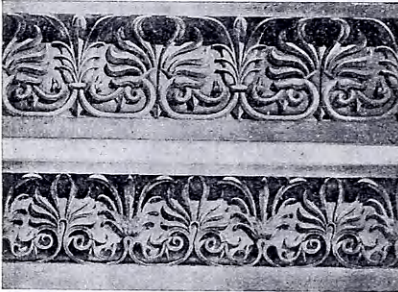
μὲ τόξον εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ σύμπλεγμα τῶν τριῶν Χαρίτων εἰς τὴν δεξιάν· ἀργότερον μετεφέρθη τοῦτο εἰς τὸν ναὸν τῶν Δηλίων. Ἀρχικῶς ἐδῶ ὑπῆρχε καὶ ἡ βᾶσις τῶν ἑπτὰ ἀγαλμάτων· κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους αἱ ἐπιγραφαὶ τὸν ἀναφέρουν ὡς τὸν πάρινον οἶκον.

Ἀπὸ τῆς Δ πλευρᾶς τῶν προπυλαίων ἐκτείνεται ἡ **Στοὰ τῶν Ναξίων** πρὸς Δ ἐπὶ 15 μ. καὶ εἶτα πρὸς Β καμπτομένη διὰ μᾶλλον ἀμβλείας γωνίας (σχεδ., 10, εἰκ. 10 Γ). Εἶναι καὶ αὕτη ἀνάθημα τῶν Ναξίων τῶν μέσων τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Ὁ ὀπίσθιος τοίχος τῆς στοᾶς εἶναι ἐκτισμένος ἐπὶ τῆς προκυμᾶας,

τὸν περιτρέχει δὲ μαρμάρινον πεζούλιον κατὰ μῆκος αὐτῆς. Τὴν ἐσωτερικὴν ὄψιν τῆς στοᾶς ἀπετέλουν κίονες λεπτοὶ ἰωνικοῦ ρυθμοῦ.

Ἄριστερὰ τοῦ δρόμου — δεξιὰ εἶδομεν τοὺς ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος — ἡ μέχρι τῆς στοᾶς ἕκτασις κατέχεται ὑπὸ πλή-

θους ἀναθημάτων, τῶν ὁποίων σφύζονται αἱ βάσεις ἢ μόνον αἱ θεμελιώσεις. Ἐκ τοῦ ἐκπληκτικοῦ πλήθους τούτων ἀξιομνημόνευτος εἶναι ἡ βάση τοῦ **χαλκοῦ φοίνικος** τοῦ ἀνατεθέντος ὑπὸ τοῦ Νικίου τὸ 417 (ἀν. σ. 19) (*εἰκ. 10 E*).

Εἰκ. 17. Διακόσμησις τῆς οἴμης τῶν ναῶν τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἄνω: ναοῦ τῶν Δηλίων.

Κάτω: ναοῦ Ἀθηναίων.

Κεῖται ἔμπροσθεν τῆς γωνίας τῆς στοᾶς, κτιστὴ ἐκ μαρμάρου καὶ περιβάλλει τὴν ὀπὴν, ἐν τῇ

ὁποία ἐστηρίζετο ὁ φοῖνιξ. Ἀναγινώσκειται ἀκόμη τὸ ὄνομα *Νικίας*· ὁ κολοσσαῖος Ἀπόλλων τῶν Ναξίων κατεστράφη ἐκ τοῦ ὑπὸ τῶν ἀνέμων καταπεσόντος φοίνικος διὸ καὶ ἐθεωρήθη ὅτι ἐν μέγα θεμέλιον πλησίον ἐδῶ ἦτο ἡ ἀρχικὴ τοποθεσία τοῦ κολοσσοῦ. Τὸ πλησίον ὑψηλὸν τριγωνικὸν βᾶθρον ἔφερεν ἄγαλμα τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας *Ἀντιόχου* τοῦ 3^{ου}.

Πλησίον σφύζεται ἐν θεμελίῳ τὸ καλούμενον *ἀψιδωτὸν οἰκοδόμημα* (*εἰκ. 10 Θ*)· ἡ εὐθύγραμμος πλευρὰ εἶναι ἡ δυτικὴ ἐνῶ αἱ τρεῖς ἄλλαι πλευραὶ ἔχουν σχῆμα ἀψίδος. Οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος ἦσαν χαμηλοὶ καὶ ἐστηρίζοντο ἐπ' αὐτῶν λεπτοὶ κίονες. Εἰς τὴν προέκτασιν τῶν πλαγίων τοίχων, πρὸς Δ, εὐρίσκονται αἱ βάσεις δύο μεγάλων ἰωνικῶν κιόνων, τῶν

ὁποίων δὲν εἶναι σαφῆς ἡ σχέσις πρὸς τὸ οἰκοδόμημα. Εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ ὑπάρχει εἷς μέγας λίθος γρανίτου ἀποτελῶν τὸν πυρῆνα βωμοῦ. Δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ ἀναπαραστήσωμεν ἐντελῶς τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τὸ σχῆμα του ὅμως κατάγεται ἐκ παλαιωτάτων χρόνων. Τὰ σωζόμενα ἀρχιτεκτονικὰ αὐτοῦ μέλη ἀνήκουν εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰῶνα. Ὑπὸ τινων ταυτίζεται πρὸς τὸν Κεράτινον βωμόν, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ πολλῆς πιθανότητος. Πλησίον, βορειότερον (*σχεδ.*, 12, *εἰκ. 10 G*), κεῖνται τὰ θεμέλια ἄλλου μικροῦ *ἀρχαῖκου ναοῦ* περικλειομένου ἐν μεγαλυτέρῳ οἰκοδομήματι, τοῦ ὁποίου σφύζεται μέρος μόνον τῶν θεμελιῶν καὶ τοῦ ναοῦ τούτου ἡ εἴσοδος ἦτο ἀπὸ δυσμῶν· εἰς τὸ βάθος αὐτοῦ ὑπάρχει κτιστὸν πεζούλιον καθ' ὅλον τὸ πλάτος στηριζόμενον εἰς τὸν τοῖχον τοῦ βάθους κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν ναῶν.

Ἐκ τῶν μεγάλων κτιστῶν βάθρων, τὰ ὅποια ἔχουν ἀναστηλωθῆ ἑκατέρωθεν τῆς πομπικῆς ὁδοῦ, ἔχει ταυτισθῆ τὸ ἐκ μελανωποῦ μαρμάρου ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἔφερεν ἀγάλματα ἰδρυθέντα ὑπὸ τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς δυναστείας τῆς Περγάμου *Φιλεταῖρου* εἰς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ τῶν Γαλατῶν νίκης του.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, ὀλίγα μέτρα ΒΔ τοῦ ἀψιδωτοῦ οἰκοδομήματος, διακρίνεται τὸ κατώτατον μέρος μόνον τῶν θεμελιῶν σημαντικοῦ οἰκοδομήματος ἀλλὰ ἐξαιρετικῶς κατεστραμμένου (*σχεδ.*, 13). Ἀποτελεῖται ἐκ τετραγώνου σηκοῦ καὶ προστώου ἐκ δώδεκα ἰωνικῶν κιόνων κατὰ τὴν νοτιάν πλευράν. Οἱ τοῖχοι ἔφθανον μέχρι ὠρισμένου ὕψους, κατόπιν δὲ τὸ οἰκοδόμημα ἐσυνεχίζετο πρὸς τὰ ἄνω δι' ἄλλων τοίχων κειμένων ἐσωτερικώτερον καὶ στηριζομένων ἐπὶ παραστάδων κατὰ τρόπον προμηνηύοντα τὸ σχῆμα τῆς βασιλικῆς· τὸ ὑψηλότερον τοῦτο τμήμα ἔφερε σειρὰν στενῶν ἀνοιγμάτων. Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι ἔργον τῶν Ἀθηναίων (τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ.)· οἱ πῶροι καὶ

τὰ μάρμαρα, δι' ὧν ἦτο ἐκτισμένον, προέρχονται ἐξ Ἀττικῆς.

Πιθανώτατα ἦτο τοῦτο ὁ *Κερατῶν* ἦτοι τὸ οἰκοδομημα τὸ περικλείον τὸν ὀνομαστὸν Κεράτινον βωμὸν τῆς Δήλου· ἀνεφέρετο ὅτι τὸν βωμὸν ἔκτισε τετραέτης ὁ Ἀπόλλων διὰ τῶν κεράτων τῶν αἰγῶν, τὰς ὁποίας ἐφόνευσεν ἡ Ἄρτεμις ἐπὶ τοῦ Κύνθου· περὶ τὸν βωμὸν αὐτὸν ἐχορεύετο ὁ *γέρανος*, ὀνομαστὸς χορὸς τῆς Δήλου, τὸν ὁποῖον ἐχόρευσε πρῶτος ὁ Θησεὺς μετὰ τῶν νέων καὶ τῶν παρθένων μετὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἐκ τοῦ Μινωταύρου, ἐκαλεῖτο δὲ οὕτω λόγῳ τῆς ὁμοιότητος τοῦ χοροῦ πρὸς τὰς κινήσεις τῶν γεράνων. Πιθανώτατα οὗτος ἦτο ἐπίσης ὁ βωμὸς, τὸν ὁποῖον οἱ προσεγγίζοντες εἰς τὴν Δήλον ναυτικοὶ περιέτρεχον μὲ τὰς χεῖρας δεδεμένας εἰς τὰ νῶτα μαστιγούμενοι καὶ δαγκάνοντες τὸν κορμὸν πλησίον εὐρισκομένης ἐλαίας.

Ἡ ἐλαία αὕτη ἦτο ἡ εὐρισκομένη ἐπὶ τοῦ *σήματος τῆς Λαοδίκης καὶ τῆς Ὑπερέχης*, τοῦ τάφου τοῦ ἑνὸς ἐκ τῶν δύο ζευγῶν τῶν Ὑπερβορείων παρθένων, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἀριστερὰ τοῦ Ἄρτεμισίου, ὡς ἀκριβῶς περιγράφει ὁ Ἡρόδοτος. Κατὰ τὴν γωνίαν μετὰξὺ τοῦ Ἄρτεμισίου καὶ τοῦ Κερατῶνος ἀνευρέθη εἰς καμπύλος ὀλίγον προϊστορικός τοῖχος, ὅστις ἀνήκει εἰς τὸν τάφον τοῦτον.

Δυτικῶς τοῦ Κερατῶνος εὐρίσκεται τὸ Β ἄκρον τῆς στοᾶς τῶν Ναξίων, ἣτις ἐκτείνεται περαιτέρω πρὸς Β διὰ δύο συνεχιζομένων καὶ ἴσου πλάτους πρὸς αὐτὴν οἰκοδομημάτων, τοῦ *οἴκου τῶν Ἀνδρῶν (εἰκ. 10 I)*, ἀπλοῦ ὀρθογωνίου δωματίου καὶ τοῦ *Ἱεροποιείου (εἰκ. 10 K)*, σχηματίζοντος καὶ πρόδομον ἐν παραστάσι. Ἡ εἴσοδος ἀμφοτέρων ἦτο πρὸς Α. Αἱ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ αὐτῶν περιβάλλονται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ ἐδωλίου τοῦ περιτρέχοντος τὴν ἐπὶ τῆς προκυμαίας πλευρᾶν τῆς Στοᾶς τῶν Ναξίων. Ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ ἐκ συνεχομένων ἐξαγώνων ἐν σχήματι κηρήθρας κόσμημα τῶν μαρμαρίνων τοίχων. Με-

ταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Κερατῶνος σχηματίζεται εἴσοδος εἰς τὸ ἱερὸν ἀμέσως ἐκ τοῦ λιμένος.

Βορείως τοῦ Κερατῶνος, τοῦ ὁποίου ἐφάπτεται, εἶναι τὸ Ἄρτεμισιον (σχεδ., 16), τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἐν ἰδιαιτερον μικρὸν ἱερὸν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος· τὴν Β καὶ τὴν Α πλευρὰν τοῦ μικροτέρου τούτου Ἱεροῦ, ἀκριβῶς εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, κατέχει στοά, ἑλληνιστικῶν χρόνων καθ' ὅσον σφίζεται. Ἡ Δ πλευρὰ τοῦ Ἄρτεμισίου περιοριζέτο ὑπὸ τῆς προκυμαίας. Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ τούτου κατέχει ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ ὁποίου σφίζεται ἢ ἐκ μεγάλων λίθων γρανίτου ἰσχυρὰ θεμελιώσις.

Ὁ ναὸς ἦτο ἀμφιπρόστυλος ἔχων ἕξ ἰωνικοὺς κίονας εἰς ἐκάστην πλευρὰν. Ἡ εἴσοδος ἦτο εἰς τὴν Α πλευρὰν ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ναοὺς τοῦ Ἀπόλλωνος. Ὁ ναὸς ἦτο ἀφιέρωμα τῶν Δηλίων (μετὰ τὸ 314). Ἀκριβῶς ὅμως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τῆς ἑλληνιστικῆς θεμελιώσεως σφίζεται εἰς δεύτερος τοίχος ἐκ μικροτέρων λίθων σχηματίζων τετράγωνον οἶκον, τὸν ὁποῖον περιβάλλει ὁ ἑλληνιστικὸς ναὸς· βεβαίως ὁ τοίχος οὗτος ἐκρύπτετο ὑπὸ τὴν στρωσίν τοῦ ἑλληνιστικοῦ ναοῦ. Ὁ οἶκος οὗτος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀργότερον προσετέθη καὶ πρόστασις ἐν παραστάσι, εἶναι τὸ παλαιότερον Ἄρτεμισιον, ἀνῆκον εἰς τὰ τέλη τοῦ 8^{ου} ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰ. Ἄλλ' ἐντὸς τοῦ σηκοῦ φαίνονται καὶ δύο ἄλλοι ἕξ ἀδρῶν λίθων παράλληλοι τοίχοι, οἱ ὁποῖοι ἐσχημάτιζον ἐξαιρετικῶς ἐπιμήκη ναόν, μὲ τὸν αὐτὸν προσανατολισμὸν καὶ ἀνήκοντα ἀκόμη εἰς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὑπὸ τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ ἀρχαικοῦ ναοῦ ἀπεκαλύφθη εἰς βόθρος περιέχων ὄστᾶ καὶ τεμάχια ἀγγείων κεκαυμένα, ἐπὶ δὲ τοῦ βόθρου τούτου ἦσαν πολύτιμα ἀντικείμενα ἐκ χρυσοῦ καὶ ἔλεφαντοστοῦ· εἶναι προφανές ὅτι κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ ἀρχαικοῦ ναοῦ τὰ ἀναθήματα τοῦ παλαιότερου τὰ περισυνέλεξαν καὶ τὰ κατέχωσαν ἐπὶ τοῦ «βόθρου τῶν ἐγκαί-

Εἰκ. 18. Ὁ Ἀπόλλων τῶν Ναξίων.

νίων», εἰς τὰ θεμέλια τοῦ νεωτέρου ναοῦ. Τὸ παράδειγμα τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν διὰ τὸν σεβασμὸν μιᾶς ἀρχικῶς θεωρηθείσης ἱερᾶς θέσεως. Δὲν μετετόπιζον τὸν νέον ναόν, ἀλλὰ κατέχωνον κάθε φορὰν τὸν παλαιότερον ἐντὸς τοῦ νεωτέρου. Τοιουτοτρόπως τὸ Ἀρτεμισίον τῆς Δήλου εἶναι σαφέστατον παράδειγμα τῆς ἀδιακόπου συνεχείας τῆς λατρείας ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

Ἐδῶ δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ τὰ δύο τεμάχια τοῦ κολοσσιαίου Ἀπόλλωνος τῶν Ναξίων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὴν Δ πλευρὰν τοῦ Ἀρτεμισίου (εἰκ. 18 καὶ 19), μετατοπισθέντα ἵνα μεταφερθοῦν ἐκτὸς τῆς Δήλου κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Μέχρι τοῦ 1669 ἐσφύζετο καὶ ἡ κεφαλὴ (εἰκ. 4), τὴν ὁποίαν ὀλίγον κατόπιν ἀπέκοψεν ὁ Βενετὸς διοικητὴς τῆς Τήνου. Ἄγγλος δὲ περηγητὴς ἀνεῦρε καὶ μετέφερεν εἰς τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον τὸ 1818 τμῆμα τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τοῦ ἀγάλματος.

Εἰκ. 19. Ὁ Ἀπόλλων τῶν Ναξίων
 ὀπισθία ὄρις.

Τὰ σφωζόμενα δύο τεμάχια εἶναι ὁ κορμὸς ἀπὸ τοῦ λαίμου ἄχρι τῆς ὀσφύος καὶ τὸ τμήμα τῆς λεκάνης. Ὁ Ἀπόλλων παριστάνετο γυμνός, ὡς οἱ ἀρχαῖοι κοῦροι καὶ ἔφερε μόνον μεταλλίνην ζώνην, ὡς δεικνύουν αἱ ὑπάρχουσαι ὀπαί. Ἐκπλήσσει μὲ τὸ μέγεθος (8,5 μ. ὕψος) καὶ τὴν δύναμιν. Τὰς ἀδρὰς ἐπιφανείας, τὰς ὁποίας πλαισιώνουν καθαρὰ καὶ ἔντονα περιγράμματα διακοσμοῦν ὀλίγαι, ἀλλὰ καίριαι ἀνατομικαὶ λεπτομέρειαι. Ἰδιαιτέρως ὤραία ἦτο ἡ μακρὰ καὶ πλουσία κόμη, τῆς ὁποίας σφύζονται τὰ ἄκρα τῶν βοστρύχων ἐπὶ τῶν νώτων καὶ τοῦ στήθους (τέλη τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰ.).

Ἐμπροσθεν τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἡ θεμελίωσις τοῦ βωμοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, ἐνῶ δυτικῶς μία μεταγενεστέρα στοὰ βλέπουσα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ μικρότεραί τινες ἄλλαι κατασκευαὶ εἶναι προσκτίσματα τοῦ Ἀρτεμισίου.

Κατὰ τὴν πρὸς Β προέκτασιν τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ Ἀρτεμισίου κατέχον ἀκριβῶς τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ Ἱεροῦ,

εὐρίσκεται σχετικῶς μέγα ἐπίμηκες οἰκοδόμημα, ἐκτεινόμενον ἀπὸ Β πρὸς Ν ταυτιζόμενον πρὸς τὸ **Θεσμοφόριον** (σχεδ., 17), τὸν ναὸν δηλαδὴ τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης. Σφύζονται καὶ ἐδῶ μόνον τὰ θεμέλια ἐκ μεγάλων πλακῶν σχιστολίθου, μεταξὺ τῶν ὁποίων σχηματίζονται κενὰ συμπληρούμενα διὰ μικρῶν κυανῶν πλακιδίων κανονικώτατα συνηρμοσμένων. Τὸ ὅλον διαιρεῖται ἐγκαρσίως εἰς τρία τμήματα. Τὸ μεσαῖον ἦτο ὑπαίθριος αὐλὴ περιλαμβανομένη ὑπὸ περιστυλίου κατὰ τὰς 4 πλευρὰς ἐκ 12 δωρικῶν κίωνων. Αἱ δύο ἐκατέρωθι αἵθουσαι εἶχον στέγην στηριζομένην ὑπὸ τεσσάρων ἰωνικῶν κίωνων. Πάντες οἱ κίονες ἦσαν πόρινοι, ἐκτὸς τῶν ἰωνικῶν κιονοκρανῶν, τῶν ὁποίων αἱ λεπτομέρειαι δὲν ἦσαν ἀνάγλυφοι, ἀλλὰ ἔγχρωμοι, οὕτω δὲ ταῦτα μὴ διατηρηθέντων τῶν χρωμάτων ἔχουν ἰδιόμορφον σχῆμα. Τὸ Θεσμοφόριον ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

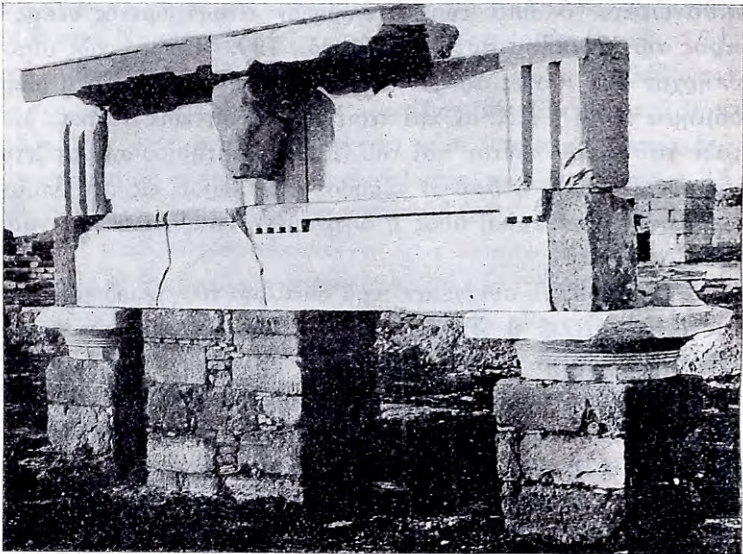
Τὸ εὐρὸν οἰκοδόμημα ἀμέσως πρὸς Α τοῦ Θεσμοφορίου εἶναι τὸ **Ἐκκλησιαστήριον** (σχεδ., 18), ἦτοι ἐκεῖ ὅπου συνεδρίαζεν ἡ ἐκκλησία, ἡ συνέλευσις τοῦ δήμου. Ἀποτελεῖται ἐκ δύο μεγάλων παρακειμένων αἰθουσῶν ὁ βόρειος καὶ ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ οἰκοδομήματος προέρχονται ἐκ τοῦ 6^{ου} καὶ τοῦ 5^{ου} αἰ. Ὑστερωτέρας μεταβολὰς δεικνύουν οἱ ἄλλοι τοῖχοι τοῦ οἰκοδομήματος. Ὁ νότιος τοῖχος τῆς μεγαλυτέρας δυτικῆς πλευρᾶς εἰς τὸ μέσον του ἐσημάτιζεν ἀψίδα, κατὰ δὲ τὸ ἀνώτερον αὐτοῦ τμήμα ὑπῆρχον ἀνοίγματα χωριζόμενα διὰ τετραγώνων παραστάδων. Τὰς πλευρὰς τῆς αἰθούσης ταύτης περιέτρηχε μαρμάρινον θρανίον. Εἰς τὸ βάθος αὐτῆς ὑπάρχει ἐκ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων μικρὸς μαρμάρινος ναῖσκος ἔχων δύο κίονας ἔμπροσθεν παραστάδων καὶ στεγάζων ποτὲ ἄγαλμα.

Ἀνατολικῶς τοῦ Ἐκκλησιαστηρίου οἰκοδόμημα ἐκ μιᾶς μόνον αἰθούσης με πρόστασιν 6 δωρικῶν κίωνῶν, μὴ καλύπτουσαν ὅμως ὀλόκληρον τὸ πλάτος τῆς προσόψεως, εἶναι

πιθανώτατα ὁ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ἀναφερόμενος οἶκος ὁ πρὸς τῷ Ἐκκλησιαστηρίῳ (σχεδ., 19). Ἐσωτερικῶς αὐτοῦ ὑπῆρχον δύο κίονες πρὸς ὑποστήριξιν τῆς στέγης. Εἶναι οἰκοδόμημα τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ. καὶ περιεῖχε ζωγραφικούς πίνακας. Μεταξὺ τοῦ οἴκου τούτου καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστηρίου σχηματίζεται μικρὸν ἀνοιγμα, ἢ ἀπὸ Β εἴσοδος τοῦ Ἱεροῦ, εἰς τὴν ὁποίαν κατέληγεν ἡ κεντρικὴ ὁδὸς ἢ διερχομένη ἔμπροσθεν τῶν ναῶν τοῦ Ἀπόλλωνος.

Τὴν πρὸς Α συνέχειαν τοῦ συνόλου τῶν οἰκοδομημάτων τούτων ἀποτελεῖ ἡ Στοὰ τοῦ Ἀντιγόνου, οὕτω δὲ ἀποτελεῖται τὸ βόρειον ὄριον τοῦ Ἱεροῦ ἐξαίρομενον διὰ τῆς σχεδὸν εὐθείας γραμμῆς τῆς σχηματιζομένης διὰ τῶν βορείων τοίχων τοῦ Θεοδοφορίου, τοῦ Ἐκκλησιαστηρίου, τοῦ οἴκου καὶ τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου.

Ἡ Στοὰ αὕτη (σχέδ., 20), εἶχε μῆκος 119 μ. καὶ πλάτος 20 μ. Τὰ δύο ἄκρα τῆς ἐκάμπτοντο ὀλίγον πρὸς Ν, ὥστε νὰ ἔχη τὸ σχῆμα Γ μὲ βραχύτατα τὰ δύο σκέλη. Ἡ κιονοστοιχία τῆς προσόψεως, ἤτοι τῆς νοτίας πλευρᾶς, συνεχιζομένη καὶ εἰς τὰς προεξοχάς, εἶχε 47 κίονας δωρικούς ἐκ κυανοῦ μαρμάρου μὲ ὄαβδώσεις εἰς τὸ ἀνώτερον τμημὰ των. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἐκάστη δευτέρα τρίγλυφος ἐκοσμεῖτο δι' ἀναγλύφου κεφαλῆς ταύρου· αἱ ἀκόσμητοι τρίγλυφοι εὐρίσκοντο ὑπὲρ τοὺς κίονας (εἰκ. 20). Εἰς ἀετώματα κατέληγεν ἡ πρόσοψις τῶν δύο ἀκραιῶν προεξοχῶν. Κατὰ μῆκος διηρεῖτο ἐσωτερικῶς εἰς δύο διὰ 24 κίωνων ἐκ πωρώδους λίθου· δύο κίονες, ἐπὶ πλεον τοῦ ἀκραιῶν τῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας, ὑπεστήριζαν τὴν στέγην τῶν πλαγίων προεξοχῶν. Τὴν στοάν, ἀποκλειστικῶς ἀφιερωματικὴν καὶ ὅχι ἐμπορικῆς χρήσεως, ἀφιέρωσεν ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς, βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, περὶ τὸ 250 π.Χ. Ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἦτο ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου: «*Βασιλεὺς Ἀντίγονος βασιλέως Δημητρίου Μακεδὼν Ἀπόλλωνι*».

Εἰκ. 20. Τμήμα τοῦ θριγκοῦ τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου.

Ὁλόκληρος ἡ ἔμπροσθεν τῆς Στοᾶς ἔκτασις κατέχεται ὑπὸ πλήθους ἀναθηματικῶν μνημείων, βάρθρων, ἐξεδρῶν (τὰ ἄκρα μερικῶν καταλήγουν εἰς δελφίνας) κ. ἄ. ἐλληνιστικῆς ἐποχῆς.

Ἄλλ' ἰδιαίτερος διαφέρων εἶναι ἀκριβῶς ἔμπροσθεν, εἰς τὸ μέσον τῆς Στοᾶς, ἡ *θήκη τῆς Ἀργῆς καὶ τῆς Ὠπίου* (εἰκ. 11 XII καὶ εἰκ. 21), ἣτοι ὁ τάφος τῆς ἐτέρας δυάδος τῶν Ὑπερβορείων παρθένων, αἱ ὁποῖαι ἦλθον, ἵνα βοηθήσουν τὴν Λητῶ κατὰ τὸν τοκετόν, καὶ ἀπέμειναν ὡς ἰέρειαι ἐνταῦθα καθὼς καὶ ἡ Ὑπερόχη καὶ Λαοδίκη (ἀνωτ.), αἱ ὁποῖαι ἔφεραν τὰς πρώτας προσφοράς. Ὁ κυρίως τάφος περιβάλλεται ὑπὸ κυκλικοῦ τοίχου καταλήγοντος ἄνω εἰς τριγωνικὴν ἐπίστεψιν. Ἡ βορεία πλευρὰ εἶναι εὐθύγραμμος· πλησίον αὐτῆς σχηματίζεται

Εἰκ. 21. Ἡ «θῆκη» τῶν Ὑπερβορείων Παρθένων.

μεγάλη βαθμῖς, ἢ πρόθυσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴσταντο οἱ θυσιάζοντες· ὁ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τάφος εἶναι κτιστὸς ὀρθογώνιος μὲ εἴσοδον ἀποτελουμένην ἐκ δύο ὀρθῶν λίθων, εἰς τοὺς ὁποίους καταλήγουν δύο μικροὶ τοῖχοι σχηματίζοντες τὸν δρόμον τοῦ τάφου, ὅστις ἀνήκει εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους. Ὁ περίβολος εἶναι κατὰ πολὺ μεταγενέστερος τοῦ τάφου.

Ἡ λατρεία τῶν Ὑπερβορείων παρθένων εἶναι προαπολλώνειος καὶ συνάπτεται πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς προϊστορικῆς θρησκείας. Ἦσαν θεότητες τοῦ τοκετοῦ καὶ τῆς προστασίας τῆς ζωῆς. Ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτῶν, τῆς θήκης, ἔρριπτον τὴν τέφραν τῶν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ καιομένων μηρῶν, αἱ δὲ γυναῖκες ἔψαλλον πρὸς τιμὴν των ὕμνον παλαιότατον ἀποδιδόμενον εἰς τὸν μυθικὸν ἐκ τῆς Λυκίας ποιητὴν Ὁλῆνα. Ἡ θήκη καθὼς καὶ τὸ σῆμα τῶν δύο ἄλλων Ὑπερβορείων παρθένων διέφυγον τὴν κάθαρσιν τοῦ 425 ἀκριβῶς ἔνεκα τῆς ἱερότητός των. ΒΑ τῆς θήκης σφύζονται ἀρκετὰ τμήματα ἐκ τῆς μεγάλης βάσεως

τῶν 15 χαλκίνων *ἀγαλμάτων τῶν προγόνων* τοῦ Ἀντιγόνου, ἀφιερωθέντα ὑπ' αὐτοῦ.

Ἐντὸς τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου τῆς στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου, ἀνεγερθὲν προφανῶς μετὰ τὴν ἐρείπωσιν αὐτῆς, ἴσταται ἄγαλμα τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου Γαίου Βιλλιηνοῦ (100 π.Χ.), κοινοῦ τύπου. Εἰς τὴν ἰδίαν δὲ γραμμὴν τοῦ Α τοίχου τῆς Στοᾶς σφύζονται ἀρτίως σχεδὸν τρεῖς ἐξέδροι καὶ βάθρον, ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, τοῦ τέλους τοῦ 2^{ου} αἰ. π.Χ.

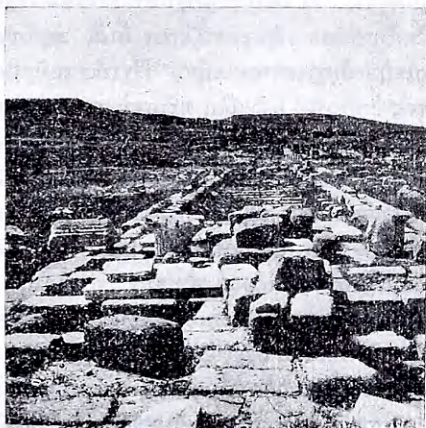
Ἐν συνεχείᾳ μικρὸν ἄνοιγμα, σχηματίζει τὴν ἀνατολικὴν εἴσοδον τοῦ Ἱεροῦ μετὰ δύο μικρῶν τοίχων, ἀκολουθεῖ δὲ μακρότατος ἑλληνιστικὸς τοῖχος (*σχεδ.*, 21) μὲ ἀντερείσματα κατὰ διαστήματα· ὁ τοῖχος οὗτος ἀποτελεῖ τὸν περίβολον τοῦ Ἱεροῦ κατὰ τὴν Α πλευρὰν καὶ ἐν μέρει τὴν Ν, διότι συνερίζεται καὶ κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην.

Μεταξὺ τοῦ πωρίνου ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου εὐρίσκονται πέντε οἴκοι ἢ *θησαυροὶ* διαφόρων πόλεων ὅμοιον εἶδομεν τὸν οἶκον τῶν Ναξίων. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα εἶναι ἀφιερώματα πόλεων περικλείοντα καὶ τὰ ἀναθήματα ἐκάστης ἐξ αὐτῶν. Ἐνίοτε χρησιμοποιοῦνται καὶ ὡς ἐστιατόρια· εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀρχικῶς ἰδρύνοντο οὔτοι ὡς καταλύματα τῶν ἐξ ἐκάστης πόλεως προσκυνητῶν.

Ὁ δυτικώτερος τούτων, ἀμέσως πρὸς Β τοῦ πωρίνου ναοῦ ἀνήκων εἰς τὸν (6^{ον} π.Χ. αἰ.) (*σχεδ.*, 22), εἶναι ἴσως ὁ οἶκος τῶν *Καρυσιῶν*· ἡ εἴσοδος ἦτο εἰς τὴν Ν στενὴν πλευρὰν ἀποτελουμένην ἐκ 4 δωρικῶν κίωνων μετὰ παραστάδων, ἐνῶ ὁ τοῖχος τῆς εἰσόδου τοῦ σηκοῦ, ἦτοι ὁ μετὰ τοὺς 4 κίονας τῆς προστάσεως, εἶχεν ἀντικατασταθῆ διὰ πέντε τετραγώνων παραστάδων· ὁ σηκὸς διηγεῖτο κατὰ μῆκος διὰ κίωνων εἰς δύο κλίτη. Τὴν ἰδίαν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν εἶχε καὶ ὁ δευτέρος οἶκος. Καλύτερον διατηρούμενος εἶναι ὁ προτελευταῖος (*σχεδ.*, 23). Εἰς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ ὑπάρχει κοιλότης διὰ τὴν ἔνθεσιν

ἀγάλματος, πρὸ αὐτῆς δὲ ὑποστηρίγματα τραπέζης προσφορῶν ἴσως οὗτος εἶναι τὸ ἐστιατόριον τῶν Κείων τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου. Πάντες οἱ οἴκοι ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ.

Κατὰ τὴν Α περιο-
χὴν τοῦ Ἱεροῦ, τελευ-
ταῖον ἕξ ὄλων, εὐρίσκε-
ται τὸ συνήθως καλού-
μενον *Μνημεῖον τῶν*
Ταύρων (σχεδ., 24 εἰκ.
22), ἐν ἓκ τῶν ἰδιομορ-
φοτάτων οἰκοδομημά-
των τῆς ἀρχαίας Ἑλλά-
δος. Ἐκτείνεται εἰς μέγα
μῆκος (67,20 μ. ἐνῶ πλά-
τος 8,86 μόνον) ἀπὸ
Βορρᾶ πρὸς Νότον. Σώ-
ζεται μόνον τὸ κατώτε-
ρον αὐτοῦ τμήμα. Οἱ τοί-
χοι ἐστηρίζοντο ἐπὶ κρη-
πίδος ἕκ τριῶν βαθμί-
δων καὶ ἐσχημάτιζον
κατὰ διαστήματα παρα-

Εἰκ. 22. Τὸ μνημεῖον τῶν ταύρων. Ἐμπρὸς τὸ Β διαμέρισμα (Πύθιον;) μετὰ τῆς τριγωνικῆς βάσεως καὶ τῶν προτομῶν τῶν ταύρων.

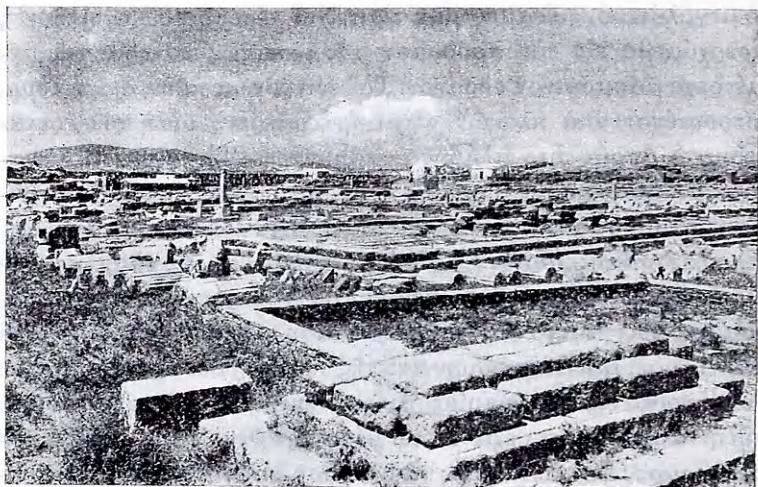
στάδας, τὰ μεταξὺ τῶν ὁποίων διαστήματα ἦσαν εἴτε κτιστὰ εἴτε ἐκλείοντο διὰ κιγκλίδων. Ἐγκαρσίως ἦτο διηρημένον εἰς τρία τμήματα. Ὁ πρόδομος εἰς τὴν Ν στενὴν πλευρὰν εἶχε πρόστασιν 6 δωρικῶν κίωνων εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ ἀνὰ τρεῖς εἰς τὰ πλάγια κατὰ τὴν προέκτασιν τῶν μακρῶν τοίχων. Ἀκολουθεῖ τὸ μεσαῖον μακρότατον τμήμα μὲ μαρμάρινον δάπεδον καὶ ἐδώλιον κατὰ τὰς πλευρὰς καὶ τέλος τὸ βόρειον διαμέρισμα. Τὰ δύο ταῦτα κύρια τμήματα τοῦ οἰκοδομήματος συγκοινωνοῦν μετὰ τῶν διὰ τριῶν ἀνοιγμάτων σχηματιζομένων μετὰ τῶν δύο ἰδιομόρ-

φων στηριγμάτων: κατὰ τὸ ἥμισυ κίωνων καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ παραστάδων, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν ἄνω εἰς δύο προτομάς ταύρων ἐστραμμένων πρὸς ἀλλήλας. Τὸ ἐπὶ τοῦ κεντρικοῦ ἀνοίγματος ἐπιστύλιον ἐσχηματίζετο οὐχὶ ὀριζόντιον καὶ εὐθύγραμμον ἀλλ' ἐκ δύο τεμαχίων ἐνουμένων γωνιωδῶς τοιαύτη μορφὴ ἐπιστυλίου ἐμφανίζεται διὰ πρώτην φορὰν εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχιτεκτονικὴν. Ἐντὸς τοῦ βορειοτέρου ἀκραίου τμήματος ὑπάρχει μεγάλη κτιστὴ τριγωνικὴ βάσις. Τὸ Β τοῦτο τμήμα εἶχε στέγην ὑψηλοτέραν τῆς τοῦ ὑπολοίπου οἰκοδομήματος. Μεταξὺ τῶν παραστάδων, αἱ ὁποῖαι ὑπεστήριζον τὴν Α καὶ Δ πλευράν, τῆς ὑψηλοτέρας ταύτης στέγης ἐσχηματίζοντο ἀνοίγματα. Τὸ μακρότερον, μεσαῖον τμήμα ὀλοκλήρου τοῦ οἰκοδομήματος περιεῖχε τὴν τριήρη, τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς, ἴσως εἰς ἀνάμνησιν παλαιότερου ἱεροῦ πλοίου σχετιζομένου πρὸς τὴν νῆσον. Αἱ πρὸ τῆς Ν πλευρᾶς τοῦ οἰκοδομήματος ἀνάγλυφοι παραστάσεις Τριτώνων καὶ Ἀμφιρίτης, προερχόμεναι ἐξ αὐτοῦ, προσαρμύζονται πρὸς τὴν ὑπαρξιν τοῦ πλοίου· αἱ ἐπιγραφαὶ τὸ ἀναφέρουν ὡς **νεώριον**. Οὐχὶ ἀναντίρρητος εἶναι ἡ ταύτισις τοῦ Β διαμερίσματος πρὸς τὸ **Πύθιον**, ἥτοι τὸν ναὸν τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε διαρκῶς καῖον πῦρ, ἐκ τοῦ ὁποίου, εὐρισκομένου ἐπὶ τοῦ κτιστοῦ τριγωνικοῦ κατασκευάσματος, ἐξηγεῖται καὶ ἡ ὑπαρξις τῆς *ὑπολαμπάδος*, ὡς καλοῦνται τὰ ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας αὐτοῦ στέγης ἀνοίγματα. Τὸ οἰκοδόμημα ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Ἐυδιάκριτον ἐκ τῆς ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑψουμένης στήλης μὲ τὴν κεφαλὴν Ἑρμοῦ, δυτικῶς τοῦ Μνημείου τῶν ταύρων, εἶναι τὸ **Πρωτανεῖον**, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν ἀρχικὴν του μορφὴν ἀνήκει εἰς τὸν 5^{ον} π.Χ. αἰῶνα (*εἰκ. 11 III*). Ἡ εἴσοδος εἶναι εἰς τὴν νοτιὰν πλευράν. Τὸ ὄλον ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα διαιρεῖται ἐγκαρσίως εἰς τρία διαμερίσματα. Διὰ τῆς Ν πλευρᾶς, τῆς ὁποίας

τὸ μεγαλύτερον μεσαῖον τμήμα κατεῖχον τέσσαρες δωρικοὶ κίονες, εἰσερχόμεθα εἰς τὸν πρόδομον· τὰς τέσσαρας πλευράς του περιέτρεχε μαρμαρίνον ἔδρανον. Τὸ δεύτερον, μεσαῖον, διαμέρισμα, ἔστρωμένον διὰ πλακῶν, εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ αὐλὴ τοῦ πρυτανείου, ἡ ὁποία ἦτο πλήρης ἀναθημάτων. Τὸ τρίτον, Β, μεγαλύτερον διαμέρισμα διηρεῖτο ἀπὸ Β πρὸς Ν εἰς δύο ὀρθογωνίους αἰθούσας, ἑκατέρα τῶν ὁποίων εἶχεν ἰδιαιτερον πρόδομον. Ὁ τῆς δυτικῆς (ἀριστ.) αἰθούσης σχηματίζει εἰς τὸ δεξιὸν του ἄκρον δύο πολὺ μικρὰ διαμερίσματα ἔχοντα ἄλλιν κοινὸν πρόδομον: Εἰς ταῦτα εἶχεν ἐγκατασταθῆ μετὰ τὸ 166 ἡ λατρεία τοῦ *Δήμου τοῦ Ἀθηναίων* καὶ τῆς *Ρώμης*, τῶν θεοποιηθειῶν δυνάμεων, εἰς τὰς ὁποίας ἀνῆκεν ἕκτοτε ἡ Δῆλος. Ἡ δυτικὴ αὐτῆ αἰθουσα, ἣτις ἔχει ἐν τῷ μέσῳ τὴν θεμελίωσιν τοῦ βωμοῦ τῆς *Ἑστίας*, ἦτο τὸ κυρίως πρυτανεῖον, τὸ ἐνδιαίτημα τῶν πρυτάνεων. Ἡ ἀντίστοιχος ἀνατολικὴ αἰθουσα ἦτο πιθανῶς τὸ ἔστιατόριον· εἰς τὴν ΒΑ γωνίαν ταύτης σχηματίζονται δύο μικρὰ δωμάτια—σφύζεται μέρος μόνον τοῦ μαρμαρίνου τοιχοβάτου—χωριζόμενα διὰ διαδρόμου, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπεκοινωνοῦν· εἰς ταῦτα πιθανῶς ἐφυλάσσοντο τὰ ἀρχεῖα τῆς πόλεως. Ἐνδιαφέρουσα ἦτο ἡ ὑπαρξίς ἐσωτερικῶς ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ Πρυτανείου ἐνὸς ἐξώστου συνεχιζομένου καὶ ἐξωτερικῶς ὑπὲρ τὴν κιονοστοιχίαν τῆς εἰσόδου. Ἡ πλησίον ἐκ λίθων γρανίτου θεμελίωσις κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ ἀνήκει εἰς βωμὸν τοῦ *Διὸς Πολιέως* (σχεδ., 25· εἰκ. 23).

Βορείως τοῦ Πρυτανείου ἐκτείνεται ἀπὸ Δ πρὸς Α ἐπίμηκες *ἀρχαῖκὸν οἰκοδόμημα* (Βουλευτήριον;) ἔχον τὴν εἰσόδον εἰς τὴν δυτικὴν μακρὰν πλευράν· κατὰ μῆκος διηρεῖτο εἰς δύο διὰ σειρᾶς παραστάδων· ἡ τελευταία στηρίζεται εἰς τὸν Β τοῖχον. Τὸ οἰκοδόμημα δι' ἐγκαρσίου τοίχου πλησίον τῆς Β πλευρᾶς διαιρεῖται εἰς δύο ἄνισα διαμερίσματα κατὰ πλάτος.

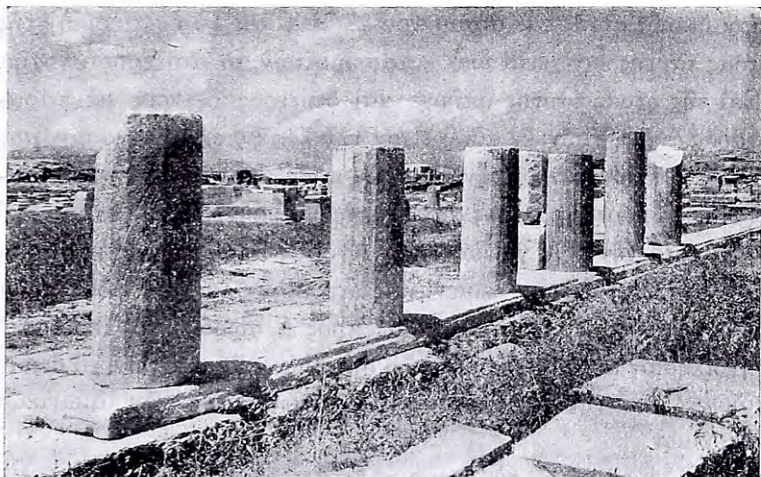

*Εἰκ. 23. Ἡ νοτιὰ πλευρὰ τῶν ἔρειπίων τοῦ Μνημείου τῶν ταύρων (ἐν τῷ μέσῳ).
Ἐμπροσθεν βωμὸς τοῦ Διὸς Πολιέως.*

Πλησίον τῆς Β γωνίας τούτου, ἐξωτερικῶς, ἀρχαϊκὸς ἰωνικὸς κίων ἐπὶ βάσεως φέρει ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν εἰς Ἀθηναῶν Πολιάδα.

Δυτικῶς τοῦ Πρυτανείου καὶ τοῦ ἀρχαϊκοῦ οἰκοδομήματος σφύζεται ἐν μέρει συγκρότημα βωμῶν. Ὁ νοτιώτερος εἶναι ἑλληνιστικὸς, οἱ δύο ἄλλοι ἀρχαϊκοί· ὁ τρίτος, ὁ βορειοδυτικὸς, ἐκ τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰ., εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὴν Ἀθηναῶν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα Παίωνα (=ἰατρόν).

Μεταξὺ τῶν βωμῶν τούτων καὶ τῆς Α (ὀπισθίας) πλευρᾶς τοῦ Οἴκου τῶν Ναξίων ὑπάρχουν οἱ κατώτατοι τοῖχοι ἑνὸς μικροῦ ἐπιμήκους οὐχὶ ἐντελῶς ὀρθογωνίου οἰκοδομήματος (**γαδὸς Γ**) ἐκ λίθων γρανίτου ἀδρομερῶς εἰργασμένων. Ἡ εἴσοδος διακρίνεται ἐκ τοῦ σχετικῶς μεγάλου κατωφλίου

Εἰκ. 24. Ἡ ἀγορὰ τῶν Δηλίων.

εἰς τὴν Β πλευράν. Ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῶν μυκηναϊκῶν χρόνων καὶ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον ἴσως ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος(;)· ὁ ἀρχαιότερος ναός, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς ἀνήκει εἰς τὸν αὐτὸν θεόν, προέρχεται, ὡς εἶδομεν, μόνον ἐκ τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Διὰ τοῦ ναοῦ Γ ἀποδίδεται καὶ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα εἰς παλαιότατος ναός, ἀλλ' ἡ ἀπόδοσις αὕτη δὲν εἶναι βεβαίως ἀσφαλής.

Νοτίως τοῦ χώρου τούτου εἶναι ἡ **Ἀγορὰ τῶν Δηλίων**, (σχεδ., 26· εἰκ. 24) καλουμένη ἐνίοτε καὶ *τετράγωνος ἀγορὰ* ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς λόγῳ τοῦ σχήματος. Ἀποτελεῖται ἐξ ὑπαίθρου πλατείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἱκανὸς ἀριθμὸς ἐξεδρῶν καὶ βάθρων ἀγαλμάτων, περιβαλλομένης δυτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ ὀπισθίου τοίχου τῆς νοτίας Στοᾶς, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐνώνεται διὰ διαδρόμου, νοτίως δ' ὑπὸ ἀπλῆς στοᾶς, ἣτις ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰ., ἀνατολικῶς δὲ καὶ βορειῶς ὑπὸ καμπτομένης κατ' ὄρθην γω-

νίαν διπλῆς στοᾶς τοῦ ἀρχομένου 2^{ου} π.Χ. αἰ. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς στοᾶς ταύτης κατέχεται ὑπὸ καταστημάτων παλαιότερας ἐποχῆς. Ἐπὶ τῆς στοᾶς ταύτης ὑπῆρχε καὶ δεύτερος ὄροφος μὲ παραστάδας ἀντὶ κίωνων· ἐν αὐτῷ εἶχον τὴν ἔδραν των οἱ ἀγορανόμοι Ἐκτὸς τοῦ συνδέοντος τὴν Ἀγορὰν πρὸς τὴν νοτίαν Στοὰν διαδρόμου, ὑπάρχει εἴσοδος καὶ εἰς τὸ Δ ἄκρον τῆς Β στοᾶς καὶ ἄλλη κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τῆς Ἀγορᾶς μετὰ μικρᾶς κλίμακος πρὸς τὴν ὑψηλότερον κειμένην ἐξωτερικὴν ὁδόν. Ἡ ὁδὸς αὕτη, φθάνουσα μέχρι τῆς προκυμαίας πρὸς Δ, χωρίζει τὸ Ἱερὸν καὶ τὴν πλησίον αὐτοῦ περιοχὴν τῶν δημοσίων ἰδρυμάτων, τὰ ὁποῖα εἶδομεν, ἀπὸ τῆς πρὸς νότον κειμένης ἐκτάσεως τῶν ἰδιωτικῶν κατοικιῶν.

Εἶδομεν οὕτω τὸ Ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Δήλου. Βεβαίως ἦτο διάφορος ἢ ὄψις αὐτοῦ εἰς ἐκάστην περίοδον τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ Δ κυρίως τμήμα αὐτοῦ, τὸ πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν, εἶναι ἢ περιοχὴ ἢ κατεχομένη ὑπὸ τοῦ μυκηναϊκοῦ συνοικισμοῦ. Τὸ Ἀρτεμίσιον κεῖται ἐπὶ μυκηναϊκοῦ οἰκοδομήματος, τὸ ὁποῖον πιθανῶς εἶχεν ἤδη θρησκευτικὸν χαρακτήρα· ὁ μυκηναϊκὸς οὗτος συνοικισμὸς ἐξετείνεται μέχρι τοῦ νοτίου πέρατος τοῦ Ἱεροῦ, ἀνατολικῶς δὲ μέχρι τῆς περιοχῆς τῶν ναῶν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὸ ὀπισθεν αὐτοῦ οἰκοδόμημα Γ καθὼς καὶ ὁ οἶκος τῶν Ναξίων ἀποτελοῦν τὰ παλαιότατα οἰκοδομήματα τὰ δυνάμενα νὰ σχετισθοῦν πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα. Εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁ πῶρινος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τοῦ Ἱεροῦ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν Προπυλαίων μέχρι τῶν Θησαυρῶν· εἰς παλαιὸς τοῖχος, ἔμπροσθεν αὐτῶν, τοῦ ὁποίου ὀλίγα μόνον τμήματα σώζονται, ἠδύνατο νὰ ἀποτελῇ τὸ πρὸς Β

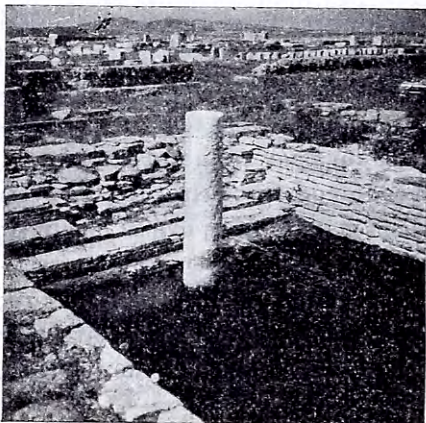
ὄριον τούτου. Πρὸς Α τὸ Πρυτανεῖον ἦτο ἔξω τοῦ Ἱεροῦ, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς Ν ἡ περιοχὴ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Δηλίων. Δυστυχῶς δὲν εἶναι σήμερον δυνατὴ ἡ πλήρης ἀναπαράστασις τῶν παλαιότερων ὄψεων.

2. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΒΟΡΕΙΩΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ

Ἐξωτερικῶς τοῦ ἀνατολικοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ ἐκτείνεται σύνολον οἰκιῶν καὶ καταστημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεσκαμμένον εἶναι μόνον τὸ πρὸς τὴν ὁδὸν τμήμα αὐτῶν (εἰκ. 11 ἄνω), πλὴν τῆς *οἰκίας τοῦ Κέρδωνος*, ἣτις κεῖται ἀκριβῶς ἔξω τῆς νοτίας γωνίας τοῦ περιβόλου· ἡ οἰκία αὕτη ἀνήκει ἀκόμη εἰς τὸν 3^{ον} π.Χ. αἰ. καὶ εἶχε περιστύλιον (βλ. κατωτέρω) συνεχιζόμενον διὰ παραστάδων εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον. Ὅπισθεν τῆς αὐτῆς ὑπάρχει καὶ ἄλλη μικροτέρα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπικοινωνοῦν τρία δωμάτια (γυναικωνίτις). Ἡ οἰκία κατείχετο ὑπὸ τεχνιτῶν, μαρμαρογλύφων κ. ἄ.

Εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς ὁδοῦ, τὸ βόρειον, ἀπέναντι τοῦ ἀνατολικοῦ πέρατος τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου ὑπάρχει μικρὸς *βωμὸς (;) τοῦ Διονύσου* (στοιβάδειον), (σχεδ., 27) ἔχον ἐντελῶς ἀνοικτὴν τὴν προσθίαν μακρὰν πλευρὰν, πρὸς τὴν ὁποίαν ὑπάρχει ἀνάβασις ἐκ δύο βαθμίδων. Εἰς τὴν δεξιὰν γωνίαν τοῦ βωμοῦ ὑπάρχει βᾶσις ἀνήκουσα εἰς τὸν 4^{ον} π.Χ. αἰ.: εἶναι ἀνάθημα εἰς τὸν Διόνυσον ἐπ' εὐκαιρίᾳ χορηγικῆς νίκης· ἡ βᾶσις κοσμεῖται κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς δι' ἀναγλύφων: ἐμπρὸς ἀλέκτωρ μὲ λαίμδον καὶ κεφαλὴν εἰς σχῆμα φαλλοῦ, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς Διόνυσος ἐν ὀρμητικῇ κινήσει ἐνηγκαλισμένος Μαινάδα κρατοῦσαν θύρσον καὶ Σάτυρος πρὸ αὐτῶν κρατῶν κρατῆρα· ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς ἐπίσης Διόνυσος, Μαινὰς καὶ τραγόπους Πάν. Ἡ βᾶσις στηρίζει ὑπερμεγέθη φαλλόν. Ὁ χαρακτὴρ τῆς παραστάσεως εἶναι ἐντελῶς θρη-

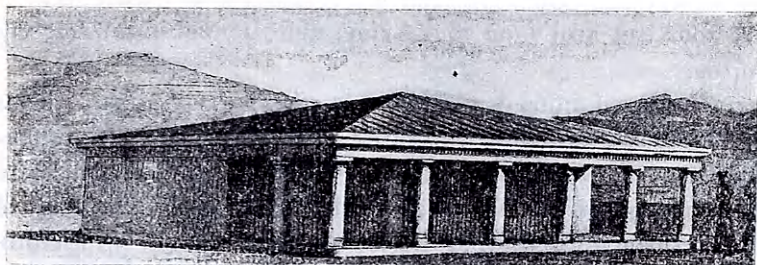
σκευτικός· ὁ ἀναθέτης ἀφιερώνει εἰς τὸν Δίονυσον, θεὸν προστάτην τοῦ θεάτρου, ἐν ἓκ τῶν συμβόλων τοῦ θεοῦ τούτου. Ὁ ἐπὶ τῆς βάσεως ἀλέκτωρ μιμεῖται πιθανῶς τὸ κατὰ τὴν πομπὴν τῶν Διονυσίων περιφερόμενον ἄρμα μετὰ φαλλοῦ.

Εἰκ. 25. Ἡ Μινῶα Κορήνη.

Ἀκολουθοῦντες τὴν ἰδίαν ὁδὸν πρὸς Β ἔξωθεν τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου, δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ὀλίγον πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν *Μινῶαν κορήνην* (εἰκ. 11 XIII καὶ 25-26). Αὕτη εἶναι φρέαρον εἰς σχῆμα τετραγώνου δεξαμενῆς· οἱ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς διὰ τοῦ συνηθούς ἐν Δήλῳ συστήματος τῶν μικρῶν κανονικῶν λίθων γνευσίου· ἡ τετάρτη, νοτία,

πλευρὰ ἀποτελεῖται ἐκ κλίμακος, ἐφ' ἧς κατερχόμενοι ἀναλόγως τῆς στάθμης τοῦ ἵντλουν τὸ ὕδωρ. Ὑπὲρ τὴν δεξαμενὴν ὑπῆρχε κτιστὸν κατασκεῦασμα, ἐστεγασμένος περίβολος τρόπον τινά· ἡ βορεία πλευρὰ αὐτοῦ ἦτο αὐτὸς ὁ τοῖχος τῆς δεξαμενῆς ὑψωμένος, ἐνῶ κατὰ τὰς τρεῖς ἄλλας ἐσχηματίζετο διάδρομος μεταξὺ τῶν τοίχων τοῦ περιβόλου καὶ τῶν τοίχων τῆς κορήνης· κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου, τὴν νοτίαν, ἐσχηματίζετο πρόστασις ἕξ κίωνων καὶ δύο ἄλλων κατὰ τὴν προέκτασιν τῶν πλαγίων τοίχων. Ὁ ἐπὶ τῆς κλίμακος σφῆζόμενος κίων ὑπεστήριξε τὴν στέγην. Ἡ κορήνη ἀνήκει εἰς τὸ τέλος περίπου τοῦ 6ου π.Χ. αἰ. Ὁ γῶρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ Μινῶα

Εἰκ. 26. Ἡ Μινῶα Κρήνη ἀναπαράστασις.

κρήνη, ἕξ ἴσου εὐρὸς καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὴν μεταξὺ τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τῆς ἔναντι Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν, ἀποτελεῖ σαφῆ διάκρισιν τοῦ Ἱεροῦ ἀπὸ βορρᾶ (εἰκ. 11).

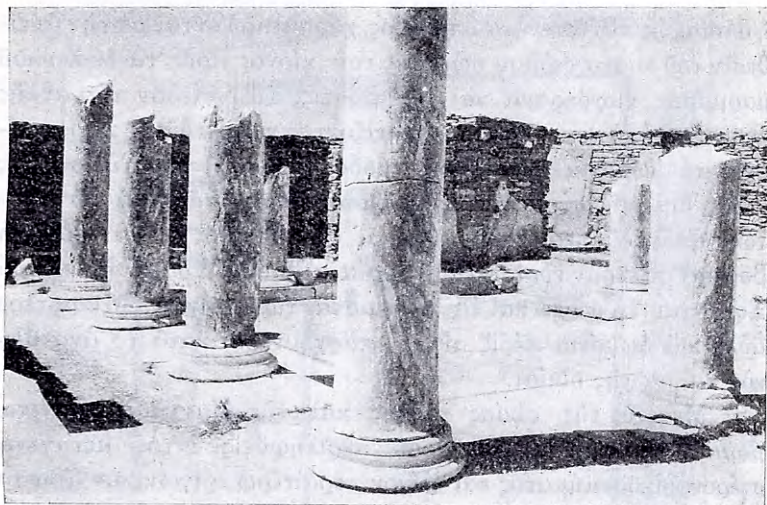
Ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Ἱεροῦ ὁδός, τὴν ὁποίαν ἠκολουθήσαμεν, συνεχίζεται πρὸς βορρᾶν διερχομένη μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν ἀπέναντι ἔρειπιῶν. Ἀμέσως ἔμπροσθεν τῆς ἀγορᾶς ταύτης εἶναι μικρὸς τριγωνικὸς περίβολος, **ἄβατον**, ὡς τὸ χαρακτηρίζουν αἱ περὶ εἰς μικρὰ ἐνεπίγραφοι στήλαι· πρόκειται περὶ ἱεροῦ χώρου, ἴσως λόγῳ τῆς πτώσεως κεραυνοῦ (*ἐνηλύσιον*), ὅστις διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ πατῆται. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὑπάρχει μικρὰ δευτερεύουσα εἴσοδος τῆς Ἀγορᾶς καὶ μετ' αὐτὴν συνεχίζονται μικρὰ καταστήματα κατέχοντα τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτῆς. Καταστήματα κυρίως εἶναι καὶ τὰ ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ ἔρειπια· ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐνεσφηνωμένοι εἰς κανονικὰς σειρὰς φαίνονται ἀκόμη οἱ ἀμφορεῖς τοῦ οἴνου· ἡ ἀνατολικὴ αὕτη πλευρὰ τῆς ὁδοῦ κατείχeto ὑπὸ τοῦ **τείχους τοῦ Τριαγίου** (*σχεδ.*, 28). Ὀλίγον περαιτέρω, δεξιὰ, εὐρίσκονται δύο μικρὰ μαρμάρινα ἀρχαῖα κτίσματα ἐφαπτόμενα καὶ βλέποντα πρὸς νότον (*σχεδ.*, 29): δεξιὰ εἶναι μικρὸς **ναῖσκος** ἐν παραστάσι καὶ ἀριστερὰ αὐτοῦ βωμὸς ἐπὶ τριῶν βαθμίδων ὑπετέθη

ὅτι πρόκειται περὶ ναοῦ τοῦ Ἐνίου, μυθολογικοῦ βασιλέως τῆς Δήλου.

Ἀριστερά, πρὸς Α τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν, μέγας κυκλικὸς περίβολος καθορίζει τὴν ἔκτασιν τῆς κατὰ τὸ 1926 ἀποξηρανθείσης *Ἰερᾶς Λίμνης (σχεδ., 26· εἰκ. 3)*. ἡ οὕτω σημειωμένη περιοχὴ τῆς Λίμνης ἀνάγεται εἰς τὴν μορφήν αὐτῆς κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους· εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἦτο ἀκόμη μεγαλύτερα ἢ ὅλη ἐνταῦθα ἐλώδης περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχύνετο τὸ ὕδωρ τοῦ Ἴνωποῦ. Ὁ ὁμηρικὸς ὕμνος δὲν ἀναφέρει τὴν Λίμνην ἢ παλαιότερα αὐτῆς μνεῖα εἶναι ὑπὸ τοῦ Θεόγνιδος (6^{ος} π. Χ. αἰ.). Κατὰ τὸν 5^{ον} αἰ. καὶ κατόπιν πάντοτε συγκαταλέγεται αὕτη μεταξὺ τῶν ἱερῶν τόπων τῆς Δήλου, ἐνδιαίτημα τῶν κύκνων τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τοὺς ποιητάς. «*Λίμναν εἰλίσσουσαν ὕδωρ κύκλιον, ἐνθα κύκνος μελωδὸς Μούσας θεραπέυει*» τὴν ὀνομάζει ὁ Εὐριπίδης.

Εἰς τὴν κατάληξιν τοῦ δρόμου τὸ σημαντικώτερον οἰκοδόμημα εἶναι ἡ καλουμένη σήμερον «*Παλαιίστρα τῆς Λίμνης*» (σχεδ., 30). Ἡ παλαιίστρα τῆς Λίμνης εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ἐν Δήλῳ, ἀλλ' εἶναι φανεραὶ διαδοχικαὶ μετασκευαὶ αὐτῆς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἀρτιώτερον διατηρεῖται ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς, ἢ ὁποία εἶχε κτισθῆ ἐντὸς τοῦ τείχους τοῦ Τριαρίου· ἀπετελεῖτο αὕτη ἐκ διαφόρων αἰθουσῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον περὶ τῆς ἐν τῷ μέσῳ δεξαμενῆς κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς.

Σαφέστερον διακρίνεται ἡ διάταξις τῆς πρὸς Β αὐτῆς κειμένης *Παλαιίστρας ἐκ γρανίτου*, ἢ ὁποία σφῆζει εἰς ἀρκετὸν ὕψος τοὺς ἐκ γρανίτου ἰσχυροὺς τοίχους τῆς. Ἐκτίσθη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2^{ου} π. Χ. αἰ. Ἀποτελεῖ μέγα τετράπλευρον οἰκοδόμημα ἔχον τὴν εἴσοδον εἰς τὴν Δ πλευρὰν (σχεδ., 31). Εἰς τὸ μέσον εὐρίσκεται τετράγωνος ὑπαίθριος αὐλὴ ἔχουσα δεξαμενὴν ὑπὸ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ δαπέδου τῆς καὶ περιβαλλομένη ὑπὸ 6 κίωνων ἐκ γρανίτου εἰς ἐκάστην στενὴν καὶ 8 εἰς ἐκάστην

Εἰκ. 27. Ἡ οἰκία τῆς λίμνης.

μακρὰν πλευράν. Εἰς τὴν βορείαν πλευράν, κατὰ τὸν κανόνα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν ἀρχαίων γυμναστικῶν οἰκοδομημάτων, ὑπάρχει δευτέρα κιονοστοιχία παραλλήλως πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον, ἐνῶ αἱ τρεῖς ἄλλαι πλευραὶ κατέχονται ὑπὸ τῶν διαφόρων αἰθουσῶν τῆς παλαιστρας. Οὕτω εἰς τὸ μέσον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὑπάρχει τὸ Ἐφηβεῖον, αἶθουσα ἀναψυχῆς καὶ συζητήσεως μὲ μαρμάρινον ἔδρανον κατὰ μῆκος τῶν τοίχων καὶ ἀνοικτὴ πρὸς τὴν αὐλήν. Εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν ὑπῆρχεν ὁ λουτρῶν· τὰ ὑπόλοιπα δωμάτια δὲν ἔχουν ταυτισθῆ ἀκριβῶς.

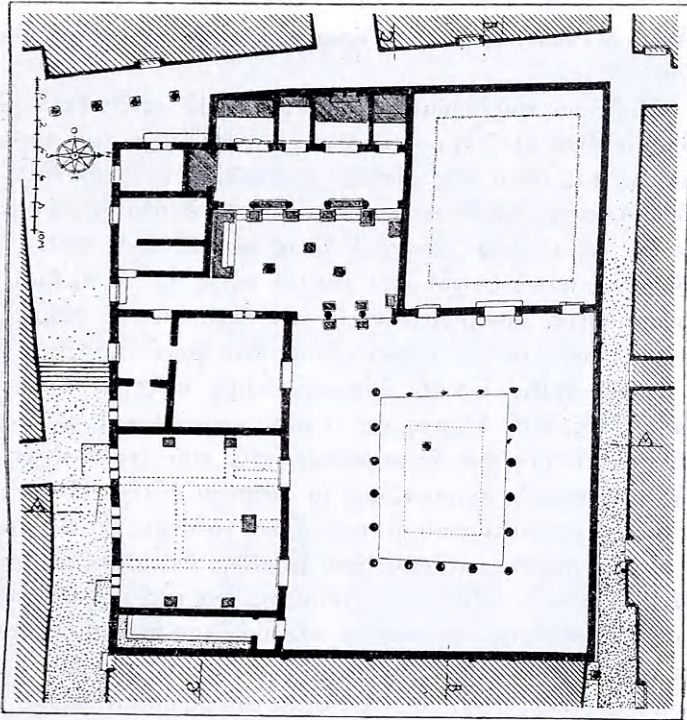
Ἀκριβῶς ἀπέναντι τῆς Παλαιστρας, δυτικῶς, εὐρίσκεται ἡ καλουμένη σήμερον, λόγῳ τῆς γεινιάσεως, **Οἰκία τῆς λίμνης** (σχεδ., 32· εἰκ. 27), μὲ τὴν κυρίαν εἴσοδον ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν δύο οἰκοδομημάτων ὁδοῦ· μικροτέρα εἴσοδος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν· οἱ κίονες τοῦ περιστελίου τῆς αὐλῆς,

ἢ ὅποια, ὡς πάντοτε, ἦτο ὑπαιθρος, χαρακτηρίζονται μὲ τὴν ἀντίθεσιν τοῦ κυανοχρώμου σώματος τοῦ κίονος πρὸς τὰ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου κιονόκρανα καὶ τὰς βάσεις. Τὸ δάπεδον τῆς αὐλῆς κοσμεῖται ὑπὸ ψηφιδωτοῦ σχηματίζοντος γεωμετρικὰς παραστάσεις· τὰ δωμάτια ἔχουν τὴν εἴσοδον ἐκ τοῦ *περιστυλίου*, τῆς στοᾶς, δηλ., τῆς σχηματιζομένης ἔμπροσθεν αὐτῶν διὰ τῶν κίωνων ἀπὸ τοῦ περιστυλίου δὲ καὶ ἐφωτίζοντο ταῦτα· εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν εὐρίσκεται ἡ κυρία αἴθουσα, ὁ *οἶκος* ἢ *ἀνδρῶν*. Σφύζονται ἐν μέρει καὶ τὰ κονιάματα τῶν τοίχων. Μικροτέρα αὐλὴ καὶ δωμάτια περὶ αὐτῆς ὑπάρχουν καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς οἰκίας.

Μεταξὺ τῆς οἰκίας ταύτης καὶ τῆς λίμνης διακρίνεται βωμὸς ἐκ κυανοῦ μαρμάρου περιληφθεὶς ἐντὸς μεταγενεστεροῦ οἰκοδομήματος καὶ ὀλίγον περαιτέρω τριγωνικὸν ἄβατον (*σχεδ.*, 33).

Δυτικῶς τῆς περιοχῆς ταύτης ὑψώνεται λόφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν ἀνασκαφῆ ὠρισμένα μόνον οἰκοδομήματα, κυρίως δὲ τὸ εὐδιάκριτον ἐκ τῶν κίωνων ἐπὶ τῆς κλειτύος τοῦ λόφου Ἰδρυμα *τοῦ Κοινοῦ τῶν Βηρυτίων Ποσειδωνιαστῶν*. Προχωροῦντες πρὸς τὰ ἐκεῖ εὐρίσκομεν πρώτην, δεξιὰ, τὴν *οἰκίαν τοῦ Διαδουμένου* (*σχεδ.*, 34), ὡς καλεῖται αὕτη ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀνευρέσεως ἀντιγράφου τοῦ ὁμωνύμου ἀγάλματος τοῦ Πολυκλείτου. Εἰς τὰς ὑψηλὰς βάσεις τῶν κίωνων τοῦ περιστυλίου ὑπάρχουν ἡμιτελῆ ἀνάγλυφα· ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διάταξις τῆς δεξαμενῆς: τὸ ὕδωρ τῆς στέγης συνηθροίζετο πρῶτον εἰς μικρὰν κοιλότητα τῆς ΝΑ γωνίας τῆς αὐλῆς, ὁπόθεν ἀποστραγγιζόμενον κατέπιπτε δι' ὄχετοῦ εἰς τὴν δεξαμενὴν· ὁ *οἶκος* εἶναι πολὺ εὐρύχωρος (15×7 μ.) ἔχων τρεῖς θύρας καὶ δύο παράθυρα πρὸς τὴν αὐλήν.

Ὁλίγον ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἴδρυμα τῶν *Ποσειδωνιαστῶν* (*σχεδ.*, 35), ἐνώσεως δηλαδὴ ἐμπόρων, ἐφοπλιστῶν καὶ

Εἰκ. 28. Τὸ Ἰδρυμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Βηρυτίων Ποσειδωνιαστῶν.
Κάτοψις

πρακτόρων ἐκ τῆς Βηρυτοῦ, ἐγκατεστημένων ἐν Δήλῳ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης ἐμπορικῆς της ἀκμῆς (ἀν. σ. 21 κ.ἑ.). Ἡ ἔνωσις ἦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ Βάαλ, τὸν ὁποῖον ἐταύτισαν πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Ποσειδῶνα· ἐλατρεύοντο ἐπίσης ἢ Ἀστάρτη - Ἀφροδίτη καὶ ὁ Μελικέρτης - Ἡρακλῆς, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη καὶ ἡ θεὰ Ρώμη. Τοιαῦται ἀνάλογοι ἐνώσεις Ἀνατολιτῶν, μὲ ὀλιγώτερον ὅμως γνωστὴν ἱστορίαν, εἶναι

ἐν Δήλῳ οἱ Ἱεροναῦται τῆς Τύρου καὶ τὸ Κοινὸν τῶν *Τυρίων* Ἱρακλειστῶν.

Ἡ εἴσοδος τοῦ ἰδρύματος τῶν Ποσειδωνιαστῶν (*εἰκ. 28*), τὸ ὁποῖον εἶναι ὁμοῦ θρησκευτικὸν κέντρον, λέσχη καὶ κατοικία, εἶναι ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς νοτίας πλευρᾶς αὐτοῦ, ὁπόθεν διὰ διαδρόμου εἰσερχόμεθα εἰς μικρὰν αὐλήν, ἣ ὁποία δεξιὰ διὰ δύο δωρικῶν κίωνων χωρίζεται ἀπὸ ἄλλης μεγαλυτέρας αὐλῆς· ἀριστερὰ ἄλλη κιονοστοιχία τὴν ἐνώνει πρὸς τὸ Δ τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος, ἀφιερωμένον εἰς τὴν λατρείαν· οἱ βωμοὶ τῶν εἰς τὴν πλευρὰν ταύτην λατρευομένων θεοτήτων ὑπάρχουν ἐντὸς τῆς μικρᾶς αὐλῆς· εἰς τὸ βόρειον ἄκρον σφάζεται καλύτερον ὁ βωμὸς τῆς θεᾶς Ρώμης, τῆς ὁποίας ὑπάρχει καὶ τὸ ἄγαλμα (ἄνευ τοῦ στήθους καὶ τῆς κεφαλῆς) ἐντὸς τοῦ ἀντιστοίχως, δυτικῶς τοῦ βωμοῦ, σχηματιζομένου ναῖσκου αὐτῆς. Παραπλευρῶς τούτου ἐξηγματίζοντο οἱ τρεῖς ἄλλοι ναῖσκοι. Τὸ ΒΔ τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος κατέχεται ὑπὸ μεγάλης ὑπαίθρου αἰθούσης μετὰ *μωσαϊκοῦ* δαπέδου προωρισμένης διὰ τὰς συγκεντρώσεις καὶ συγκοινωνούσης, κατὰ τὴν Α πλευρὰν τοῦ διὰ τριῶν θυρῶν πρὸς τὴν μεγάλην αὐλήν μετὰ τοὺς ἀνεστλωμένους κίονας τοῦ περιστυλίου (*εἰκ. 29*). Τὸ ΝΑ τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος, εὐρισκόμενον εἰς τὴν κατωφέρειαν, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς κατοικία εἰς τὸν ἄνω ὄροφον, ἐνῶ τὰ δωμάτια τοῦ ἰσογείου ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς καταστήματα ἢ ἀποθήκαι. Τὸ οἰκοδόμημα τῶν Ποσειδωνιαστῶν ἀνηγέρθη περὶ τὸ 110 π.Χ.

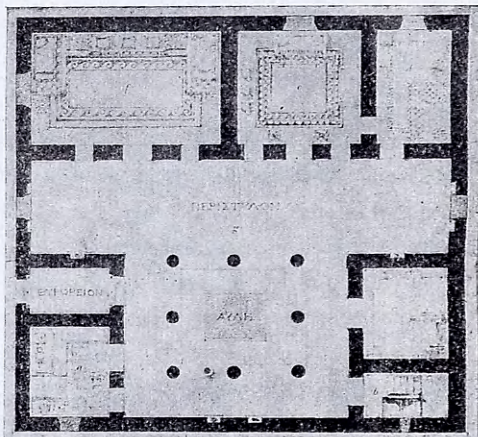
Ἀκριβῶς ὅπισθεν αὐτοῦ, πρὸς δυσμὰς, ὑπάρχουν ἰδιωτικαὶ τινες οἰκίαι ἐν μέρει μόνον ἀνασκαφεῖσαι, ἐκτὸς τῆς ἀκόμη δυτικώτερον, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, *Οἰκίας τοῦ λόφου* (*σχεδ., 36· εἰκ. 30*), ἧτις εἶναι ἐκ τῶν καλύτερον διατηρουμένων. Περιβάλλεται ὑπὸ ὀδῶν καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρᾶς, εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν εἶναι ἡ εἴσοδος αὐτῆς. Τὸ κατώφλιον καὶ αἱ παραστάδες τῆς θύρας εἶναι μαρμάρειναι, ὑπῆρχε

*Εἰκ. 29. Οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου τοῦ Ἱδρύματος
τῶν Ποσειδωνιαστῶν.*

δὲ ἐκτὸς τῆς ἐξωτερικῆς καὶ δευτέρα θύρα ἀπὸ τοῦ προδόμου
πρὸς τὴν αὐλήν. Τὸ σχέδιον τῆς οἰκίας εἶναι ἀπολύτως συμμε-
τρικόν, πρᾶγμα μᾶλλον σπάνιον διὰ τὰς δηλιακὰς οἰκίας. Τὰ

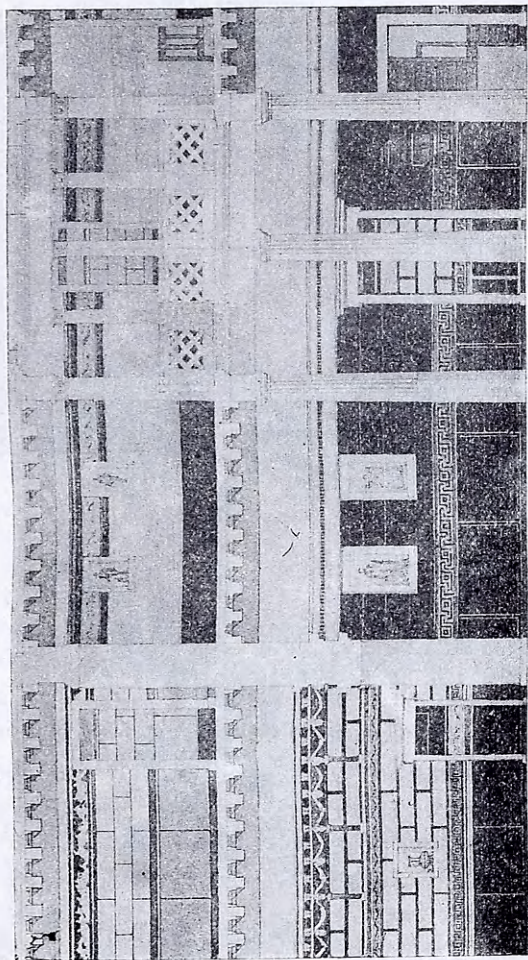
κύρια δωμάτια κατέχουν τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς οἰκίας καὶ ἄλλα μικρότερα τὴν ΝΑ καὶ τὴν ΝΔ γωνίαν. Τὸ περιστύλιον ἔχει τοποθετηθῆ πλησιέστερον πρὸς τὴν Ν πλευρὰν τῆς οἰκίας,

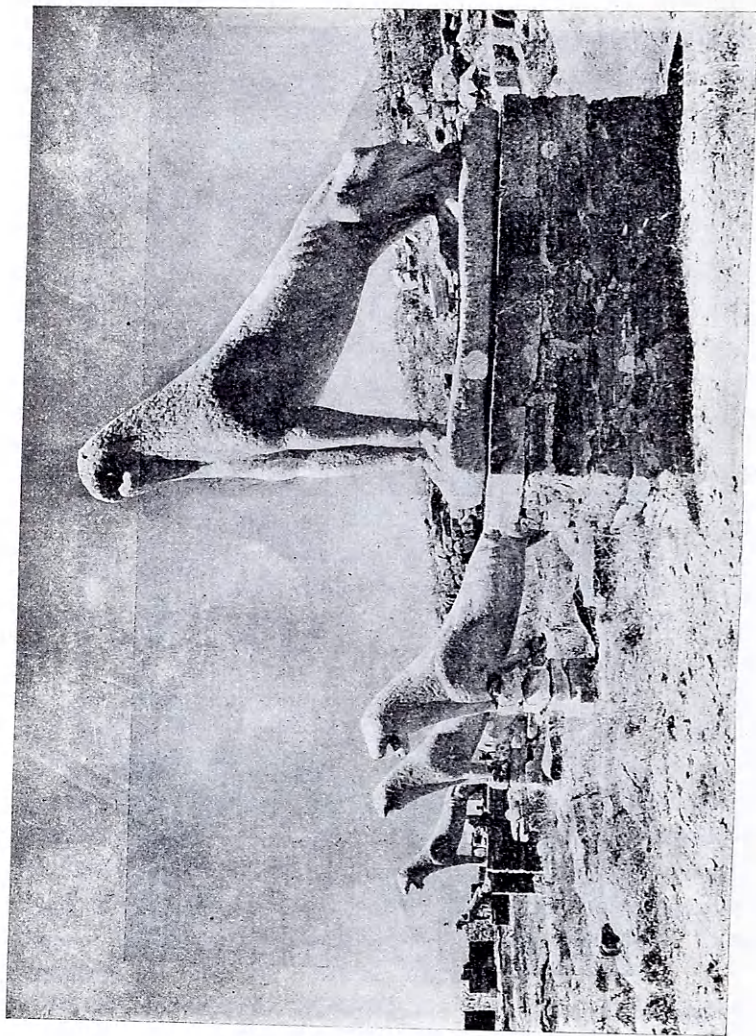
Εἰκ. 30. Ἡ οἰκία τοῦ λόφου. Κάτωφιν

καὶ ὄχι εἰς τὸ μέσον· εἶναι ἀκριβῶς τετράγωνον ἔχον τρεῖς κίονας εἰς ἐκάστην πλευρὰν, ὥστε ὁ ἄξων τῆς οἰκίας νὰ διέρχεται διὰ τῶν μεσαίων κίωνων τῆς Β καὶ τῆς Ν πλευρᾶς. Σφίζονται τμήματα ἐκ τῆς διακοσμήσεως τῶν κονιαμάτων τῆς οἰκίας (εἰκ. 31), οὐχὶ ὅμως μωσαϊκά. Εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τοίχους ὑπῆρχον παραθύρα βλέποντα πρὸς τὴν ὁδὸν, ἀρκετὰ ὅμως ὑψηλά, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων παραδειγμάτων ὑπάρξεως παραθύρων πρὸς τὴν ὁδὸν εἰς ἀρχαίαν οἰκίαν.

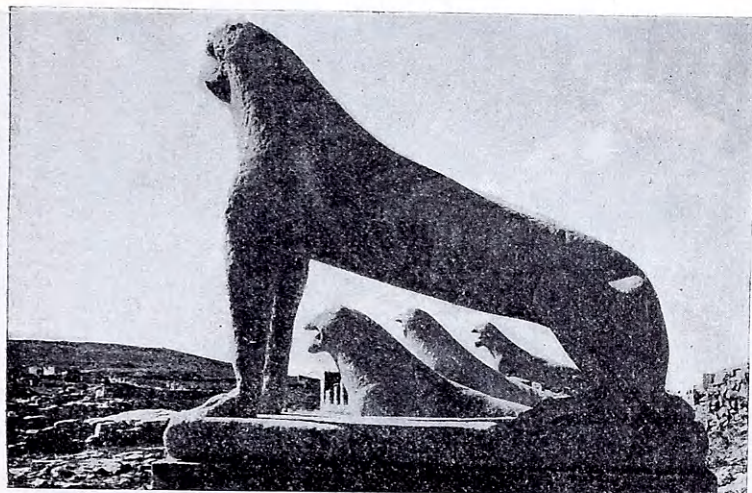
Οἱ λέοντες (εἰκ. 32-34), εἰς τοὺς ὁποίους ἐπιστρέφομεν, κοσμοῦν τὴν μεγάλην λεωφόρον ἢ προκυμαίαν τὴν σχηματιζομένην δυτικῶς τῆς λίμνης. Κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς

Εικ. 31. Ἀναπαράστασις τῆς διακοσμήσεως τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τῆς οἰκίας τοῦ λόφου.

Εἰκ. 32. Οἱ λέοντες τῆς Δήλου.

Εἰκ. 33. Οἱ λέοντες τῆς Δήλου.

ἀρχαιότητος τὸ βόρειον τμήμα τῆς λεωφόρου κατελήφθη ὑπὸ οἰκοδομημάτων· παλαιότερον ὅμως ἐξετείνεται αὕτη μέχρι τοῦ ὄρου τοῦ «Σκαρδανᾶ» (σχεδ., 37), βορείως τῆς περιοχῆς ταύτης, ὅπου, ὡς φαίνεται, εἰς παλαιοτάτους χρόνους, ἦτο ἐπίσης λιμὴν ἀποβάσεως. Ἐμπροσθεν τῶν λεόντων, κατὰ τὸ νότιον τμήμα τῆς λεωφόρου, μικρὸς τοῖχος τοῦ ὁποίου τὴν πρὸς Β συνέχειαν δεικνύει λάξευμα ἐπὶ τοῦ βράχου, εἶναι κατάλοιπον τοῦ πρὸς τὴν λίμνην κρασπέδου τῆς λεωφόρου· ὅμοιον λάξευμα λοξόν, ἔμπροσθεν τοῦ προηγουμένου, δεικνύει νεωτέραν εὐρυσιν αὐτῆς.

Οἱ λέοντες καθήμενοι ἐπὶ τῶν ὀπισθίων σκελῶν καὶ ἰσχυρῶς στηριζόμενοι ἐπὶ τῶν προσθίων μετὰ τὴν κεφαλὴν ἐντελῶς πρὸς τὰ ἔμπροσθ ἀτενίζουσιν εἶναι οὕτω οἱ ἀκοίμητοι φρουροὶ τοῦ ἱεροῦ χώρου. Σχεδὸν ἀκέραιοι σφύζονται πέντε,

Εἰκ. 34. Εἰς ἐκ τῶν λεόντων τῆς Δήλου.

εἰς τεμάχια δὲ τέσσαρες ἀκόμη· αἱ νεώτεραι βάσεις, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχουν ἀναστυλωθῆ, καταλαμβάνουν σχεδὸν ἀσφαλῶς τὴν θέσιν τῶν παλαιῶν. Οἱ λέοντες ἀνήκουν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ 7^{ου} π.Χ., αἰῶνος καὶ εἶναι ἐπίσης ἔργα ναξιακά. Δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἡ ἕδρισις τῶν λεόντων σχετίζεται πρὸς ὄρισμένην τινὰ μυθικὴν παράδοσιν. Διὰ τοὺς

ἀρχαίους οἱ λέοντες ἐκφράζουν μίαν υπεράνθρωπον δύναμιν, διὰ τῆς ἐπιδράσεως δὲ ἀνατολικῶν προτύπων ἐγεννήθη ἢ καὶ ἐξ ἄλλων ἀρχαϊκῶν ἱερῶν γνωστῆ συνήθεια τῆς κοσμήσεως ἱερῶν λεωφόρων διὰ λεόντων, συμβολικῶν φρουρῶν τόπων οἰκουμένων ὑπὸ θεοῦ. Τὴν δύναμιν, τὴν ὁποίαν φανερώνει ἢ ἰσχυρὰ στήριξις εἰς τὰ πρόσθια σκέλη καὶ ἰδίως ἡ δαιμονικὴ κεφαλή, ἐξαίρει ἀκόμη ἰσχυρότερον ἢ ὑποστηρίζουσα τὴν προσθίαν ὄψιν ἔντονος διαγώνιος τοῦ κορμοῦ. Παρὰ τὴν ἀπλὴν σύνθεσιν, καὶ τὰς ὀλίγας ἀλλὰ καιρίας λεπτομερείας τοῦ σώματος οἱ λέοντες ἐπιβάλλουν δέος προερχόμενον τρόπον τινὰ ἐκ τοῦ ἰσχυροτέρου κόσμου τῶν θεῶν.

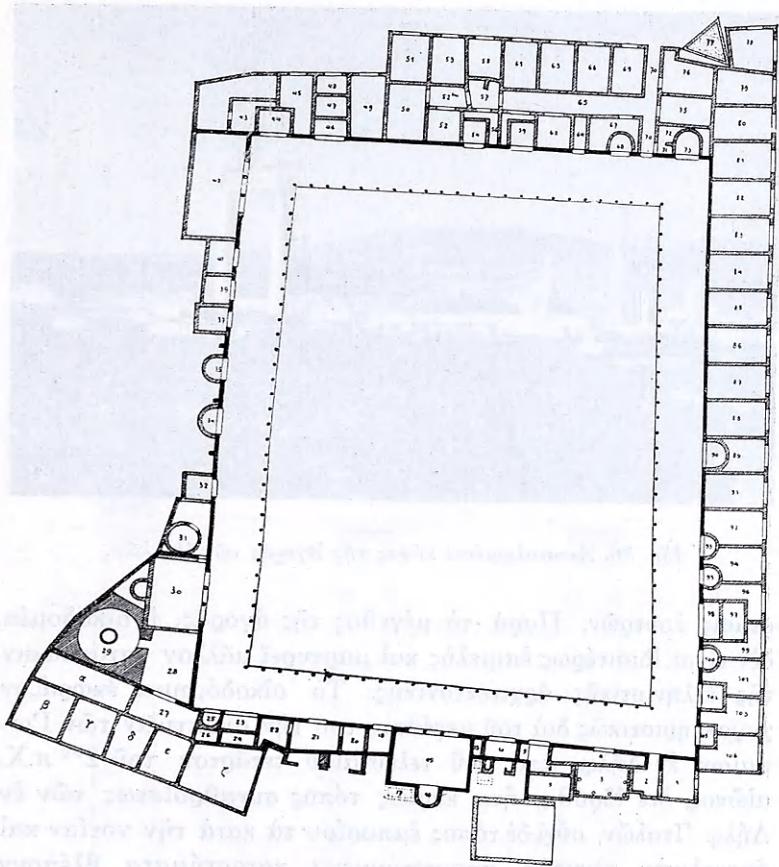
Τὸ νότιον ἄκρον τοῦ ὑποστηρίζοντος τὴν λεωφόρον τῶν λεόντων ἀναλήμματος κάμπτεται πρὸς ἀνατολάς, ὥστε νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ τὸν νοτιώτερον τῆς λεωφόρου κείμενον χῶρον, εἰς τὸν ὁποῖον αὕτη κατέληγε.

Ὁ χῶρος οὗτος ἀριστερὰ (σχεδ., 38) κατέχεται ὑπὸ τοῦ ναοῦ τῆς *Λητοῦς*, τῆς μητρὸς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος. Τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ περιβάλλει ἐξωτερικῶς μαρμάρινον πεζούλιον ὕψους 60 ἑκατ., ὅπως καὶ εἰς τὴν στοὰν τῶν Ναξίων· ἐκ μαρμάρου εἶναι ἐκτὸς τοῦ πεζουλίου καὶ ὁ τοιχοβάτης καὶ οἱ γωνιαῖοι λίθοι. Τὸ ὑψηλότερον τμήμα τῶν τοίχων εἶναι ἐκ μικρῶν κανονικῶν λίθων σχίστου. Ὁ ναὸς βλέπει πρὸς νότον ἤτοι πρὸς τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος· ἀποτελεῖται ἐκ προνάου ὑπαίθρου ἔχοντος τοῖχον μὲ εὐρεῖαν θύραν ἐν τῷ μέσῳ καὶ οὐχὶ κιονοστοιχίαν κατὰ τὴν πλευρὰν τῆς εἰσόδου καὶ ἐξ ἐστεγασμένου σηκοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τῆς Λητοῦς καθήμενης ἐπὶ θρόνου· ἦτο δὲ τοῦτο μέχρι καὶ τῶν τελευταίων χρόνων ἀρχαϊκὸν ξόανον τόσον περιέργου ρυθμοῦ διὰ τοὺς μεταγενεστέρους ὥστε διηγοῦνται ὅτι ὁ φιλόσοφος Παρμίσκος, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τὸν γέλωτα εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Τροφωνίου ἐν Λεβαδείᾳ τὸν ἐπανεῦρεν ἰδὼν τὸ

ξόανον τῆς θεᾶς. Ὁ ναὸς ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰ.

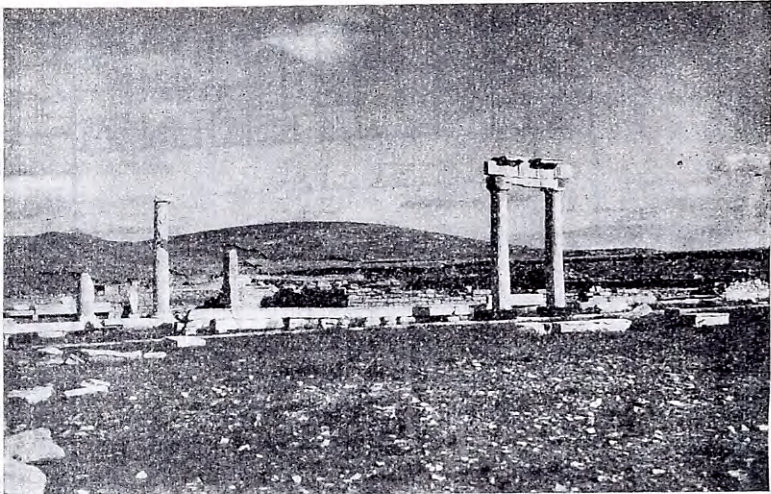
Ἀπέναντι τοῦ Λητώου εἶναι οἰκοδόμημα *ἐκ γρανίτου* ἐκ πολλῶν δωματίων ἀνήκον εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Δήλου· πιθανῶς ἦτο ἴδρυμα ἐνώσεώς τινος ἀναλόγου πρὸς τοὺς Ποσειδωνιαστάς.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Λητώου σχεδὸν ἐφάπτεται πρὸς τὴν *Ἄγορὰν τῶν Ἰταλῶν*, τῆς ὁποίας ἡ κυρία εἴσοδος εὐρίσκεται εὐθὺς μετὰ τὸ Λητώον, κατὰ τὸ Β ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς τῆς πλευρᾶς, ἀποτελουμένη ἐκ τεσσάρων δωρικῶν κίονων μεταξὺ παραστάδων. Ἡ ἀγορὰ (*εἰκ. 35-37*) κατέχει ἐκτεταμένον χῶρον εἰς σχῆμα σχεδὸν τραπεζίου (πλευραὶ 48 ἕως 68 μ.). Πρὸ ἐκάστης πλευρᾶς ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ὑπάρχει κιονοστοιχία, ὥστε τὸ σχηματιζόμενον περιστύλιον νὰ περικλείη ἐκτεταμένον ὑπαιθρον χῶρον. Ὁ στυλοβάτης, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πατοῦν οἱ κίονες, εἶναι κατὰ τμήματα ἐξ ἐρυθροπῆς λάβας (Β πλευρὰ) καὶ ἐκ μαρμάρου. Ὑπὲρ τὴν κιονοστοιχίαν ταύτην σχηματίζεται καὶ δευτέρα ἐκ τετραγώνων παραστάδων, (*εἰκ. 37*). ὥστε τὰ δωμάτια τοῦ δευτέρου ὀρόφου ἦνοιγον εἰς ἐξώστην συνεχιζόμενον καὶ κατὰ τὰς 4 πλευρὰς τῆς στοᾶς. Εἰς τὸ περιστύλιον ἀνοίγουν *ἐξέδραι* ἦτοι αἵθουσαι ἀρκετὰ εὐρύχωροι, τῶν ὁποίων ἡ πρόσοψις διαιρεῖται εἰς περισσότερα ἀνοίγματα διὰ κίονων μεταξὺ τῶν παραστάδων, εἰς τὸ βάθος δὲ τούτων, ἐν τῇ σχηματιζομένῃ κοιλότητι, ἴσταντο τιμητικὰ ἀγάλματα· ἐκτὸς τῶν ἐξεδρῶν σχηματίζονται καὶ μικρότεροι τετράπλευροι ἢ ἡμικυκλικοὶ χῶροι προωρισμένοι ἐπίσης διὰ τὴν ἴδρυσιν ἀγαλμάτων. Ἐντὸς τινων ἐξ αὐτῶν σφίζεται καὶ ἡ διὰ μωσαϊκοῦ διακόσμησις τοῦ ἐδάφους. Τοιαύτην ἐξέδραν τῆς Δ πλευρᾶς ἐκόσμηε τὸ ἄγαλμα τοῦ Ρωμαίου Γ. Ὁφελλίου Ρούφου. Εἰς ἐξέδραν τῆς Β πλευρᾶς ὑπῆρχε τὸ ἄγαλμα τοῦ μαχομένου Γαλάτου (;) (τοῦ Μουσειῦ τῶν Ἀθηνῶν), ἔργον τοῦ Ἐφεσίου γλύπτου Ἀγασίου τοῦ Μηνοφίλου. Ἐκ τῶν μωσαϊκῶν

Εἰκ. 35. Κάτοπις τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν.

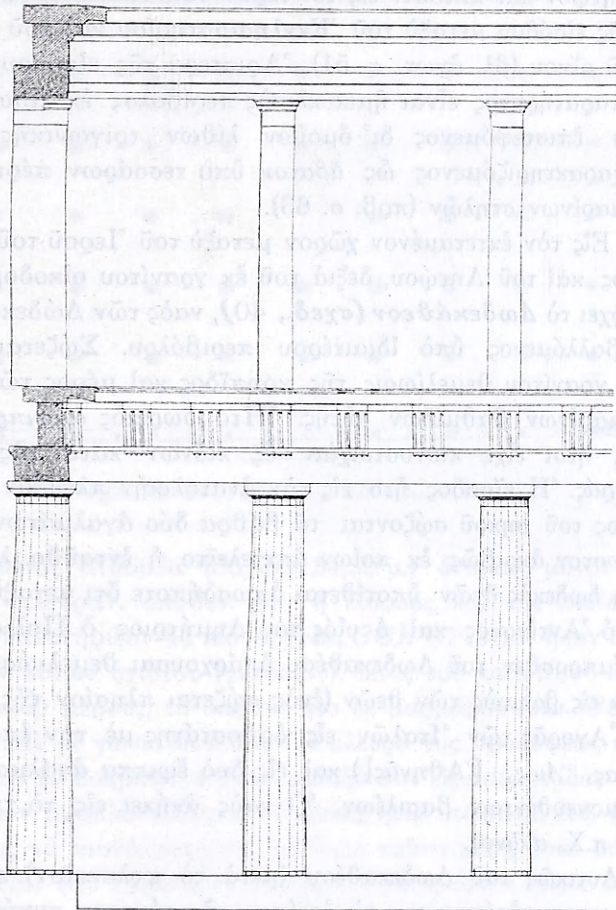
ἀξιόλογα εἶναι ἐν ἐκ γεωμετρικῶν συμπλεγμάτων ἀριστερά, ἀμέσως μετὰ τὰ προπύλαια καὶ ἕτερον κατὰ τὸ Α ἄκρον τῆς βορείας πλευρᾶς παριστῶν ἀμφορέα πλαισιούμενον ὑπὸ γεωμετρικῶν σχημάτων. Κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν τῆς ἀγορᾶς ἐγκατά-

Εἰζ. 36. Ἀνεστυλωμένοι κίονες τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν.

στασις λουτρῶν. Παρὰ τὸ μέγεθος τῆς ἀγορᾶς, ἡ οἰκοδομία δὲν εἶναι ἰδιαιτέρως ἐπιμελής καὶ μαρτυρεῖ μᾶλλον κατάπτωσιν τῆς ἑλληνιστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τὸ οἰκοδόμημα ἐκφράζον χαρακτηριστικῶς διὰ τοῦ μεγέθους του τὴν ἀνάπτυξιν τῶν Ρωμαίων ἐν Δήλῳ ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος, ὅτε ἰδρῦθη, ἦτο κυρίως τόπος συναθροίσεως τῶν ἐν Δήλῳ Ἰταλῶν, οὐχὶ δὲ τόπος ἐμπορίου τὰ κατὰ τὴν νοτίαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν παρατεταγμένα καταστήματα βλέπουν πρὸς τὴν ὁδὸν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ οἰκοδομήματος. Ὁ κατεχόμενος ὑπὸ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν χῶρος κατὰ τὴν παλαιότεραν περίοδον ἦτο ἐλεύθερος καὶ ἀπετέλει κατὰ μέγα μέρος τὸ τέμενος τῆς Λητοῦς, ἦτοι περιορισμένον ἱερὸν χῶρον ἀνήκοντα εἰς τὴν θεάν.

Ἡ ἐκ τῶν λεόντων ὁδὸς ᾧδήγει οὕτω ἀρχικῶς πρῶτον εἰς

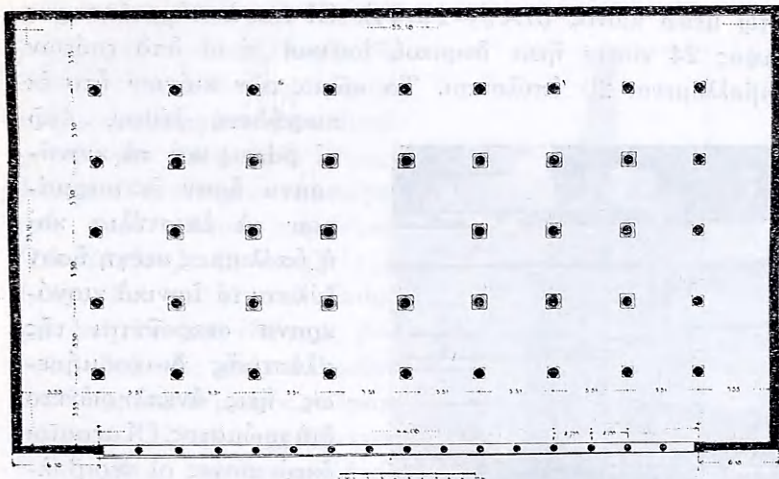

Εἰκ. 37. Ἀναπαράστασις τῆς κιονοστοιχίας τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν.

τὸ Λητῶν καὶ κατόπιν εἰς τὸ Ἴερόν τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τῆς μικρᾶς εἰσόδου μεταξὺ τοῦ Ἐκκλησιαστηρίου καὶ τοῦ πλησίον αὐτοῦ οἴκου (βλ. ἄνωτ. σ. 51). Ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου ταύτης ἀξιοπαρατήρητος εἶναι ἡμικυκλικὸς περίβολος ἐκ λίθων γρανίτου ἐπιστεφόμενος δι' ὁμοίων λίθων τριγωνικῆς τομῆς καὶ χαρακτηριζόμενος ὡς ἄβατον ὑπὸ τεσσάρων πέριξ αὐτοῦ μαρμαρίων στηλῶν (πρβ. σ. 63).

Εἰς τὸν ἐκτεταμένον χῶρον μεταξὺ τοῦ Ἴεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Λητῶν, δεξιὰ τοῦ ἐκ γρανίτου οἰκοδομήματος ὑπάρχει τὸ **Δωδεκάθεον** (σχεδ., 40), ναὸς τῶν Δώδεκα Θεῶν, περιβαλλόμενος ὑπὸ ἰδιαίτερου περιβόλου. Σφύζεται μόνον ἢ ἐκ γρανίτου θεμελίωσις τῆς κρηπίδος καὶ μέρος τῶν τριῶν μαρμαρίων βαθμίδων αὐτῆς. Ἦτο δωρικὸς ἀμφιπρόστυλος ναὸς ἦτοι εἶχε κιονοστοιχίαν ἕξ κίωνων κατὰ τὰς στενάς πλευράς. Ἡ εἰσόδος ἦτο εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν. Εἰς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ σφύζονται τὰ βᾶθρα δύο ἀγαλμάτων. Εἶναι ἄγνωστον ἀκριβῶς ἐκ ποίων ἀπετελεῖτο ἢ ἐνταῦθα λατρευομένη δωδεκάς θεῶν ὑποτίθεται ὅπως δὴποτε ὅτι μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀντίγονος καὶ ὁ υἱὸς του Δημήτριος ὁ Πολιορκητής. Αἱ ἔμπροσθεν τοῦ Δωδεκαθέου ὑπάρχουσαι θεμελιώσεις ἀνήκουν εἰς βωμοὺς τῶν θεῶν (ἐνὸς σφύζεται πλησίον τῆς εἰσόδου τῆς Ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν εἰς ὀρθοστάτης μὲ τὴν ἐπιγραφὴν Ἑρας, Διός, [Ἀθηνᾶς]) καὶ εἰς δυὸ ἔφιππα ἀγάλματα τῶν μνημονευθέντων βασιλέων. Ὁ ναὸς ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

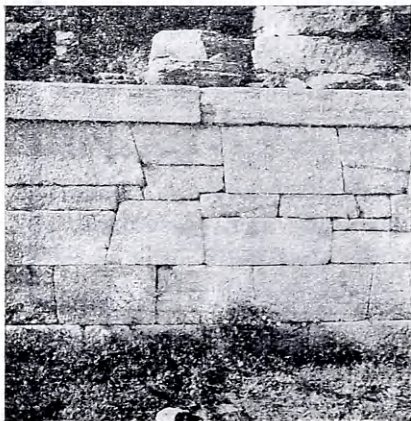
Δυτικῶς τοῦ Δωδεκαθέου (μετὰ τὸ φυλακεῖον) πρὸς τὴν θάλασσαν εὐρίσκονται τὰ ἔρείπια τῆς σήμερον συνήθως καλουμένης **Ὑποστύλου Αἰθούσης** (σχεδ., 41) λίαν ἰδιόμορφου οἰκοδομήματος τῆς ἀρχαίας ἀρχιτεκτονικῆς· αἱ δηλιακαὶ ἐπιγραφαὶ τὴν ὀνομάζουσαν *Στοὰν πρὸς τῶ Ποσειδεῖῳ* ἐκ τοῦ Ν αὐτῆς εὐρίσκομένου μικροῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος. Εἶναι αὕτη εὐρεῖα

Εἰκ. 38. Ἡ Ὑπόστυλος Αἴθουσα. Κάτοπις.

ὀρθογώνιος αἴθουσα ($56,45 \times 34,30$ μ.) ἀνοικτὴ μόνον κατὰ τὴν Ν πλευράν, ὁπόθεν ἦτο ἡ εἴσοδος, καὶ τῆς ὁποίας τὴν στέγην ὑπεστήριζον 44 κίονες (εἰκ. 38). Οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐκ κανονικῶν λίθων σχίστου (γενεσίου), ἐκτὸς τοῦ κατωτέρου αὐτῶν ἐσωτερικοῦ μέρους, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐκ μαρμάρου (εἰκ. 39), ὡς ἐπίσης καὶ οἱ γωνιαῖοι λίθοι. Ἡ πλευρὰ τῆς προσόψεως κατεείχετο ὑπὸ 15 δωρικῶν κίωνων μεταξὺ τῶν εἰς παραστάδας καταληγόντων ἀκραίων τοίχων· οἱ κίονες ἦσαν πώρινοι, ἐνῶ ὁ στυλοβάτης, τὰ κιονόκρανα καὶ τὰ ὑπὲρ ταῦτα μέρη ἦσαν μαρμάρινα. Ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ὑπῆρχεν ἡ ἐπιγραφή «Δήλιοι ἀνέθηκαν τῷ Ἀπόλλωνι». (Μετὰ τὸ 166 μετετράπη τὸ Δήλιοι εἰς Ἀθηναῖοι). Οἱ ὑποστηρίζοντες τὴν πελωρίαν τετρακλινῆ στέγην 44 κίονες, ἐπὶ ἰδιαιτέρας βάσεως ἕκαστος, ἦσαν διατεταγμένοι εἰς ἑννέα σειρὰς ἐκ πέντε κίωνων παραλλήλως πρὸς τὰς στενὰς πλευρὰς τοῦ οἰκοδομήματος· κενὴ εἶναι μόνον ἡ θέσις τοῦ

ἐν τῷ μέσῳ κίονος ($5 \times 9 - 1 = 44$). Οἱ παρὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς 24 κίονες ἦταν δωρικοί, ἰωνικοὶ δὲ οἱ ὑπὸ τούτων περιβαλλόμενοι 20 ὑπόλοιποι. Τὸ σῶμα τῶν κιόνων ἦτο ἐκ

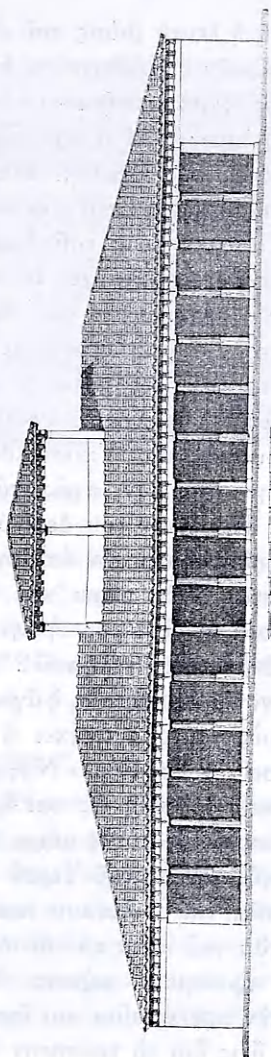
Εἰκ. 39. Τμῆμα τοῦ μαρμαρίνου τοιχοβάτου τῆς Ὑποστύλου Αἰθούσης.

παρώδους λίθου, ἐνῶ αἱ βάσεις καὶ τὰ κιονόκρανα ἦσαν ἐκ μαρμάρου· τὰ ἐπιστύλια καὶ ἡ ὑπόλοιπος στέγη ἦσαν ξύλινα· τὰ ἰωνικὰ κιονόκρανα στεροῦνται τῆς πλαστικῆς διακοσμῆσεως, ἥτις ἀνεπληρῶνετο διὰ χρώματος. Οἱ μεσαῖοι ὀκτὼ κίονες οἱ περιβάλλοντες τὴν θέσιν τοῦ ἐλλείποντος συνεχίζοντο πρὸς τὰ ἄνω διὰ παραστάδων, ὥστε εἰς τὸ κέντρον τῆς στέγης ὑπερεξείχεν εἶδος ὀρθογωνίου

φωταγωγοῦ (εἰκ. 40), ὑπολαμπάδος ὡς καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Δήλου. Τοιοῦτον εὐρύτατον οἰκοδόμημα, τοῦ ὁποίου ἡ στέγη στηρίζεται ἐπὶ πλήθους κιόνων, εἶναι κυρίως γνωστὸν τὸ Τελεστήριον τῆς Ἐλευσίνας. Δυστυχῶς ἐνταῦθα εἶναι ἄγνωστος ὁ προορισμὸς τοῦ οἰκοδομήματος· ὑποτίθεται ὅτι ἦτο ἐμπορικὸς. Ἡ Ὑπόστυλος Αἰθούσα ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐκτίσθησαν εἰς τὴν περιοχὴν αὐτῆς ἰδιωτικαὶ οἰκίαι (2^{ου} μ.Χ. αἰ.)· μιᾶς σφύζεται τὸ περιστύλιον καὶ αἱ βάσεις τῶν κιόνων αὐτοῦ, ἐξ ἄλλης δὲ προέρχεται διαχώρισμα κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν ἔχον ἀπλᾶς τοιχογραφίας.

Ἐμπροσθεν τοῦ δυτικοῦ ἄκρου τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Ὑποστύλου Αἰθούσης σφύζεται τμῆμα μαρμαρίνου βωμοῦ φέροντος τὴν ἐπιγραφὴν *Ποσειδῶνος Ναυκλαρίου* καὶ μέρος τοῦ περὶ αὐτὸν περιβόλου (*Ποσιδεῖον*) (2ου π. Χ. αἰ.). Ἐμπροσθεν τοῦ βωμοῦ ὑπάρχει ὀπὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, βόθρος, διὰ τὰς χόας. Πλησίον τοῦ Ποσιδείου μικρὸς ναῖσκος ἐκ κοινῶν λίθων στηριζόμενος ἐπὶ ποδίου προεκτεινομένου δι' ὑψηλῆς προστάσεως κατὰ τὴν Ν πλευρᾶν, ὅθεν ἦτο ἡ εἴσοδος ἢ ἄνοδος ἐγένετο διὰ δύο μικρῶν κλιμάκων ἐκατέρωθεν τῆς προστάσεως. Ὁ ναῖσκος καθὼς καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαρμαρίνων ἐξεδρῶν καὶ βάσεων, δι' ὧν κοσμεῖται ὀλόκληρος ἡ ἔκτασις, ἀνήκουν εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Δήλου.

Νοτίως ἀκριβῶς τῶν μνημείων τούτων ἐκτείνεται ἡ Ἄγορὰ τοῦ Θεοφράστου, ἐπιμελητοῦ τῆς Δήλου κατὰ τὸ 126 π. Χ. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς ὑψώνεται τὸ βᾶθρον καὶ

Εἰκ. 40. Ἡ Ὑπόστυλος Αἰθουσα. Αναπαράστασις.

ἐπ' αὐτοῦ ἡ λευκὴ βᾶσις τοῦ ἀγάλματος τοῦ Θεοφράστου, τὸν ὁποῖον τιμοῦν οἱ Ἀθηναῖοι, Ρωμαῖοι καὶ ξένοι κάτοικοι τῆς Δήλου ὡς «κατασκευάσαντα τὴν ἀγορὰν καὶ τὰ χώματα περιβαλόντα τῷ λιμένι». Ἡ ἀγορὰ αὕτη κατέχει τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ λιμένος τῆς Δήλου, ἀνάλογος πρὸς τὴν «ἀγορὰν τῶν Κομπεταλιαστῶν» κατὰ τὴν νοτίαν.

Ἡ ἀρχικὴ ὄψις τοῦ λιμένος ἔχει σήμερον μεταβληθῆ λόγῳ ἐπιχώσεων, ὑπάρχει δὲ καὶ ἡ γνώμη ὅτι γενικῶς εἰς τὸ Αἰγαῖον ἡ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης ἔχει ἀνέλθει εἰς ὕψος μεγαλύτερον τοῦ ἐνὸς μέτρου. Ἡδὴ ἐκ τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων προέρχεται ὁ μέγας μῶλος ὁ προστατεύων αὐτὸν ἀπὸ βορρᾶ. Οὗτος ἀποτελούμενος ἐξ ὀγκολίθων γρανίτου ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς, δυτικῶς τῆς Ὑποστύλου Αἰθούσης, καὶ ἐξετείνετο κατὰ καμπύλην γραμμὴν πρὸς νότον εἰς ἔκτασιν 280 περίπου μέτρων. Τὴν θέσιν του δεικνύει ἡ ἐξωτερικὴ γραμμὴ τοῦ ἀπὸ τῶν πλησίον σημερινῶν ἀποθηκῶν ἀρχίζοντος νεωτέρου μῶλου, διακρίνεται δ' ἐν μέρει καὶ ὑπὸ τὴν θάλασσαν. Ἡ βορείᾳ προκυμαία τοῦ λιμένος, ἡ ἀγορὰ τοῦ Θεοφράστου δηλ., κατασκευάσθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος, ἀκόμη δὲ νεωτέρα εἶναι ἡ νοτιᾶ προκυμαία, ἡ ἀγορὰ τῶν Κομπεταλιαστῶν. Εἰς τοὺς ἀρχαϊκοὺς χρόνους ἀνήκει ἡ ἀνατολικὴ προκυμαία, ἡ παρατρέχουσα τὴν Στοὰν τῶν Ναξίων, μήκους 81 μ. καὶ πλάτους 8 μ., ἐκάμπετο δὲ αὕτη ὡς καὶ ἡ στοᾶ, πρὸς Α φθάνουσα κατὰ τὸ νότιον πέρασ αὐτῆς μέχρι τῶν προφυλαίων. Μετὰ τὴν ἐπίχωσιν τῆς νοτίας τοῦ Ἱεροῦ ἐκτάσεως καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς Στοᾶς τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν ἄλλων ἐκεῖ κτιρίων κατασκευάσθη καὶ κατὰ τὸ νότιον τμήμα τῆς Α πλευρᾶς τοῦ λιμένος προκυμαία μήκους 63 μ. περίπου συνεχίζουσα τὴν ἀρχαϊκὴν προκυμαίαν καὶ ἐκτεινομένη μέχρι τῆς νοτίας προκυμαίας, ἣτις ἦτο τὸ νεώτατον ἔργον τοῦ λιμένος. Τὸ κράσπεδον τῶν προκυμαίων τούτων δεικνύει σήμερον γραμμὴ ἐκ πλακῶν

Εἰκ. 41. Ἡ Συνοικία τοῦ θεάτρου.

ἐν τῷ ἐδάφει. Εἰς τὸ τέμα τοῦ νοτίου σκέλους τῆς προκυμαίας ἐσχηματίζετο μικρὸς μῶλος διευθυνόμενος ὀλίγον πρὸς βορρᾶν. Νοτιώτερον ἀκόμη ἐκτείνονται εἰς ἕκτασιν ἐνὸς περίπου χιλιομέτρου οἱ σχηματιζόμενοι πέντε ἀκολουθοῦντες λιμένες (βλ. κατωτέρω) οἱ ἐξυπηρετοῦντες τὸ μέγα ἐμπόριον τῆς Δήλου.

3. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΝΟΤΙΩΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ

Ἡ Συνοικία τοῦ θεάτρου. Προχωροῦντες πρὸς νότον ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς τῶν Κομπεταλιαστῶν εἰσερχόμεθα εἰς ἀρχαίαν πλακόστρωτον στενὴν ὁδὸν (σχεδ., 42) κατευθυνομένην πρὸς νότον· δεξιὰ ἐκτείνονται οἰκίαι καὶ καταστήματα ἀνήκοντα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἐμπορικοῦ λιμένος, ἀριστερὰ δὲ εὐρίσκεται τὸ πληρέστερον ἀνεσκαμμένον σύνολον ἰδιωτικῶν οἰκιῶν, ἢ ἀπὸ τοῦ θεάτρου, μέχρι τοῦ ὁποίου φθάνει,

Εἰκ. 42. Ἡ Συνοικία τοῦ θεάτρου καὶ ἡ κεντρικὴ αὐτῆς ὁδὸς ἐν τῷ μέσῳ.

καλουμένη σήμεραν *Συνοικία τοῦ θεάτρου* (εἰκ. 41-42). Τὸ δυτικὸν ὄριον αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν εἶδομεν· εἰς ταύτην κάθετος καταλήγει ἡ κυρία ὁδὸς τῆς συνοικίας ἢ κατευθυνομένη πρὸς τὸ θεάτρον. Εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην καταλήγουσιν ἄλλαι μικρότεραι, 4 ἀριστερὰ καὶ 2 δεξιὰ καθὼς ἀναβαίνομεν, ὥστε ἡ ὅλη συνοικία νὰ διαιρῆται εἰς «τετραγώνια» μικροὶ πάροδοι ἀποκαθιστοῦν τὴν δίοδον μεταξὺ τῶν οἰκιῶν τῶν τετραγώνων. Ἀπολύτως εὐθεία δὲν εἶναι οὔτε ἡ ὁδὸς τοῦ θεάτρου, ἥτις κάμπτεται εἰς ἀρκετὰ σημεῖα, σχηματίζει δὲ καὶ βαθμιῶδες ἐνιαχοῦ, ἕνεκα τῆς ἀνωφερείας τοῦ ἐδάφους. Αὕτη εἶναι πλακόστρωτος ὅπως δὴποτε, κάτωθεν δὲ αὐτῆς, καθὼς καὶ τῶν περισσοτέρων ὁδῶν τῆς Δήλου, διέρχεται ὄχτος· τὸ μῆκός της εἶναι 206 μ. τὸ δὲ πλάτος 1,50 μ. εἰς ἐλάχιστα σημεῖα φθάνει τὰ

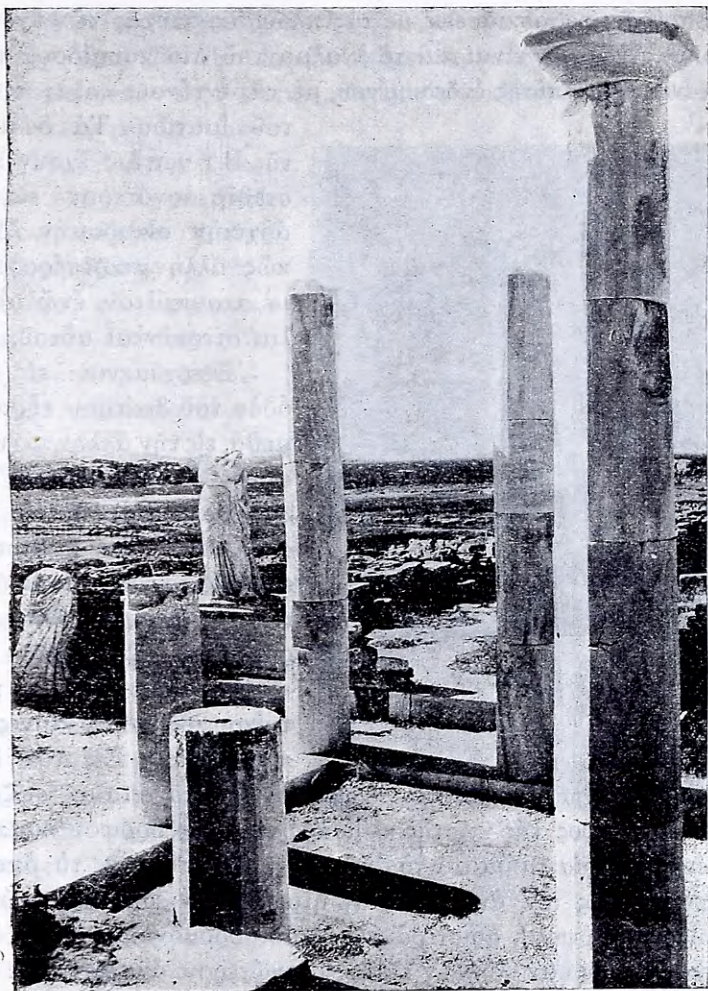
5,35 μ. Εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ πλουσιωτέρα αὕτη συνοικία τῆς Δήλου, κατεσκευάσθη συμφώνως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς ἐξοικονομήσεως καὶ τοῦ ἐλαχίστου διαθεσίμου χώρου ἄνευ ἀρχικοῦ σχεδίου, ἐνῶ ἤδη ἀπὸ τοῦ 5^{ου} π.Χ. αἰῶνος κατασκευάζονται πόλεις μὲ κανονικὴν ρυμοτομίαν. Ἡ περιορισμένη ἔκτασις χώρου καὶ ἡ ἐξαιρετικῶς δυσανάλογος αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς καὶ ρωμαίκοὺς χρόνους, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ ἔλλειψις τῆς ἀνάγκης χρήσεως ἀμαξῶν ἐξηγοῦν τὴν τοιαύτην ἀκανόνιστον κατασκευήν. Αἱ οἰκίαι ἐν τῷ συνόλω αὐτῶν δὲν εἶναι παλαιότεραι τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων. Ἄλλ' ἡ περιοχὴ αὕτη ἦτο πάντοτε κατωκημένη, μερικὰ δὲ τμήματα οἰκιῶν ἀνήκουν ἀναμφιβόλως εἰς παλαιότερους χρόνους.

Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ἀνοίγουν δωμάτια τινα μὲ εὐρυτάτην εἴσοδον, συνήθως δὲ μὴ συγκοινωνοῦντα πρὸς τὴν οἰκίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπεχωρίσθησαν διὰ νὰ ἀποτελέσουν ἐργαστήρια καὶ καταστήματα· συχνάκις ὑπάρχουν ἀκόμη πίθιοι μεγάλοι ἐντὸς τοῦ ἐδάφους, τράπεζαι λίθιναι κ.ἄ. δηλοῦντα τὸν προορισμὸν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν οἰκιῶν θὰ ἴδωμεν τὰς μᾶλλον ἐνδιαφερούσας. Ἀναβαίνοντες τὴν ὁδὸν τοῦ θεάτρου συναντῶμεν δεξιὰ οἰκίαν διακρινομένην ἐκ τῶν δύο ἀνεστυλωμένων κίωνων (σχεδ., 43). Μετὰ τὸν μικρὸν προθάλαμον τῆς εἰσόδου, ἀκολουθοῦν ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην τρεῖς αἵθουσαι συγκοινωνοῦσαι διὰ μεγάλων ἀνοιγμάτων διηρημένων διὰ κίωνων· σφίζονται οἱ δύο κίονες μετὰ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης αἰθούσης ἐκ μαρμάρου κυανοῦ κατὰ τὸ κατώτερον καὶ λευκοῦ κατὰ τὸ ἀνώτερον αὐτῶν μέρος. Εἰς τὰς μακρὰς πλευρὰς τῆς τρίτης εὐρυτέρας αἰθούσης ὑπάρχουν ἀνὰ τρεῖς μικραὶ κτισταὶ ὀρθογώνιοι δεξαμεναὶ μὲ ἰσχυρὸν ἐπίχρισμα· πιθανῶς πρόκειται περὶ ἐργαστηρίου βαφέως· ἡ αὐλή, δυτικῶς τῆς αἰθούσης ταύτης, εἶχε μόνον κατὰ τὴν Α πλευρὰν ἓνα κίονα ὑποστηρίζοντα τὴν προέ-

κτασιν τῆς ὄροφῆς. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὑπάρχει, ὡς συνήθως, δεξαμενὴ διὰ τὴν ὕδρευσιν καλυπτομένη διὰ τόξων καὶ ἐπ' αὐτῶν δάπεδον κοσμούμενον δι' ἄπλοῦ μωσαϊκοῦ. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς αὐτῆς εὐρίσκεται δωμάτιον μὲ εὐρυτάτην εἴσοδον, ἢ ἐξέδρα, τὸ μεγαλοπρεπέστερον δέ, ὃ οἶκος, κατέχει τὴν νοτίαν πλευρὰν· τὸ δάπεδον αὐτοῦ καλύπτει μωσαϊκὸν κοσμούμενον, μετὰ τὸ κατώφλιον, δι' ἀγκύρας, περὶ τὴν ὁποίαν ἐλίσσεται δελφὶν καὶ εἰς τὸ μέσον διὰ πολυχρώμου ρόδακος ἐντὸς ὀρθογωνίου ἐκ ταινιῶν καὶ σπειροειδοῦς κοσμήματος.

Μετὰ ταύτην, νοτίως, εὐρίσκεται ἡ οἰκία τῶν Ἀθηναίων συζύγων **Διοσκουρίδου** καὶ **Κλεοπάτρας** (ἀσχέτου βεβαίως πρὸς τὴν ὁμώνυμον βασιλίссαν τῆς Αἰγύπτου—*σχεδ.*, 44: *εικ.* 43-45). Ἡ εἴσοδος εἶναι ἀπὸ δυσμῶν· τὴν αὐτὴν περιτρέχει περιστύλιον ἐκ 12 κίωνων, ἐν μέρει ἀνεστυλωμένων, πλησίον δὲ ἐνὸς κίονος μαρμαρίνος βωμὸς τῆς οἰκιακῆς λατρείας. Ἡ μεγάλη αἴθουσα τῆς οἰκίας, ὃ οἶκος ἢ ἀνδρῶν ἀνοίγει εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν τοῦ περιστυλίου· ἡ μωσαϊκὴ διακόσμησις τοῦ ἐδάφους εἶναι ἀπλή. Ἀριστερὰ ἴσταντο τὰ ἀγάλματα τοῦ Διοσκουρίδου καὶ τῆς Κλεοπάτρας· τὸ δεύτερον ἔχει ἀναστυλωθῆ εἰς τὴν ἀρχικὴν του θέσιν. Τὰ ἀγάλματα ἀνήγειρεν ἡ Κλεοπάτρα πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνδρός της κατὰ τὸ 137 π.Χ. ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀφιερώσεως ὑπὸ τούτου δύο τριπόδων εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος. Τῆς Κλεοπάτρας τὸ ἀγαλμα διατηρεῖται καλῶς ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ κάτω· φορεῖ μακρὸν χιτῶνα, ὅστις διαφαίνεται ὑπὸ τὸ ἱμάτιον, τὸ ὅποιον περιετύλισσεν ὀλόκληρον τὸ σῶμα καὶ τὴν κεφαλὴν ἐκτὸς τῶν κνημῶν· ἡ στάσις ποικίλλεται μὲ τὸ ἐλαφρότερον πάτημα τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς καὶ τὴν διάθεσιν τῶν βραχιόνων ἐπὶ τοῦ στήθους διὰ τὴν στήριξιν τῆς ἐλαφρῶς κλινούσης κεφαλῆς εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Ἡ Κλεοπάτρα εἶναι χαρακτηριστικὸν δημιούργημα τῆς ἑλληνιστικῆς πλαστικῆς ὡς πρὸς τὴν ὅλην σύνθεσιν καὶ τὴν ἔντονον χρῆσι-

Εἰκ. 43. Ἡ οἰκία τῆς Κλεοπάτρας.

μποιοῖσιν φωτοσκιάσεως μὲ τὰς πλουσίας πτυχὰς τῶν ἐνδυμάτων. Ἀνάλογον εἶναι καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διοσκουρίδου, παραστανωμένου ἐπίσης ἐνδεδυμένου, μὲ τὰς ἐντόνους λοξὰς πτυχὰς

Εἰκ. 44. Τὸ ἄγαλμα τῆς Κλεοπάτρας ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτῆς.

τοῦ ἱματίου. Τὰ δωμάτια τῆς ΒΔ γωνίας ἔχουν προσεθῆ ἀργότερον εἰς τὴν ἀρχικὴν οἰκοδομήν. Δυτικῶς ἄλλη μικροτέρα οἰκία μὲ περιστύλιον, ἐνῶ αἱ ἄλλαι στεροῦνται αὐτοῦ.

Ἐξερχόμενοι εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ θεάτρου εὗρισκόμεθα, εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν αὐτῆς, εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Διονύσου (σχεδ., 45· εἰκ. 46), τὴν ὁποίαν καθιστοῦν εὐδιάκριτον τὸ ὕψος τῶν τοίχων, αἱ μαρμαρίναι παραστάδες τῆς θύρας τῆς εἰσόδου καὶ οἱ ὑπὲρ τοὺς τοίχους ἔξέχοντες κίονες τοῦ περιστυλίου. Εἰς τὸν διά-

δρομον, δεξιὰ, ἀνοίγει ἄλλο δωμάτιον, εἰς τὸ ὁποῖον σφύζεται ἀρκετὸν μέρος τῆς κτιστῆς κλίμακος τοῦ ἄνω ὀρόφου καμπτομένης εἰς τρία τμήματα· τὸ ἀνώτερον, τὸ τέταρτον, τὸ ὁποῖον ἔφθανεν εἰς τὸν ἄνω ὀροφον, ἦτο ξύλινον· δύο ὀρθογώνιοι κοιλότητες ὑψηλά, ἀριστερὰ εἰς τὸν διάδρομον ἦσαν διὰ τὴν τοποθέτησιν εἴτε λύχνων εἴτε, πιθανώτερον, ἀγαλματίων. Ἡ αὐτὴ σχηματίζει περιστύλιον εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς διὰ 4 κίωνων εἰς τὰς μακρὰς καὶ 3 εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς, στηριζομένων ἐπὶ μαρμαρίνου στυλοβάτου. Ὑπαιθρον ἦτο τὸ ὑπὸ

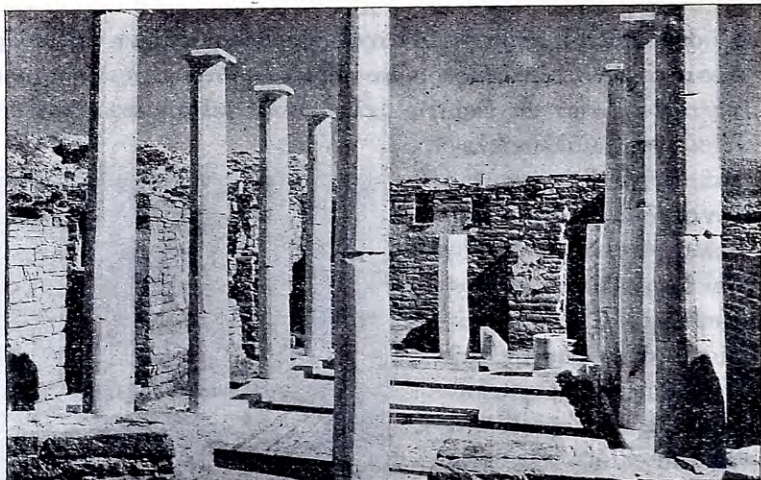
τοῦ στυλοβάτου περιοριζόμενον ὀρθογώνιον τμήμα τῆς αὐλῆς. Ἡ στέγη ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν τοίχων ἔφθανε μέχρι τῆς γραμμῆς τῶν κίωνων εἰς ἐκάστην πλευρὰν μὲ κλίσιν πρὸς τὰ ἔσω. Οἱ κίονες, μᾶλλον λεπτοί, ὕψ. 5,60 μ., συνεδέοντο διὰ ξυλίνου ἐπιστυλίου, ὑπεράνω δὲ αὐτῶν ἐστηρίζοντο αἱ παραστάδες αἱ σχηματίζουσαι τὸν ἐξώστην τοῦ ἄνω ὀρόφου, ἀντίστοιχον πρὸς τὸ περιστύλιον τοῦ ἰσογείου.

Ὑπὸ τὸ ὑπαιθρον τμήμα τῆς αὐλῆς ὑπάρχει, ὅπως καὶ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς οἰκίας, δεξαμενὴ τροφοδοτουμένη διὰ τῶν ὑδάτων τῆς στέγης, τὰ ὁποῖα διὰ σωλήνων ἐκ τῶν ΝΔ καὶ ΒΑ γωνιῶν τῆς αὐλῆς καὶ ἐκεῖθεν δι' ὀχετῶν κατέληγον εἰς τὴν δεξαμενὴν· ἀλλὰ παρὰ τὴν δεξαμενὴν ὑπάρχει καὶ φρέαρ. Τὰ προστομαῖά

των εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς αὐλῆς. Τὸ κύριον δωμάτιον, ὃ οἶκος, ἀνοίγει εἰς τὴν Β πλευρὰν διὰ τριῶν θυρῶν· ἡ πρὸ αὐτοῦ στοὰ τοῦ περιστυλίου εἶναι εὐρυτέρα τῶν τριῶν ἄλλων διὰ τὰ ἐξαρθρῆ περισσότερον

Εἰκ. 45. Πλαγία ὄρις τοῦ ἀγάλματος τῆς Κλεοπάτρας.

Εἰκ. 46. Ἡ οἰκία τοῦ Διονύσου.φ

ὁ οἶκος καὶ ἐκτείνεται ἀνατολικῶς μέχρι τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου· τὸ δωμάτιον δεξιὰ τοῦ οἴκου ἦτο πιθανῶς τὸ μαγειρεῖον. Εἰς τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ οἴχου σχηματίζει ἀνοίγμα διὰ τὴν εἴσοδον ἀέρος. Μικρότερον δωμάτιον ἀνοίγει εἰς τὴν ἔναντι τῆς εἰσόδου πλευρὰν τοῦ περιστυλίου· εἰς τοὺς τοίχους λείψανα κονιαμάτων μιμουμένων μαρμαρίνην τοιχοδομίαν· μαῦροι ὀρθοστάται, ὑπὲρ αὐτοὺς διπλῆ ταινία ζωηροῦ χρώματος, ὑπεράνω δὲ αὐτῆς τρεῖς ἰσοδομικαὶ σειραὶ κίτρινα περιβαλλόμενα ἐναλλάξ ὑπὸ μαύρης καὶ λευκῆς ταινίας. Τὸ δωμάτιον δεξιώτερον τούτου ἦτο ἴσως γραφεῖον ἢ βιβλιοθήκη. Εἰς τὴν νοτιὰν πλευρὰν εὐρὺ δωμάτιον, ἐξέδρα, τοῦ ὁποίου τὰ λευκὰ κονιάματα κατέχουν ποικίλα χαράγματα· πλοῖα δεικνύοντα μὲ ἀρκετὰς λεπτομερείας τὴν μορφὴν αὐτῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ῥόδακες καὶ ἐπιγραφαί. Ἀντιστροφῶς πρὸς τὴν αὐλήν, εἰς οὐδὲν τῶν δω-

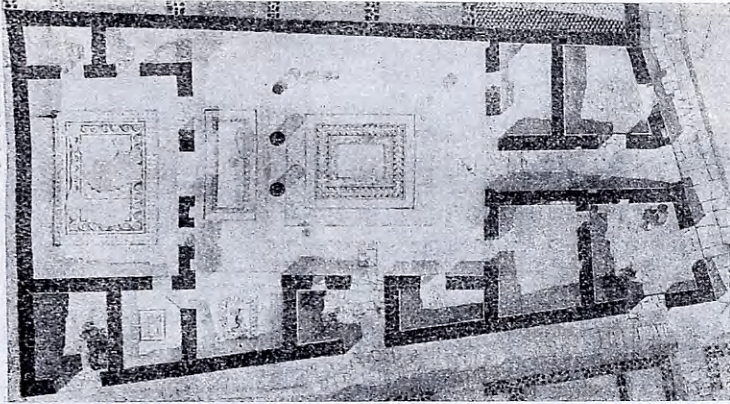
ματίων διετηρήθη μωσαϊκόν· πιθανώτατα δὲ δὲν ὑπῆρχε, διότι ἦτο ξύλινον τὸ δάπεδον.

Τὸ μωσαϊκὸν τοῦ Διονύσου (εἰκ. 47), τὸ ὁποῖον κοσμεῖ τὸ μέσον περιήπου τῆς αὐλῆς, ἀνήκει εἰς τὰ ἔξοχώτερα δημιουργήματα τῆς μωσαϊκῆς τέχνης, ὅσα διετηρήθησαν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος. Αἱ χρησιμοποιούμεναι ψηφίδες εἶναι ὄχι μόνον ἐκ μικροτάτων τεμαχίων μαρμάρου ἀλλὰ καὶ ἐκ πολυτιμότερων λίθων, ὄνυχος κ.ἄ. καὶ ἐκ τεχνητῶν πολυχρῶμων οὐσιῶν. Παρίσταται Διόνυσος πτερωτὸς ἱππεύων τίγριν. Τὸ παριστανώμενον ἔδαφος διακρίνεται μὲ τὰ εἰκονιζόμενα φυτὰ, ὃ δὲ *κάνθαρος*, τὸ ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον παρίσταται ἔμπροσθεν τῆς τίγρεως, εἶναι συμβολικὸν τοῦ Διονύσου. Ἡ κίνησις τοῦ θηρίου τονίζεται μὲ τὴν ὑψωσιν τοῦ ἀριστεροῦ προσθίου σκέλους καὶ τὴν στροφὴν τῆς κεφαλῆς. Ὁ ἰσχυρὸς λαιμὸς τῆς τίγρεως φέρει στέφανον ἐκ κλάδων ἀμπέλου καὶ σταφυλῶν ἀποτελοῦντα καὶ τὸ ἠνίον, τὸ ὁποῖον κρατεῖ ὁ Διόνυσος διὰ τῆς ἀριστερᾶς. Διὰ τῆς ὑψωμένης δεξιᾶς χειρὸς κρατεῖ ὡς δόρου τὸν *θύρσον*, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶναι ἐξηρημένη ταινία μετὰ θυσάνου. Ὁ Διόνυσος εἶναι ἐνδεδυμένος μᾶλλον κατὰ τὸν τρόπον τῆς Ἀνατολῆς· ἡ ὄλη παράστασις ἄλλωστε συνδέεται πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἐξ Ἰνδιῶν προελεύσεως τοῦ Διονύσου. Τὸ ἄνω τμήμα τῆς παραστάσεως συμπληροῦσιν αἱ δύο πτέρυγες τοῦ θεοῦ, ὅστις στρέφει πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν διὰ κισσοῦ ἔστεμμένην κεφαλὴν. Μολονότι ἀρκετὸν μέρος τῆς παραστάσεως εὐρέθῃ κατεστραμμένον, ἢ ἐκ τοῦ συνόλου ἐντύπωσις εἶναι σαφῆς καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας διαφαίνεται ἡ θαυμαστὴ ἐπιμέλεια τῆς ἐπεξεργασίας, ἣτις εἶναι φανερὰ καὶ εἰς τὴν ὄλην ἐξαιρετικῶς πλουσίαν ποικιλίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν χρωματικῶν τόνων.

Εἰς τὸ ἐπόμενον «τετράγωνον», ὀλίγον παραιτέρω, εἶναι ἡ καλουμένη *Οἰκία τῆς τριᾶίνης* (σχεδ., 46· εἰκ. 48-51), ἣτις περιβάλλεται ὑπὸ ὁδοῦ καὶ κατὰ τὴν βορείαν αὐτῆς πλευρᾶν

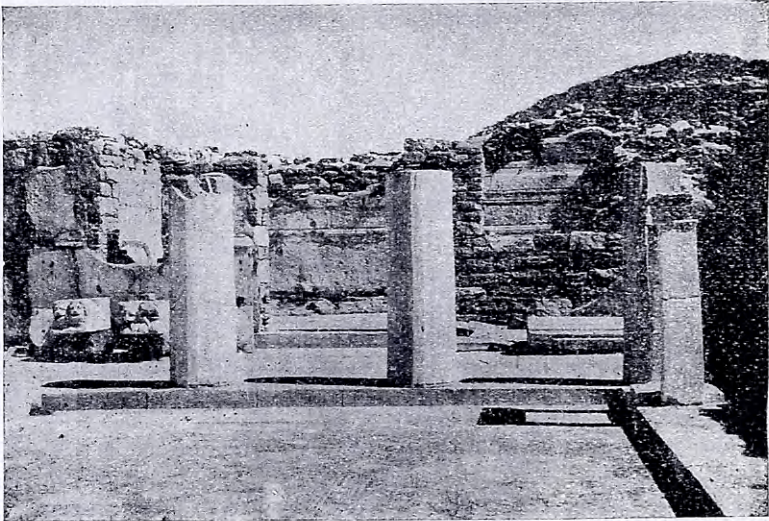
Εἰκ. 47. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦ Διονύσου.

Εἰκ. 48. Κάτοπις τῆς Οἰκίας τῆς τριαινῆς.

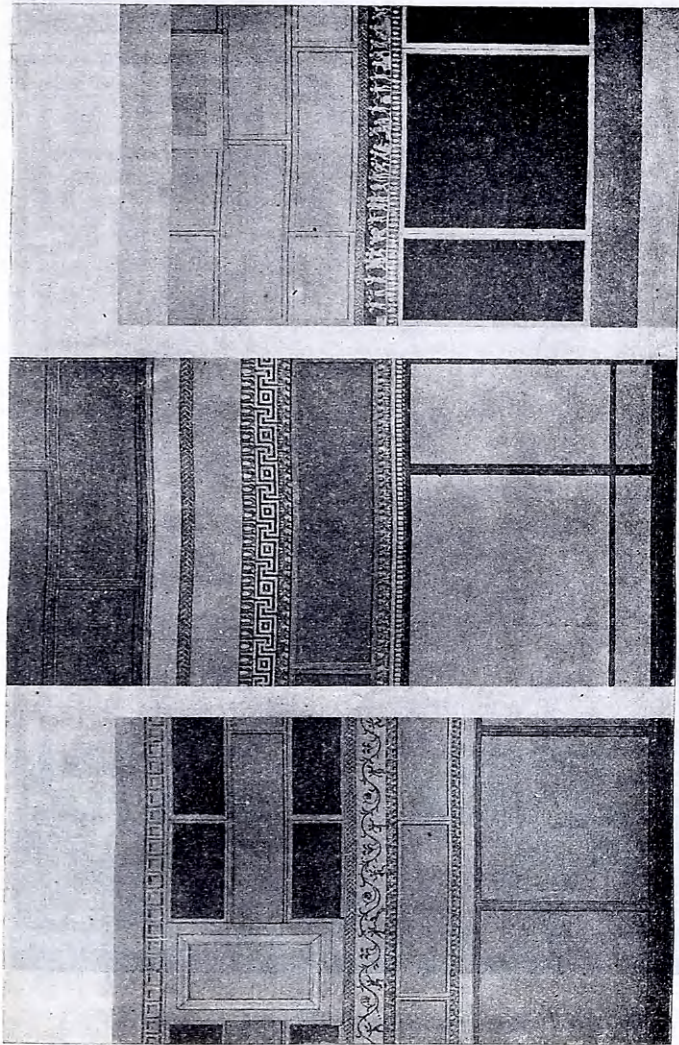
ἔνθα ὑπάρχει ἡ δευτερεύουσα εἴσοδος. Ἡ κυρία εἴσοδος, ἀριστερὰ καθὼς ἀναβαίνομεν τὴν ὁδὸν τοῦ θεάτρου, ὀδηγεῖ εἰς προθάλαμον μὲ θύραν καὶ ἐσωτερικῶς κατὰ τὴν ἀπόληξίν του εἰς τὴν αὐλήν. Εἰς τὴν δεξιὰν πλευρὰν τοῦ προθαλάμου ἀνοίγει μικρὸν δωμάτιον μετὰ παραθύρου, πρὸς τὴν ὁδὸν τοῦ θεάτρου, ἔχοντος μαρμαρίνον πλαίσιον, ὅπου διακρίνονται αἱ ὀπαι πρὸς τοποθέτησιν τοῦ κιγκλιδώματος.

Ἐκ τῆς αὐλῆς εἶναι φανερὰ ἡ ἐξαιρετικῶς συμμετρικὴ διάταξις τῆς οἰκίας τῆς τριαινῆς. Τὸ σχῆμα τῆς αὐλῆς εἶναι ἐντελῶς τετράγωνον, ὥστε τὸ περιστύλιον νὰ ἔχη τέσσαρας δωρικοὺς κίονας εἰς ἐκάστην πλευρὰν. Οἱ κίονες τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἡ ὁποία κεῖται ἀκριβῶς ἔναντι τῆς εἰσόδου καὶ ἀποτελεῖ τὸ κύριον τμήμα τῆς οἰκίας, εἶναι ὑψηλότεροι τῶν κίωνων τῶν τριῶν ἄλλων πλευρῶν. Εἰς τὸ ὕψος τῶν κιονοκράνων τῶν χαμηλοτέρων τούτων κίωνων ὑπῆρχον εἰς τοὺς ἀκραίους κίονας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς δύο προεξοχαὶ διὰ

Εἰκ. 49. Ἡ οἰκία τῆς τριάνης. Ἀπομνηστικὸν τοῦ περιστυλίου.

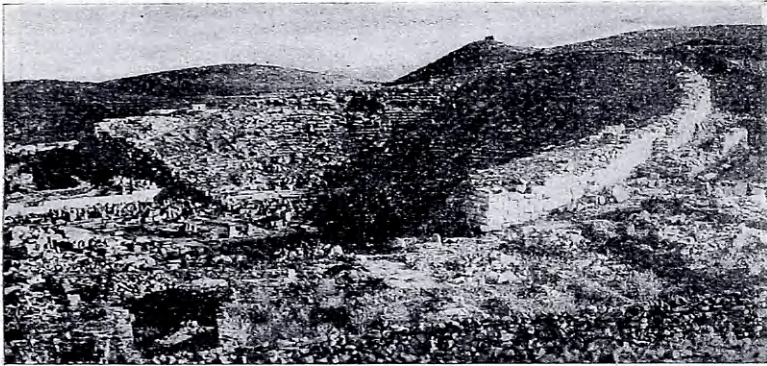
τὴν στήριξιν τῶν ἐπιστυλίων τῶν πλαγίων πλευρῶν· αἱ δύο προεξοχαὶ αὗται, σωζόμεναι ἐπὶ τοῦ περιστυλίου (εἰκ. 49, ἀριστερά), ἐσχηματίζοντο εἰς δύο κεφαλὰς ταύρων ἢ τοῦ ΝΑ κίονος, εἰς δύο δὲ κεφαλὰς λεόντων ἢ τοῦ ΒΑ. Τὸ ὑψηλότερον κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν περιστύλιον τοῦτο ἐκαλεῖτο «ρόδιον περιστύλιον». Τοιοῦτοτρόπως ἐξήρθετο ὁ οἶκος γινόμενος ὑψηλότερος ὁμοίως καὶ ἢ πρὸ αὐτοῦ στοὰ τοῦ περιστυλίου ἐγένετο εὐρυτέρα, κατέληγε δὲ ἀριστερὰ εἰς ἐξέδραν, ἤτοι χῶρον, τοῦ ὁποίου ἢ πρὸς τὸ περιστύλιον πλευρὰ ἦτο ἐντελῶς ἀνοικτή. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐξαιρομένης πλευρᾶς καὶ ἀπέναντι τῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας εἶναι ἢ εἰσόδος τοῦ κυρίου δωματίου, τοῦ οἴκου, ὅστις εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῶν κατὰ τὴν Συνοικίαν τοῦ θεάτρου (8,60×5,65 μ.). Ἐνὰ ἐν παράθυρον εὐρίσκειται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς θύρας του.

Εἰκ. 50. Ἀναπαράστασις τῶν κοιταμάτων οἰκῶν τῆς Δήλου.
 (Μεριστέρα καὶ ἐν τῷ μέσῳ: Οἰκίας τῆς τραϊήτης. Δεξιὰ: Οἰκίας τῶν δελφίνων).

Εἰγ. 51. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦ παραθηναϊκοῦ ἀμφορέως.

Εἰκ. 52. Ἀποψις τοῦ θεάτρου.

Ἡ διὰ *μωσαϊκῶν* κόσμησις ἐκτείνεται εἰς τὴν ὑπαιθρον αὐλήν, εἰς τὸ περιστύλιον καὶ τὰ κυριώτερα δωμάτια. Ἡ αὐλή δὲν στολίζεται μὲ ἔμβλημα, ἀλλὰ μὲ ἀπλοῦν λευκὸν ὀρθογώνιον, περιβαλλόμενον ὑπὸ ἐρυθρᾶς ταινίας, διπλῆς σειρᾶς ἀντιστρόφων σπειροειδῶν κοσμημάτων καὶ μαιάνδρου ἐξόχως διακοσμητικοῦ μὲ τὰ ἐναλλασσόμενα χρώματα: ἐρυθρόν, κυανοῦν, πράσινον καὶ κίτρινον. Τὸ μωσαϊκὸν μετὰ τὴν εἴσοδον παριστᾷ δελφῖνα περιστρεφόμενον περὶ ἄγκυραν, τὸ δὲ πλησίον τῆς δυτικῆς εἰσόδου τρίαῖναν μὲ ταινίαν (ἐξ ἧς καὶ τὸ ὄνομα τῆς οἰκίας), σύμβολα εὐεξήγητα εἰς τὴν Δῆλον. Τὸ δάπεδον τῆς ἐξέδρας κοσμεῖται μὲ πλαίσιον περιβάλλον *παναθηναϊκὸν ἀμφορέα* (εἰκ. 51), ἐπὶ τοῦ ὁποίου παράστασις ἄρματος, καὶ πλησίον κλάδος φοίνικος καὶ στέφανος ἐλαίας — σύμβολα νίκης τῶν ἀγῶνων τῶν Παναθηναίων. Τὸ μεταξὺ τῆς ἐξέδρας καὶ τοῦ οἴκου μικρὸν δωμάτιον ἔχει ψηφιδωτὸν κόσμημα ἐξ ἀπλῶν ἐρυθρῶν, λευκῶν καὶ μαύρων ρόμβων.

Ὁ οἶκος διασφίξει ἐπίσης τὸ μωσαϊκὸν τοῦ δάπεδον, ἀλλὰ ὁ τόπος τοῦ ἐμβλήματος, περιβαλλόμενος ὑπὸ πλαισίου

Εἰκ. 53. Ἡ ὄρχηστρα καὶ πρὸ αὐτῆς ἡ σκηνὴ τοῦ θεάτρου.

μὲ σπειροειδῆ σχήματα καὶ διπλῆν σειρὰν δίσκων μαύρων κατὰ τὰ δύο ἀντίθετα τεταρτοκύκλια καὶ κατὰ τὰ δύο ἄλλα ἔρυθρων, εὐρέθη κενὸς κατὰ τὰς ἀνασκαφάς, καταστραφέντος ἢ ἀφαιρεθέντος τοῦ ἐμβλήματος ἤδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Καλῶς σφύζονται ἐπίσης τὰ κονιάματα τῆς οἰκίας (*εἰκ. 50*). Δεξιὰ, ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, κατασκευάσμα ἐκ δύο παραστάδων ἐνουμένων δι' ἄλλης πλακός, ἐπὶ τῆς ὁποίας εὐρίσκονται δύο ὀπαί: κατασκευάσμα εὐκολύνον τὴν ἀντλησιν τοῦ ὕδατος ἐκ τῆς δεξαμενῆς (*εἰκ. 49*, δεξιὰ).

Τὸ νότιον πέρασ τῆς συνοικίας κατέχεται ὑπὸ τοῦ *θεάτρου*, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνοικοδόμησις ἤρχισεν ὀλίγον πρὸ τοῦ 300 π.Χ. (*εἰκ. 52-53*). Ἡ ὅλη περιοχὴ τοῦ θεάτρου χωρίζεται ἀπὸ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν διὰ μακροῦ μαρμαρίνου τοίχου καταλήγοντος εἰς τὸν ὑψηλὸν τοίχον, ὃ ὁποῖος ὑποστηρίζει τὸ βόρειον ἄκρον

τοῦ θεάτρου. Αἱ βαθμίδες τοῦ θεάτρου διαιροῦνται καθ' ὕψος εἰς δύο τμήματα· εἰς τὰς 26 βαθμίδας τοῦ κατωτέρου, τοῦ ἰδιαιτέρως καλουμένου *θεάτρου*, χωριζομένας δὲ δι' ὀκτὼ μικρῶν κλιμάκων ἀκτινοειδῶς εἰς ἑπτὰ κερκίδας, καὶ εἰς τὰς δέκα ἑπτὰ ἀνωτέρας βαθμίδας τοῦ *ἐπιθεάτρου* μὲ διπλασίας κερκίδας. Εἰς τὸ ἐπιθέατρον ἀνήρχοντο καὶ διὰ τριῶν ἐξωτερικῶν ἀναβάσεων κατὰ τὰ δύο πλευρὰ καὶ τὸ μέσον τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου. Ἡ ἀμέσως περὶ τὴν *ὀρχήστραν* κατωτάτη βαθμὶς, ἡ *προεδρία*, διακρίνεται διὰ τοῦ ἐρεισινώτου. Τὸ θέατρον ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ περὶ τὰς 4-5 χιλιάδας θεατῶν. Αἱ βαθμίδες δὲν σφύζονται καλῶς. Ἀντιστρόφως σφύζεται εἰς ἀρκετὸν ὕψος ὁ ἐπιβλητικὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος ὁ ὑποστηρίζων ἐξωτερικῶς τὰς βαθμίδας. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τροχιά τούτου, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἡμικυκλική, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιμήκης, ἐνῶ αἱ δύο πλάγιοι καταλήξεις δὲν εἶναι παράλληλοι πρὸς τὴν σκηνήν, ἀλλὰ σχηματίζονται λοξαὶ πρὸς τὰ ἔσω· αἱ βαθμίδες ὁμως εἶναι ἀκριβῶς καμπύλαι. Ἡ διαφορὰ αὕτη ἐξωμαλύνετο διὰ τῆς κατασκευῆς τῶν βαθμίδων τοῦ ἐπιθεάτρου μικροτέρων, καθ' ὅσον ἀνήρχετό τις πρὸς τὸ μέσον τοῦ κοίλου, οὕτω δὲ ἠδύνατο νὰ βλέπουν κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν σκηνήν καὶ οἱ θεαταὶ τῶν ὑψηλοτάτων βαθμίδων.

Ἐμπροσθεν τῆς ὀρχήστρας ἠγείρετο ἡ *σκηνή* χωριζομένη ἀπ' αὐτῆς διὰ τῶν δεξιᾶ καὶ ἀριστερὰ δύο διαδρόμων, τῶν *παρόδων*. Ἡ σκηνὴ ἦτο ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα ἔχουσα τρεῖς θύρας εἰς τὴν πρόσοψιν αὐτῆς· μία ἄλλη θύρα ὑπῆρχεν εἰς τὸ μέσον τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς· δωρικοὶ ἡμικίονες σύμφυτοι πρὸς τετραπλεύρους παραστάδας, τῶν ὁποίων σφύζονται ἐπὶ τόπου αἱ βάσεις, ἐσχημάτιζον στοὰν ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς (*προσκήνιον*) ὕψους 3,5 περίπου μέτρων· ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου ἦτο ἀναγεγραμμένη ἡ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή: «*Δῆλιοι κατασκεύασαν τὸ θέατρον*», ὑπὲρ δὲ τὸ ἐπιστύλιον αἱ μικραὶ μετόπαι τοῦ

τριγύφου ἐκοσμοῦντο ἐναλλάξ διὰ βουκράνων καὶ τριπόδων. Ἴδιορρυθμία τοῦ θεάτρου τῆς Δήλου ἦτο ἡ συνέχισις τῆς στοᾶς τοῦ προσκηνίου καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς δι' ἄπλων παραστάδων· εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ προσκηνίου μεταξὺ τῶν ἐφαπτομένων βάσεων τῶν ἀκραίων στηριγμάτων τῶν δύο πλευρῶν ὑπάρχει καὶ τρίτη βᾶσις παραστάδος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ θεάτρου, πρὸς τὸν ὁποῖον προσκολλᾶται ἡ βᾶσις ἄλλης παραστάδος πρὸς σχηματισμὸν τῶν *πυλώνων* τῆς *παρόδου*. Οἱ τοῖχοι τῆς σκηνῆς σφίζονται μόνον μέχρι τοῦ ὕψους τῶν κατωφλίων τῶν θυρῶν. Ἄλλ' ὑπάρχουν ἀρκετὰ τεμάχια ἐκ τῆς ἀνωδομίας, ὥστε νὰ γνωρίζωμεν γενικῶς τοῦλάχιστον τὴν διάταξιν αὐτῆς.

Ἐν τῷ μέσῳ καὶ κατὰ τὸν μακρὸν ἄξονα τῆς σκηνῆς σφίζονται αἱ θεμελιώσεις ἐξ στηριγμάτων ὑποστηριζόντων τὴν εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον ὑψηλοτέραν κιονοστοιχίαν ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἣτις ἀπετέλει τὴν πρόσοψιν τῆς σκηνῆς εἰς τὸν δεύτερον ὄροφον· διότι ὁ πρόσθιος τοῖχος δὲν ὑψοῦτο ὑπεράνω τοῦ ἰσογείου, ἀλλ' ὑπεστήριξε τὸ ὡς ἐξώστην προεκτεινόμενον δάπεδον τοῦ ὀρόφου, τὸ ὁποῖον ἐφθανε μέχρι τῶν κίωνων τοῦ προσκηνίου. Ὁ ἐξώστης οὗτος ἦτο τὸ καλούμενον *λογεῖον*, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐνεφανίζοντο οἱ ἠθοποιοί. Τὰ δύο ἄκρα τοῦ λογιῶν διὰ προεκτάσεως αὐτῶν πρὸς τὰ ἐμπρὸς διὰ δύο δωρικῶν κίωνων ἐσχημάτιζον τὰ *παρασκήνια*, ὥστε τὸ ὅλον λογιῶν νὰ ἔχη σχῆμα Γ. Τὸ ἀριστερὸν παρασκήνιον ἐχαρκτηρίζετο ὡς *εἴσοδος τῶν ξένων*· τὸ δεξιὸν ἦτο ἡ εἴσοδος τῶν ἀστῶν· ἡ διάκρισις προφανῶς διὰ τὰ πρόσωπα τὰ ἐμφανιζόμενα ἐπὶ σκηνῆς καὶ ὄχι διὰ τοὺς θεατὰς τοῦ θεάτρου. Πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ δευτέρου τούτου ὀρόφου ὑπῆρχε καὶ τρίτος, ὥστε ἡ σκηνὴ νὰ ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὑψηλότερον, ὅπου, ὡς

γνωστόν, ἐνεφανίζοντο οἱ θεοὶ (*θεολογεῖον*). Μεταξὺ τῶν κίωνων τοῦ λογεῖου* ἐτίθεντο γραπτοὶ πίνακες ἐπὶ ξύλου ὡς σκηνογραφίαι. Τὸ θέατρον εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιότερων οἰκοδομημάτων τῆς δηλιακῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν παρακολουθοῦμεν τὰς γενομένας δαπάνας διὰ τὴν κατασκευὴν του.

Ἀνάλογος πρὸς τὴν ὅλην κατασκευὴν εἶναι καὶ ἡ μεγάλη, ἐξαιρετικῶν διαστάσεων, *δεξαμενὴ* ἢ κατασκευασθεῖσα διὰ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ ὕδατος, χωριζομένη εἰς 9 τμήματα δι' ἰσχυρῶν τόξων ὑποβασταζόντων τὴν στέγην της. Τὰ ὕδατα κατέληγον εἰς αὐτὴν συγκεντρωνόμενα εἰς κυκλικὸν ὄχετον κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς ὀρχήστρας. Φαίνονται οἱ γρανίτινοι κρουνοί, δι' ὧν κατέρρεε τοῦτο ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς.

Ἐκ τῶν ἐρειπίων ἀμέσως πρὸς Ν τοῦ θεάτρου διακρίνεται ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου ἐκ τεμαχίων μαρμάρου καὶ τῆς κυανῆς βάσεως κατὰ τὴν ἑκτασιν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοίχου *ναῖσκος τοῦ Ἀπόλλωνος* ἀφιερωμένος ὑπὸ τοῦ Δήμου τῶν Ἀθηναίων (110 π.Χ.). Δεξιὰ αὐτοῦ σχηματίζεται τέμενος ἔχον μικρὸν ναὸν ἐν τῷ μέσῳ ἐπὶ θεμελίῳ φαινομένου ὡς ποδίου, ἀφιερωμένον δὲ εἰς τὴν *Ἄρτεμιν Ἐκάτην* (:); ἀριστερὰ σχηματίζεται μεγαλύτερον τέμενος ἐντὸς καλῶς διακρινομένου ὀρθογωνίου περιβόλου ἀφιερωμένου εἰς τὸν *Διόνυσον*, προστάτην τοῦ θεάτρου, *τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Πᾶνα*. Εἰς τὸν ἐν τῷ μέσῳ κύριον ναὸν ὀδηγεῖ μικρὸν προπύλαιον ἀπέναντι τοῦ θεάτρου, παραπλεύρως τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, συνεχιζόμενον διὰ πλακοστρώτου ὁδοῦ μέχρι τοῦ κατωφλίου τοῦ ναοῦ.

* Ἐφ' ὅσον οἱ ἠθοποιοὶ παρίστανον ἐπ' αὐτοῦ. Ἄν ὅμως οὗτοι παρίστανον ἐντὸς τῆς ὀρχήστρας, τότε οἱ γραπτοὶ πίνακες θὰ ὑπῆρχον μεταξὺ τῶν ὀπισθεν αὐτῆς κιονίσκων τοῦ προσκηνίου, τὸ δὲ λογεῖον θὰ ἦτο τὸ θεολογεῖον· τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι πιθανόν.

Εἰκ. 54. Διόνυσος ἐπὶ πάνθηρος· ψηφιδωτὸν τῆς Οἰκίας τῶν προσωπειῶν.

Εἰκ. 56. Ἡ κεφαλή τοῦ πάνθηρος
ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς εἰκ. 54.

Εἰκ. 55. Ἡ κεφαλή τοῦ Λιονίου
ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς εἰκ. 54.

Ὅλιγον περαιτέρω ἀπέναντι τοῦ ἀναλήματος τοῦ θεά-
τρον εὐρίσκεται πολὺ μεγάλη οἰκία, τῆς ὁποίας τὰ δωμάτια
εἶναι διατεταγμένα εἰς χαμηλότερον καὶ ὑψηλότερον ἐπίπεδον
ἐπικοινωνοῦντα διὰ κλίμακος· πιθανῶς ἡ οἰκία αὕτη ἦτο
ξενῶν (σχεδ., 49).

Εἰκ. 57. Ἡ ψηφιδωτὴ διακόσμηση τοῦ οἴκου τῆς Οἰκίας τῶν προσωπειῶν.

Ὅλιγα μέτρα δεξιώτερον ἐκτείνεται ἡ **Οἰκία τῶν προσωπειῶν** (σχεδ., 50· εἰκ. 54-59) ἀποτελοῦσα σύνολον τεσσάρων κατοικιῶν ἢ ὀπωσδήποτε ἀνεξαρτήτων διαμερισμάτων τῆς αὐτῆς οἰκίας. Περιβάλλεται ὑπὸ ὁδοῦ καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρᾶς. Ἐξω τῆς Β καὶ τῆς Α πλευρᾶς σχηματίζεται ὑπόστεγον μὲ τοὺς πρὸ τῶν τοίχων ἀδρομερῶς εἰργασμένους κίονας· ἐξωτερικὴ κλίμαξ ἐπὶ τῆς Β πλευρᾶς ὠδήγει εἰς τὸ ἀνώγειον.

Ἐκ τῆς Α πλευρᾶς θύρα παισιουμένη διὰ μεγάλων παραστάδων γρανίτου ὠδηγεῖ διὰ μακροῦ διαδρόμου εἰς τὸ μεγαλύτερον ἐκ τῶν διαμερισμάτων. Ἡ αὐλὴ εἶναι τετράγωνος μὲ περιστύλιον ἐκ 12 κίωνων ἐκ γρανίτου, περιβαλλομένων ὑπὸ κονιάματος. Τὸ περιστύλιον ἦτο τοῦ « ροδιακοῦ » τύπου: οἱ κίονες δηλ. τῆς βορείας πλευρᾶς, εἶναι ὑψηλότεροι τῶν

κίωνων τῶν ἄλλων πλευρῶν, φέρουν δ' εἰς τὸ ὕψος τῶν κιονοκράνων τῶν χαμηλοτέρων κίωνων προεξοχήν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίζετο τὸ ἐπιστύλιον τῶν χαμηλοτέρων τούτων κίωνων.

Οὕτω ἡ βορεία πλευρὰ ἐσχηματίζετο ὑψηλότερα τῶν τριῶν ἄλλων. Τὰ δωμάτια τῆς πλευρᾶς ταύτης συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν δωματίων τῶν εὐρισκομένων εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς βορείας στοᾶς, εὐρυτέρας, κατὰ τὸν κανόνα, ἀπὸ τὰς ἄλλας, ἦσαν ὑψηλότερα καὶ πλουσιώτερον διακεκοσμημένα, κυρίως δὲ δι' ἑξαιρητικῶν μωσαϊκῶν.

Εἰς τὸ πρῶτον δωμάτιον, δεξιὰ μετὰ τὸν διάδρομον, ἔκτος ἐνὸς πολυχρώμου ρόδακος, εὐθύς μετὰ τὸ κατώφλιον, τὸ κέντρον τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου κατέχεται ὑπὸ τετραγώνου ἐμβλήματος παριστῶντος **Διόνυσον ἐπὶ πάνθηρος** (εἰκ. 54). Τὸ

μωσαϊκὸν τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων ἔργων τῆς τέχνης τῶν ψηφιδωτῶν. Ὁ θεὸς κάθηται πλαγίως ἐπὶ τοῦ θηρίου. Μικρὸν μόνον μέρος τοῦ προσώπου εἶναι κατεστραμμένον, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀλλοιώνει τὴν ἐντύπωσιν τῆς γενικῆς ἀριότητος. Κατεστραμμένα εἶναι ἐπίσης αἱ λεπτόταται ἐξ ὑαλο-

Εἰκ. 58. Προσωπεῖον ἐκ τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμήσεως τῆς Οἰκίας τῶν προσωπεῖων.

Εἰκ. 59. Σιληνὸς χορεύων ὑπὸ τοὺς ἤχους διπλοῦ ἀλλοῦ. Ψηφιδωτὴ διακό-
σμησις τῆς Οἰκίας τῶν προσωπείων.

μάξης ψηφίδες τοῦ τυμπάνου, τὸ ὅποιον κρατεῖ ὁ Διόνυσος εἰς τὴν ἀριστερὰν καθὼς καὶ τὸ δεξιὸν ἡμισυ τοῦ ἱματίου του· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μένει ἀπαρατήρητον, διότι εἰς τὸ ὑπόστρωμα ἀπέμεινε ὁ χρωματισμὸς τῶν ψηφίδων. Ὁ ἀσταθῆς τρόπος, καθ' ὃν καθιηται ὁ θεὸς ἐπὶ τοῦ πάνθηρος, ἰσοφαρίζεται μὲ τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἀκλόνητον ἀσφάλειαν τῆς ἱπευούσης θείας μορφῆς· ὁ κορμὸς ἔχει ἑλαφρὰν κλίσιν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀντισταθμιζομένην διὰ τῆς ἀντιστροφου κλίσεως τῆς κεφαλῆς. Τὸ πρόσωπον (εἰκ. 55) σχεδὸν σοβαρὸν, ἔχει ἐπιβλητικὴν ἔκφρασιν. Εἰς τὴν ἀριστερὰν κρατεῖ τὸ τύμπανον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατοπτρίζεται τὸ ἄκρον τοῦ μεγάλου δακτύλου· εἰς τὴν δεξιάν, φερομένην πρὸς τὰ ὀπίσω, κρατεῖ θύρσον καταλήγοντα ὀπισθεν εἰς λόγχην (*λογχόθυρσον*) ἔξερχομένην ἐκ δέσμης κισσοῦ. Ὁ πάνθηρ εἰκονίζεται ἐν κινήσει, μὲ ὑψωμένον τὸ ἀριστερὸν πρόσθιον σκέλος· ὁ ἐπιμήκης λαιμὸς μὲ τὴν ἀγρίαν κεφαλὴν (εἰκ. 56) στρέφονται κατὰ τρία τέταρτα πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐλαφρῶς φωτισμένον εἶναι τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πατεῖ ὁ πάνθηρ, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον βάθος εἶναι σκοτεινόν· ἐπ' αὐτοῦ προβάλλεται πλοῦτος ζωηροτάτων καὶ ἰσοροπημένων χρωμάτων, τὰ ὅποια ἀπαρτίζουν τὴν ἐξόχως ἐπιβλητικὴν παράστασιν ἀπηλλαγμένην δευτερευουσῶν προσθηκῶν. Ἡ ποικιλία τῶν χρωμάτων παρέχει τὴν ἐντύπωσιν μᾶλλον ἔργου ζωγραφικῆς παρὰ ψηφοθετήματος. Ἐξαιρετικὴ ἐπίσης εἶναι ἡ σύνθεσις τοῦ ἔργου.

Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἐμβλήματος ἐντὸς ῥόμβου εἰς Κένταυρος καλπάζων ἐστραμμένος πρὸς τὸ κέντρον· ὁ δεξιὸς κρατεῖ λαμπάδα(;) καὶ φιάλην, ὁ ἀριστερὸς τὸν χαρακτηριστικὸν κρατῆρα τοῦ Διονύσου. Λείπει ἡ λεπτότης τῆς ἐργασίας τοῦ Διονύσου, ἀλλὰ καὶ ὁ χρωματισμὸς καὶ ἡ ἀπόδοσις τῆς φύσεως τῶν Κενταύρων εἶναι ἀρετὰ χαρακτηριστικά. Στέφανοι καὶ φυτικὰ σχέδια συμπληρῶνουν τὰς γωνίας τοῦ ὀρθο-

γωνίου, τὸ ὁποῖον περικλείεται ὡς σύνολον ἐντὸς ζώνης τριγώνων καὶ σπειροειδῶν κοσμημάτων μεταξύ δύο ἔρυθρῶν ταινιῶν.

Εἰς τὸ μέσον τῆς βορείας πλευρᾶς εὐρίσκεται ὁ *οἶκος*: τὸ δάπεδον καλύπτεται ὑπὸ μωσαϊκοῦ μὲ ἐναλλασσομένους λευκοὺς, μαύρους καὶ ἔρυθροὺς κύβους· εἰς τὰ πλάγια, ἐγκαρσίως, ζώνη ἐκ πλέγματος κισσοῦ πλαισιοῦσα πέντε *προσωπεῖα* ἐν ἐκάστη (εἰκ. 57-58). Τὰ προσωπεῖα ἀντιπροσωπεύουν τοὺς διαφόρους τύπους τῆς νέας (= ἑλληνιστικῆς) *κωμωδίας*. Εἰς τὴν ἐπομένην, μικροτέραν, αἴθουσαν, τὸ κέντρον τοῦ μωσαϊκοῦ κατέχει *Σιληνὸς χορευῶν* ὑπὸ τοὺς ἤχους διπλοῦ αὐλοῦ, τὸν ὁποῖον παίζει γυμνὸς νέος καθήμενος ἐπὶ βράχου· ἡ κίνησις τοῦ χορευτοῦ ἀντιπροσωπεύει μίαν μόνον στιγμὴν τοῦ χοροῦ ἔξαιρετικῶς δυσκόλου ἰσορροπίας (εἰκ. 59). Τὸ πλαίσιον εἶναι καὶ ἐδῶ πλέγμα κισσοῦ καὶ περὶ αὐτὸ τὸ σύνηθες σπειροειδῆς κοσμημα μὲ μικρὸν πτηνὸν εἰς ἐκάστην γωνίαν τοῦ τετραγώνου. Μετὰ τὴν γωνίαν τοῦ περιστυλίου ἀνοίγει, ἀκριβῶς εἰς τὸ ἄκρον τῆς βορείου πλευρᾶς αὐτοῦ, συμμετρικῶς πρὸς τὴν αἴθουσαν τοῦ Διονύσου, τὸ τελευταῖον μὲ μωσαϊκὴν διακόσμησιν δωματίον. Εἰς τὸ κέντρον εἰκονίζεται ἀμφορεὺς καὶ κλάδος φοίνικος ὄπισθεν αὐτοῦ· κάτωθι τοῦ ἀμφορέως πτηνόν, τὸ ὁποῖον τρώγει ἕξ ἑνὸς καρποῦ. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ῥόδαξ ἔχον ἕξ πέταλα πολύχρωμα εὐρυνόμενα πρὸς τὴν περιφέρειαν καὶ καμπτόμενα εἰς τὴν κορυφὴν των, ὥστε ἀνὰ δύο νὰ εἶναι ἐστραμμένα πρὸς ἄλληλα· μεταξύ τῶν πετάλων λεπτοὶ ἐλικοειδεῖς μίσχοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνὰ ἓν πτηνόν. Τὸ πλαίσιον ἀποτελεῖται ἐκ ζώνης ἀστραγάλων, σπειροειδῶν κοσμημάτων καὶ ἐσχηματοποιημένων κυμάτων (;)· ἀμέσως μετὰ τὸ κατώφλιον δύο δελφῖνες. Ἡ ἔλλειψις προσώπων δὲν ἐλαττώνει τὰ ὄραϊα διακοσμητικὰ ἀποτελέσματα τοῦ μωσαϊκοῦ τῆς αἴθουσης ταύτης. Εἰς τοὺς τοίχους διασφύζονται στρώματα ἄλλεπαλ-

λήλων κονιαμάτων ἐπὶ τοῦ τελευταίου κόσμημα ἐξ ἀκανονίστων κυματοειδῶν γραμμῶν, συγχρόνου σχεδὸν ἀντιλήψεως. Ἡ συχνὴ ἐπανάληψις διονυσιακῶν θεατρικῶν συμβόλων πείθει, ὅτι τὸ οἶκημα τοῦτο ἀνῆκεν εἰς ἔνωσιν ἀνθρώπων τοῦ θεάτρον, *θίασον τῶν περὶ τὸν Διόνυσον τεχνιτῶν*.

Βορείως τῆς οἰκίας ταύτης εἶναι ἡ καλουμένη *Οἰκία τῶν δελφίνων* (σχέδ., 51). Ἡ εἴσοδος εἶναι εἰς τὴν νοτιάν πλευράν. Ἐξωτερικῶς σειρὰ ἀπλῶν κίωνων ὑποβαστάζει ὑπόστεγον ἔμπροσθεν τῆς πλευρᾶς ταύτης τῆς οἰκίας· ἐπὶ τῆς ἀπέναντι πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ ἐσχηματίζετο ὅμοιον ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας τῶν προσωπείων. Ἀριστερὰ τῆς θύρας προσκεκολλημένος εἰς τὸν τοῖχον τετράπλευρος κτιστὸς βωμός, στρογγύλος δὲ μαρμάρινος δεξιά· ὑπεράνω αὐτῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου ὀρθογώνιοι κοιλότητες, τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ὁποίων καθὼς καὶ τὸ πέραξ τμήμα τοῦ τοίχου καὶ οἱ βωμοὶ ἔφερον παραστάσεις ζωγραφικὰς σχετιζομένας πρὸς τὴν λατρείαν τῶν οἰκιακῶν θεῶν. Ὁ διάδρομος ὁ ὀδηγῶν εἰς τὴν αὐλὴν κοσμεῖται ὑπὸ λευκοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ ἐν μαύρου χρώματος κόσμημα: τρία συγκεντρικὰ τρίγωνα μὲ τρεῖς συγκεντρικοὺς κύκλους εἰς τὴν κορυφὴν χωριζομένους ὑπὸ δύο γραμμῶν ἀπὸ τῶν τριγώνων· εἶναι τὸ ἀρχικὸν αἰγυπτιακὸν ἰδεογράφημα τὸ σημαῖνον *ζωὴν* καὶ ἐτέθη ὡς ἀποτρόπαιον. Ἡ Οἰκία τῶν δελφίνων εἶναι ἐπίσης ἐκ τῶν ἀρτιώτερον σφζομένων. Τὸ περιστύλιον εἶναι τετράγωνον ἔχον 4 κίονας εἰς ἐκάστην πλευρὰν καὶ στυλοβάτην ἐκ δύο βαθμίδων. Ὁ οἶκος εὐρίσκειται εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν μὲ τρεῖς θύρας, τῶν ὁποίων αἱ παραστάδες ἦσαν μαρμάριναι. Εἰς τὴν βορείαν αἴθουσαν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς (δεξιά τοῦ οἴκου) σφζεται ἀκόμη ἀμυδρῶς ἐπὶ τοῦ τοιχοκονιάματος στενὴ ταινία κοσμουμένη μὲ σειρὰν Ἐρωτιδέων (εἰκ. 50, δεξιά).

Ἐξαιρετικὸν συνδυασμὸν εὐθυγράμμου καὶ κυκλικῆς δια-

Εἰκ. 60. Δελφίνες· ἐκ τῆς ψηφιδωτῆς διακοσμῆσεως τῆς ὁμωνύμου οἰκίας.

κοσμῆσεως δεικνύει τὸ μωσαϊκὸν τῆς αὐλῆς. Εἰς τὸ κέντρον ρόδαξ ἄρκετὰ κατεστραμμένος· ἀπὸ τοῦ ρόδακος ἐκφύονται φύλλα καὶ ἄνθη. Ὁ ρόδαξ περιβάλλεται ὑπὸ ὁμοκέντρων ταινιῶν κοσμουμένων δι' ἀστραγάλου, πλέγματος φύλλων καὶ ἀνθέων, πλοχμοῦ, ἀπλῆς λευκῆς ζώνης, ἐτέρας μαύρης κατεχομένης ὑπὸ προτομῶν γρυπῶν καταληγουσῶν εἰς δεσμίδα ἀνθέων ἀκάνθης, μὲ τὰς ὁποίας ἐνοῦνται αὐταὶ εἰς συνεχῆς κόσμημα· αἱ κεφαλαὶ εἶναι ἐναλλάξ κεφαλὴ πτηνοῦ καὶ κεφαλὴ λέοντος· τὸ ὅλον περικλείει ζώνη μαιάνδρου. Τὸ κυκλικὸν τοῦτο σύνολον περιβάλλεται ὑπὸ τετραγώνου πολυμεροῦς πλαισίου. Εἰς τὰ τέσσαρα κενὰ μεταξὺ τοῦ κυκλικοῦ καὶ τοῦ ὀρθογωνίου πλαισίου σύμπλεγμα δύο δελφίνων κολυμβῶντων πλησίον ἀλλήλων μὲ συμπεπλεγμένας τὰς οὐράς. Ἐπὶ τοῦ ἑνὸς ἕξ αὐτῶν ἱππεύει Ἔρωσ κρατῶν τὰ ἡνία εἰς τὴν δεξιάν (εἰκ. 60).

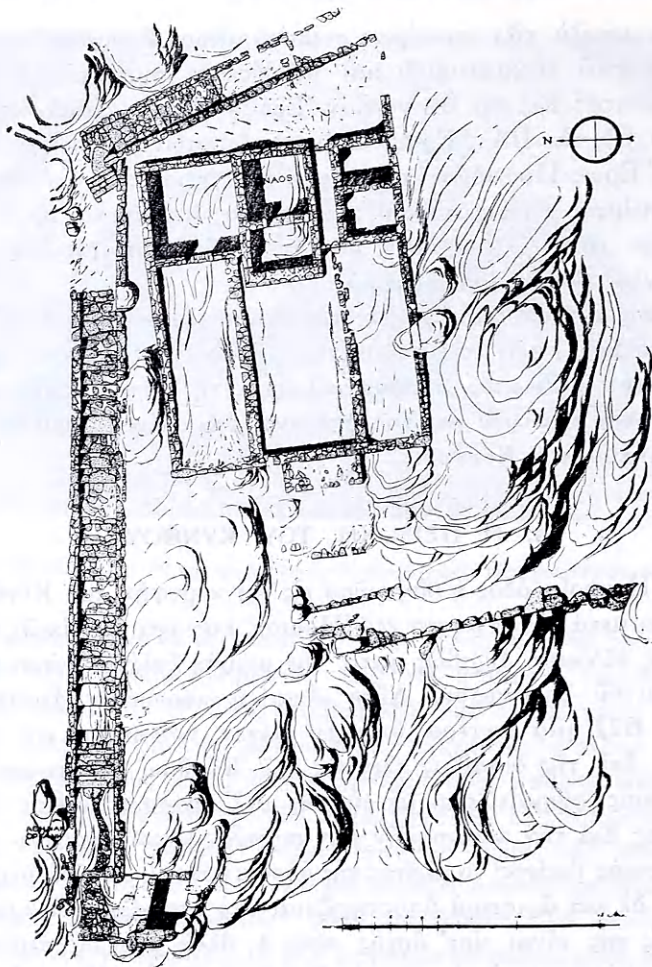
Ἐπιπέδων ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῶν τεσσάρων συμπλεγμάτων ὑπάρχουν πολλὰ παραλλαγὰ χρωματισμοῦ καὶ συνθέσεως· σημειωτέα ἡ τοῦ ἱππεύοντος· Εἰς τὴν ΒΔ γωνίαν Ἔρως - Ἐρμῆς (κρατῶν κηρύκειον). Εἰς τὴν ΒΑ· Ἔρως - Διόνυσος (κρατῶν θύρσον), εἰς τὴν ΝΑ· Ἔρως - Ποσειδῶν (τρίαιναν)· ἀδιάγνωστος εἶναι ὁ ἱππεὺς τῆς τετάρτης γωνίας. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦτο διασφίζει καὶ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ τεχνίτου, ὅστις ἦτο ἐκ τῆς Ἀράδου τῆς Συρίας· «Ἀσκλη/πιάδης Ἀράδιος ἐποίει».

Εἰς τὸν ἀνοικτὸν χῶρον τὸν σχηματιζόμενον ἔμπροσθεν (ἀνατολικῶς) τῶν τελευταίων τούτων οἰκιῶν ἀρχίζει νὰ σχηματίζεται ὁ Ἱνωπός, ὁ ἱερὸς χεῖμαρρος τῆς Δήλου μεταξὺ τοῦ λόφου τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ ἀπέναντι ὑψουμένου ἱεροῦ ὄρους τῆς Δήλου, τοῦ Κύνθου.

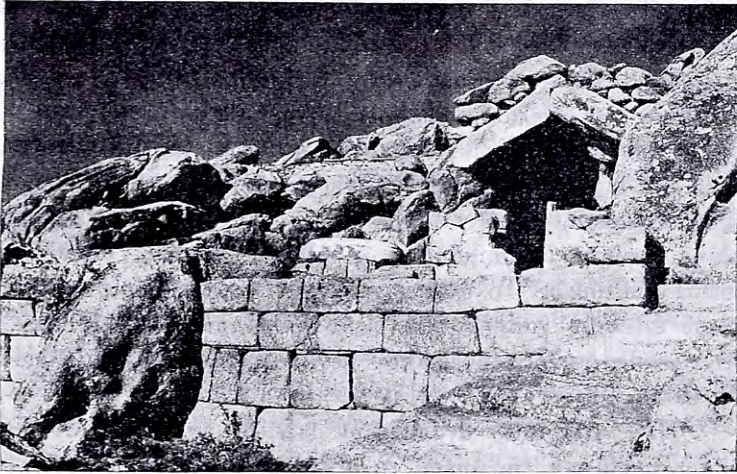
4. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΚΥΝΘΟΥ

Ἡ κυρία ὁδὸς ἢ ὁδηγοῦσα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Κύνθου ἀρχίζει μετὰ τὴν περιοχὴν τοῦ Ἑραίου, ἀπέναντι τῶν οἰκιῶν, τὰς ὁποίας εἶδομεν, ἀκριβῶς μετὰ τὴν μικρὰν ξυλίνην θύραν τοῦ σημερινοῦ ξηροτοίχου. Αὕτη εἶναι ἡ κυριώτερα ἀνάβασις (εἰκ. 61)· μία δευτέρα ὑπάρχει ὀλίγον νοτιώτερον καὶ μία τρίτη ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τοῦ Κύνθου. Ἡ κυριώτερα ἀνάβασις σχηματίζεται μὲ εὐθείας ἀλλ' ἀνίσους λιθίνας βαθμιδας· διὰ τὴν κατασκευὴν των συχνάκις χρησιμοποιεῖται καὶ ὁ φυσικὸς βράχος· τὸ πλάτος τῆς ὁδοῦ φθάνει ἐνιαχοῦ 3 μέτρα, δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ ὑποστηρίζεται ὑπὸ στηθαίου. Ἡ κατεύθυνσις τῆς εἶναι κατ' ἀρχὰς πρὸς Α, ἀλλὰ μετὰ 50 περίπου μέτρα κάμπτεται ἐντόνως πρὸς Ν μέχρι τοῦ προτύλου τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κύνθου ἱεροῦ.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ δεξιὰ ὑπάρχει τετράπλευρον ὄρυγμα διὰ τὴν συγκέντρωσιν ὕδατος διὰ θρησκευτικούς ἕσως

Εἰκ. 61. Ἡ πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Κύνθου ὁδὸς περιβάλλουσα τὸ ἱερόν
τῆς Ἀγαθῆς Τύχης καὶ, δεξιώτερον, ἡ πρὸς τὸ σπήλαιον
τοῦ Κύνθου ἀτραπὸς.

Εἰκ. 62. Τὸ σπήλαιον τοῦ Κύνθου.

λόγους ὀλίγα μέτρα κατόπιν ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ἐπὶ βράχου ἢ ἐπιγραφή Ἀθηνᾶς Ὀργάνης ἤτοι Ἐργάνης, τῆς Ἀθηνᾶς δηλαδή προστατορίας τῆς τεχνικῆς ἐργασίας.

Μετὰ δέκα περίπου μέτρα ἀκολουθοῦμεν δεξιὰ ἀτραπὸν ὀδηγοῦσαν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Κύνθου (εἰκ. 62), κοινῶς καλούμενον παλαιότερον Δρακοσπηλιά. Ἡ ἀτραπὸς ὀδηγεῖ εἰς ὀρθογώνιον χώρον ὑποστηριζόμενον ὑπὸ ἰσχυροῦ ἀναλήμματος εὐρισκομένου πρὸ τοῦ περιέργου τούτου κατασκευάσματος. Τὸ σπήλαιον ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλης ρωγμῆς ἐπὶ τοῦ βράχου, ἢ ὁποία ἐκαλύφθη διὰ στέγης ἐκ βράχων καὶ ἐκτίσθη κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῆς βορείας αὐτῆς πλευρᾶς, ὅπου καὶ ἡ εἴσοδος, τῆς ὁποίας σφύζεται ἡ δεξιὰ παραστάς. Τὰς πλαγίας πλευράς, αἱ ὁποῖαι πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν σχεδὸν ἐνώνονται, ὥστε ἡ κάτοψις τοῦ σπηλαίου νὰ εἶναι σχεδὸν τριγωνική, ἀποτελεῖ ὁ φυσικὸς

βράχος. Τὴν ἀμφικλινῆ στέγην ἀποτελοῦν πελώριοι γρανίτινοι δοκοὶ ἐνούμεναι ἀνὰ δύο κατὰ τὴν κορυφὴν αὐτῆς γωνιωδῶς. Ἀκάλυπτον ἔμενε τὸ ἐσωτερικὸν τμήμα τοῦ σπηλαίου. Εἰς τὸ μέσον τοῦ σπηλαίου σφίεται μονόλιθος βάσις γρανίτου, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ἄγαλμα Ἡρακλέους (βλ. Μουσεῖον). Πρὸ τῆς θύρας τοῦ σπηλαίου ἀνευρέθη μικρὸν τετράγωνον ὄρυγμα περιέχον τέφραν (βόθρος θυσιῶν). Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑφοῦται ὁ μαρμάρινος *κυκλικὸς βωμός*, ὅστις ἦτο κοῖλος ἐσωτερικῶς. Τὸ ὡς περιχέλωμα φρέατος κύριον τμήμα αὐτοῦ ἐκυλίσθη χαμηλότερον εἰς τὸν *δρόμον* τῶν Αἰγυπτίων θεῶν, ἔνθα διακρίνεται ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ (διάμ. 1,47, ὕψ. 0,63).

Ἦδη πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν (εἰκ. 5) τὸ σπήλαιον ἦτο ἐκ τῶν μνημείων τῆς Δήλου τὸ προκαλοῦν ἔξαιρετικὴν ἐντύπωσιν. Ἡ κυκλώπειος καὶ μυστηριακὴ ἐμφάνισις ἦτο αἰτία νὰ νομισθῇ ὡς ὁ παλαιότατος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ὁ μνημονεύμενος ὑπὸ τοῦ ὁμηρικῶ ὕμνου. Διὰ τοῦτο τὸ σπήλαιον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον ἀνασκαφὴν μνημεῖον τῆς Δήλου (1873). Ἐθεωρήθη δὲ ὑπὸ τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν ὅτι ἦτο συγχρόνως καὶ εἶδος πρωτογόνου ἀστεροσκοπείου. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη ἐνωρὶς ἐγκατελείφθη, αἱ τελευταῖαι δὲ ἔρευναί ἐπιστοποίησαν ὅτι εἶναι *ιερόν τοῦ Ἡρακλέους* τῶν πρώτων ἑλληνιστικῶν χρόνων καὶ οὐχὶ ὁ πρωτόγονος ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος. Πιθανῶς δὲ ἐλατρεύοντο ἐνταῦθα μετὰ τοῦ Ἡρακλέους καὶ οἱ *Κάβειροι*.

Μερικὰ μέτρα ἀριστερὰ τοῦ σπηλαίου, ἀκριβῶς ἐντὸς τῆς καμπῆς τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸν Κύνθον, εὐρίσκονται τὰ ἐρεῖπια *

* Προτιμότερα ἢ ἀνάβασις κατ'εὐθειαν ἀπὸ τοῦ σπηλαίου πρὸς ὑψηλότερον σημεῖον τῆς ὁδοῦ καὶ ἡ ἐπίσκεψις τούτων κατὰ τὴν κάθοδον.

τοῦ ἱεροῦ τῆς *Ἀρσινόης Φιλαδέλφου*, ἣτις βραδύτερον ἐταυτίσθη πρὸς τὴν *Ἀγαθὴν Τύχην*. Εἰς τὸ μέσον τοῦ δυτικοῦ αὐτοῦ τμήματος ὑπάρχει ἀλλή· ἐκατέρωθεν ταύτης μικρὰ στοὰ ἀνατολικῶς τῆς αὐτῆς μικρὸς πρόστυλος *ναός*, ἐκτισμένος ἐπίσης δι' ἁπλῶν λίθων γρανίτου· ἀριστερὰ τοῦ ναοῦ τετράγωνον δωμάτιον καὶ δεξιὰ δύο μικρότερα ἀνοίγοντα εἰς διάδρομον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι ἐξαρτήματα (εἰκ. 61).

Ὁ δρόμος, ὀλίγον πρὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Κύνθου, καταλήγει εἰς εὐρείαν *κλίμακα* ἀποτελοῦσαν τὴν πρόσβασιν εἰς τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς *Κύνθιον* (σχεδ., 52) ἦτοι τὸ Ἱερὸν τοῦ *Διὸς Κυνθίου* καὶ τῆς *Ἀθηνᾶς Κυνθίας*. Εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κλίμακος ταύτης καταλήγει καὶ ἡ ἄλλη, ἡ δεξιώτερον εὐρισκομένη ὁδὸς τοῦ Κύνθου. Κατὰ τὴν συνένωσιν τῶν δύο ὁδῶν ὑπάρχει *ἐξέδρα* εἰς σχῆμα μικροῦ ὀρθογωνίου δωματίου ἐντελῶς ἀνοικτοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὴν κορυφὴν ἐστραμμένην μακρὰν πλευράν· τὸ δάπεδον φέρει ἁπλοῦν μωσαϊκόν. Ἀπὸ τῆς κλίμακος εἰσερχόμεθα εἰς τὸ Κύνθιον διὰ μικρῶν *προσπυλαίων*, τὰ ὁποῖα εἶχον εἰς τὴν πρόσοψιν τέσσαρας δωρικούς κίονας· εἰς ταῦτα κατέληγε καὶ ἡ τρίτη ὁδός, ἡ ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Κύνθου.

Τὸ Κύνθιον ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἰσοπεδωμένου χώρου τῆς κορυφῆς τοῦ Κύνθου περιβαλλομένου ὑπὸ μεγάλου τετραγώνου *περιβόλου* περικλείοντος τοὺς δύο λατρευτικούς *οἶκους* καὶ ἄλλα κτίσματα καὶ ἀναθήματα. Ἡ διαρρῦθμις αὕτη τῆς κορυφῆς εἶναι ἔργον τῶν ἀρχῶν τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰῶνος ἦτοι τῶν χρόνων τῆς δηλιακῆς ἀνεξαρτησίας μὲ μεταγενεστέρας προσθήκας τῆς δευτέρας ἀπτικῆς κυριαρχίας.

Ὁ περίβολος ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων λίθων γρανίτου κατὰ τὸ σφῆζόμενον κατώτερον αὐτοῦ μέρος, ἐσυνεχίζετο δὲ ὑψηλότερον μαρμάρινος. Εἰς τὴν βόρειον πλευράν του περι-

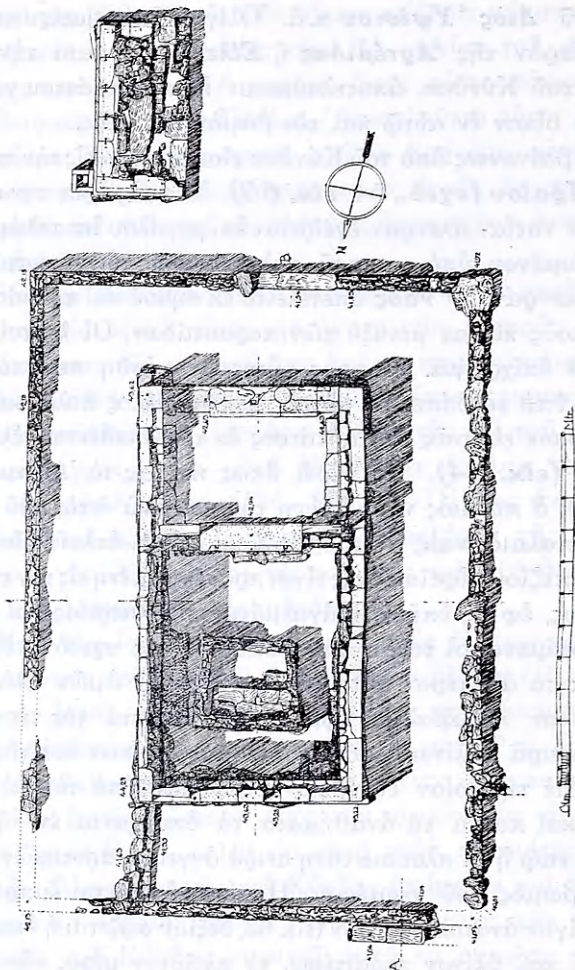
κλείει τοὺς οἴκους τοὺς ἀφιερωμένους εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς· ἐκ τῶν οἴκων σφύζεται μόνον μέρος τῆς θεμελιώσεως τοῦ κατέχοντος τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ περιβόλου· ὁ ἕτερος κατεῖχε τὴν ΝΑ γωνίαν, ὥστε αἱ προσόψεις των νὰ εἶναι ἐστραμμέναι πρὸς ἀλλήλας. Ἀπετελοῦντο οὗτοι ἐκ μικροῦ τετραγώνου δωματίου, *σηκοῦ*, καὶ ἐκ προνάου μὲ δύο ἰωνικοὺς κίονας μεταξὺ τῶν παραστάδων (ναὸς ἐν παραστάσι). Ἡ λατρεία τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἐμφανίζεται ἐνταῦθα ἤδη ἀπὸ τοῦ 8^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Ὑστέρα ἐπέκτασις τοῦ περιβόλου ἔγινε περὶ τὸ 100 π.Χ. κατὰ τὸ νότιον μέρος τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ· ἐκ τῶν κτισμάτων τῆς προεκτάσεως ταύτης σημαντικώτερον εἶναι τὸ κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν ὀρθογώνιον κτίσμα—*χαρακτηριζόμενον* ὡς *κατάκλυστον* (ὑπαίθριον) ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ μωσαϊκοῦ δαπέδου ἐπιγραφῆς—ἐν αὐτῷ δὲ ὑπῆρχεν ἀγαλμα τοῦ Πτολεμαίου 10^{ου} τῆς Αἰγύπτου (116 - 80 π.Χ.). Πλήθος ἀναθημάτων ἰδιωτῶν ἢ καὶ πόλεων ὑπῆρχεν ἐπὶ ὀλοκλήρου τῆς ἐκτάσεως. Ὁ βωμὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Κύνθου ἦτο τὸ τέμα τοῦ ἀγῶνος τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ὑπὸ τὴν ἰσοπεδωθεῖσαν κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους κορυφὴν τοῦ Κύνθου ἀνευρέθησαν ὀλίγα ἐλλειψοειδοῦς σχήματος ἀπλαῖ *προϊστορικαὶ καλύβαι* χρονολογούμεναι ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων τεμαχίων ἀγγείων εἰς τὴν 3^{ην} π.Χ. χιλιετηρίδα. Αἱ καλύβαι αὗται εἶναι τὰ παλαιότατα ἔγνη κατοικίας ἐπὶ τῆς Δήλου, ἐντελῶς ἄσχετα πρὸς τὸν μυκηναϊκὸν συνοικισμὸν ἐπὶ τοῦ Ἰεροῦ (ἀνωτ. σ. 10) καὶ κατὰ πολὺ παλαιότερα αὐτοῦ. Ἐπὶ τῶν ἄλλων πλευρῶν τοῦ Κύνθου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα τινὰ δευτερεύοντα ἀρχαῖα ἐρείπια. Ὁ κατερχόμενος τὴν ὁδὸν τῆς Β πλευρᾶς τοῦ Κύνθου συναντᾷ κατὰ τὸ σημεῖον τῆς κάμψεως αὐτῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ βράχον φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν *Ὅρος Αητο(ῶ)ς*.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν μικρὰ ἱερὰ τῶν *θεῶν τῆς Ἀσά-λωνος*, τοῦ *Διὸς Ὑψίστου* κ. ἄ. Ὀλίγον ἀπομεμακρυσμένον εἶναι τὸ ἱερὸν τῆς *Ἀρτεμίδος* ἢ *Εἰλειθυίας* κατὰ τὴν ΝΑ ὑπώρειαν τοῦ Κύνθου, ἀποτελούμενον ἐκ περιφράκτου χώρου μὲ ἀπλοῦν οἶκον ἐν αὐτῷ καὶ τὸν βωμὸν τῆς θεᾶς.

Καταβαίνοντες ἀπὸ τοῦ Κύνθου εἰσερχόμεθα εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ *Ἡραίου* (*σχεδ.*, 54· *εἰκ.* 63). Ὁ ναὸς ἔχων τὴν εἴσοδον εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν ἐγείρεται ἐπὶ μεγάλου ἰσοπεδώματος ὑποστηριζομένου ὑπὸ μακροῦ πολυγωνικοῦ τοίχου κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν. Ὁ ναὸς ἀπετελεῖτο ἐκ σηκοῦ καὶ προνάου μὲ δύο δωρικοὺς κίονας μεταξὺ τῶν παραστάδων. Οἱ λεπτοὶ κίονες ἔφερον ἐπίχρισμα. Ὁ ναὸς οὗτος ἀνηγέρθη περὶ τὸ 500 π.Χ., ἀλλ' ὑπὸ τὸ δάπεδον αὐτοῦ εὗρέθη ἄλλος πολὺ παλαιότερος ἀνήκων εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκ τῶν σωθέντων ἑλληνικῶν ναῶν (*εἰκ.* 64). Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὸ Ἄρτεμισιον (ἀν. σ. 47), ὁ παλαιὸς ναὸς ἐτάφη τρόπον τινὰ ἐντὸς τοῦ νεωτέρου. Ὁ παλαιὸς ναὸς (τέλη 8^{ου} π.Χ. αἰ.) εἶναι ἀπλοῦς οἶκος εἰς σχῆμα τραπέζιου· εὐρεῖα βάσις εἶναι προσεκτισμένη εἰς τὸν τοῖχον τοῦ βήθους, ἐφ' ἧς ὑπῆρχον ἀγαλμάτια τῆς λατρείας καὶ ἄλλα ἱερὰ ἀντικείμενα· οἱ τοῖχοι ἄνω τελευτοῦν εἰς σχεδὸν εὐθειαν γραμμὴν· τὸ ἀνώτερον αὐτῶν τμήμα ἦτο ἐξ ὤμων πλίνθων. Τὸν ναῖσκον περιέβαλλεν ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρὰς σειρὰ ξυλίνων κίωνων ἐπὶ μαρμαρίνων κυλινδρικῶν βάσεων. Μὲ τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν ἐτάφησαν ὑπὸ τὸ νεώτερον Ἡραῖον καὶ πάντα τὰ ἀναθήματα τὰ ὑπάρχοντα ἐν τῷ παλαιότερῳ ναῷ ἦτοι πλουσιωτάτη σειρὰ ἀγγείων, προτομῶν κ.τ.δ. Ὁ βωμὸς τοῦ νεωτέρου Ἡραίου εὗρίζεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ὀλίγον ἀνατολικώτερον (*εἰκ.* 63, δεξιὰ)· σφύζεται ἢ θεμελιώσις αὐτοῦ καί, ὀλίγον περαιτέρω, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν μαρμαρίνων πλακῶν τοῦ κυρίως βωμοῦ. Ἐν μέρει διακρίνεται ἐπὶ τοῦ ἰσοπέδου χώρου καὶ ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ.

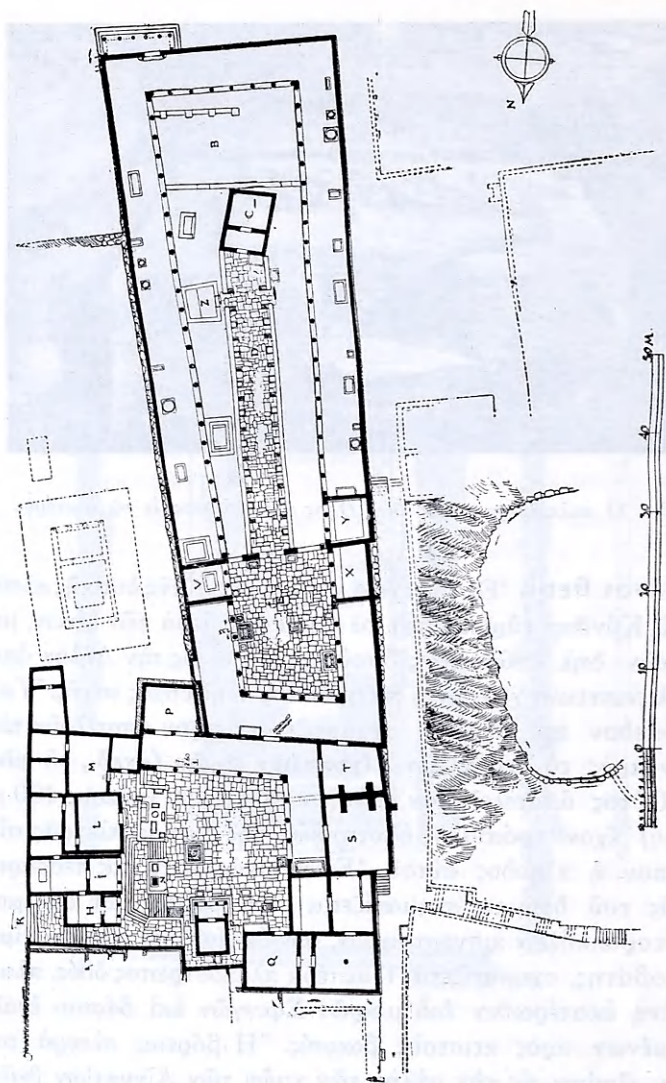

Εικ. 63. Κάτοπις τοῦ Ἡραίου μετὰ τοῦ περιβόλου καί, δεξιᾶ, τοῦ βωμοῦ αὐτοῦ.

Εἰκ. 64. Ὁ παλαιότερος ναὸς τῆς Ἡρας περιεχόμενος ἐν τῷ νεωτέρῳ.

Ξένοι θεοί. Ἐν συνεχείᾳ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Κύνθου εὐρίσκονται τὰ κυριώτερα ἱερὰ τῶν ξένων, μὴ ἑλληνικῶν δηλ. θεῶν, τοὺς ὁποίους εἰσάγει εἰς τὴν Δῆλον ἀπὸ τῶν ἑλληνιστικῶν χρόνων ὁ παντοδαπὸς πληθυσμὸς αὐτῆς. Ὑπὸ τὸ ἰσόπεδον τοῦ Ἡραίου σχηματίζεται ἕτερον ἀποτελοῦν τὸν δρόμον πρὸς τὸ Ἱερὸν τῶν *Αἰγυπτίων θεῶν* (σχεδ., 55· εἰκ. 65). Οὗτος ἀποτελεῖ λίαν ἐπίμηκες τραπέζιον (μῆκους 100 μ. περίπου) ἔχον πρότυλον ἑξωτερικῶς τῆς νοτίας πλευρᾶς αὐτοῦ, ὅπου ἡ εἴσοδος αὐτοῦ. Ἐσωτερικῶς κατὰ τὰς τέσσαρας πλευρᾶς τοῦ δρόμου σχηματίζεται στοὰ μεταξύ τῶν δύο μακρῶν παραλλήλων κιονοστοιχιῶν, τῶν ὁποίων δὲν σφίζεται εἰμὴ ὁ στυλοβάτης, σχηματίζεται ἰδιαιτέρα πλακόστρωτος ὁδός, πλαισιουμένη ἐκατέρωθεν διὰ μικρῶν Σφιγγῶν ἐπὶ βάσεων ἐναλλασσομένων πρὸς κτιστοὺς βωμούς. Ἡ βόρειος πλευρὰ τοῦ δρόμου εἰσάγει εἰς τὴν αὐλὴν τῶν ναῶν τῶν Αἰγυπτίων θεῶν,

Εἰκ. 65. Τὸ ἱερὸν τῶν Ἀργυυτίων θεῶν. Σαραπίειον Α. Κάτοπις.

τὸ *Σαραπίειον Γ* (πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν δύο ἄλλων, τὰ ὁποῖα θὰ ἴδωμεν), ἰδιαίτερος εὐδιάκριτον ἐκ τοῦ ἀνεστυλωμένου ναοῦ τῆς *Ἰσιδος*. Τὴν νότιον καὶ δυτικὴν πλευρὰν τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς κατέχει στοὰ φθάνουσα μέχρι τοῦ μέσου περιήπου ἐκατέρως τῶν πλευρῶν τούτων. Εἰς τὸ μέσον τῆς βορείου πλευρᾶς σφίζονται τὰ ἐρείπια τοῦ κυριωτέρου ναοῦ, ἀφιερωμένου εἰς τὸν *Σάραπιν*. Ἀποτελεῖται οὗτος ἐκ σηκοῦ καὶ προνάου ἐπὶ μαρμαρίνης κρηπίδος μὲ πρόστασιν 4 κίωνων κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν, ἔνθα ἦτο ἡ εἴσοδος· ὁ πρόναος εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη εἰς τὸν ἀρχικῶς ἀπλούστερον ναὸν ἐκτισμένον ἐκ πώρου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Ἐπιβλητικώτερος φαίνεται, λόγῳ τῆς ἀναστυλώσεως, ὁ ναὸς τῆς *Ἰσιδος* εἰς τὸ μέσον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Ἱεροῦ. Εἶναι ἀπλοῦς δωρικὸς ναὸς ἐν παραστάσι, ἀνεγερθεὶς κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ ἐπισκευασθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὀλίγον πρὸ τοῦ 135 π.Χ., οἵτινες ἐπέγραψαν ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου «ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων Ἰσιδι». Τὸ ἄετωμα τοῦ ναοῦ κοσμεῖ στρογγύλη ἀνάγλυφος προτομή, τῆς ὁποίας λείπει ἡ ἔνθετος κεφαλή· παρίστα πιθανῶς τὸν

Εἰκ. 66. Τὸ ἄγαλμα τῆς *Ἰσιδος*.

Ἡλιον. Τὸ 128/7 π.Χ. ἀνιδρύθη εἰς τὸ βάθος τοῦ σηκοῦ τὸ ἐν μέρει σφζόμενον λατρευτικὸν ἄγαλμα τῆς Ἴσιδος εἰς ὑπερφυσικὸν μέγεθος· λείπει κυρίως τὸ ἰδιαιτέρως εἰργασμένον ἄνω μέρος τοῦ σώματος (*εἰκ. 66*). Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ σφοδρὰ διάσπασις τῶν περιγραμμάτων τοῦ κορμοῦ καὶ τῶν πτυχώσεων, ὥστε ἡ κίνησις νὰ εἶναι ἰδιαιτέρως ἔντονος.

Βορείως τοῦ ναοῦ τῆς Ἴσιδος, σχεδὸν ἐφαπτόμενος αὐτοῦ, εἶναι ἕτερος μικρότερος σύγχρονος, ἀφιερωμένος ἀρχικῶς εἰς τὸν Ἄνουβιν, τὸν Σάραπιν καὶ τὴν Ἴσιν. Διὰ τὰς ἄλλας ἀνάγκας τῆς αἰγυπτιακῆς λατρείας προσωρίζοντο τὰ ὑπόλοιπα δευτερεύοντα κτίσματα πέριξ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἱεροῦ. Εἰς τὸ μέσον τῆς αὐλῆς ὑψοῦτο ὁ βωμὸς τοῦ Σαράπιδος, σφζεται δὲ καὶ ὁ τῆς Ἴσιδος ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ αὐτῆς.

Εἰς τὰς *θεότητας τῆς Συρίας*, τὴν Ἀτάργατιν καὶ τὸν Ἀδαδον ἀνήκει τὸ ἀμέσως πρὸς βορρᾶν ἐκτεινόμενον ἱερὸν (*σχέδ., 56*). Τὸ σύνολον τῶν ἐν αὐτῷ περιλαμβανομένων οἰκοδομημάτων εἶναι λίαν ἐκτεταμένον. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα δὲν διακρίνονται δι' ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν τῆς κατασκευῆς, ἡ δὲ διατήρησις αὐτῶν εἶναι ἐλλιπεστάτη.

Ἦδη εἰσερχόμεθα εἰς μίαν εὐρύχωρον, τετράγωνον σχεδόν, αὐλὴν ἀμέσως μετὰ τὸ Ἱερὸν τῶν Αἰγυπτίων θεῶν. Κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν αὐτῆς διακρίνονται τὰ ἐρείπια μικροῦ ναοῦ καὶ ψηφιδωτῆ ἐπιγραφῆ ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην ἦτο εἰς τὴν βορείαν αὐτῆς πλευράν, ὅπου ἐσηματίζετο μικρὸν μαρμαρίνον πρόπυλον μετ' ἰωνικῶν κίωνων ἐξωτερικῶς τῆς αὐλῆς· κατὰ τὴν πρὸς Α πρὸέκτασιν τῶν προπυλαίων ὑπῆρχεν ἄλλος ναῖσκος, πρὸς Δ δὲ συνδέονται ταῦτα πρὸς ἀνηφορικὴν ὁδὸν ἀνερχομένην ἐκ τοῦ Ἴνωποῦ, ἣτις ἐγένετο ὁμαλωτέρα διὰ τῶν βαθμίδων, διὰ τῶν ὁποίων διερχομένη εἰς *κλιμακωτὴν ἀνάβασιν* πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς. Ἀπὸ βορρᾶ καταλήγει εἰς τὸ πρόπυλον εὐρεία ὁδὸς πλαισιουμένη

δυτικῶς μὲν ὑπὸ μακρᾶς στοᾶς, κατεχούσης ὀλόκληρον τὴν ἰσοπεδωμένην ταύτην ἔκτασιν, ἀνατολικῶς δὲ ὑπὸ διαφόρων ἄλλων κτισμάτων. Ἐκ τῆς στοᾶς σφύζονται τεμάχια μόνον τῶν πωρίνων κίωνων καὶ κατὰ τὸ βόρειον αὐτῆς πέρας ἐξέδρα μὲ μωσαϊκὸν δάπεδον· σήμερον δίδει τὴν ἐντύπωσιν «βεράντας», ἐνῶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα αἱ τρεῖς ἐξωτερικαὶ πλευραὶ ἦσαν κτισταί, ἀνοικτὴ δὲ μόνον ἡ βλέπουσα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν (ἀνατολὰς) ἀποτελουμένη ἐκ δύο μαρμαρίνων κίωνων μεταξὺ παραστάδων (ἡ δυτικὴ παραστάς μόνον σφύζεται). Τὸ δάπεδον τῆς ἐξέδρας καὶ τοῦ προθαλάμου αὐτῆς καλύπτεται ὑπὸ μωσαϊκῶν μετ' ἐπιγραφῶν ἐν τῷ μέσῳ, αἵτινες ἀναγράφουν τοὺς ἀφιερῶσαντας. Ἀπέναντι τῆς ἐξέδρας σφύζεται μικρὸν θεατρικὸν κατασκευάσμα ἐντὸς μεγαλυτέρου ὀρθογωνίου οἰκοδομήματος, προωρισμένον ἴσως διὰ τὴν παράστασιν τῶν μυστηρίων τῆς θεᾶς παραπλεύρως αἵθουσα ἔχουσα κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς κτιστὰ θρανία διὰ τὰς ἐστιάσεις. Ἰδρῦθη τὸ ὅλον ἱερὸν περὶ τὸ 100 π.Χ. περίπου. Ἡ ἐνταῦθα γινομένη λατρεία ἦτο δημοσία ὡς καὶ εἰς τὸ Σαραπίειον. Ἡ Ἀτάργατις, ἡ Συρία θεὰ τοῦ Λουκιανοῦ, ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ ἑλληνικὸν ὄνομα ὡς Ἀγνή Ἀφροδίτη. Ἐωρτάζετο διὰ πομπῶν, ἐστιάσεων καὶ τελετῶν, τὰς ὁποίας ὅμως ἀγνοοῦμεν ἐπακριβῶς· ὁπωσδήποτε δὲν εἶχον τὸν ὀργανιστικὸν χαρακτῆρα, ὡς εἰς τὴν Ἱερὰν Πόλιν τῆς Συρίας. Ἡ θεὰ ἔχει ἐνταῦθα καὶ ἱαματικὸν χαρακτῆρα διὸ συνάπτεται πρὸς τὸν Ἀσκληπιόν· ὁ σύντροφος αὐτῆς Ἄδαδος ταυτίζεται ἐνίοτε πρὸς τὸν Δία.

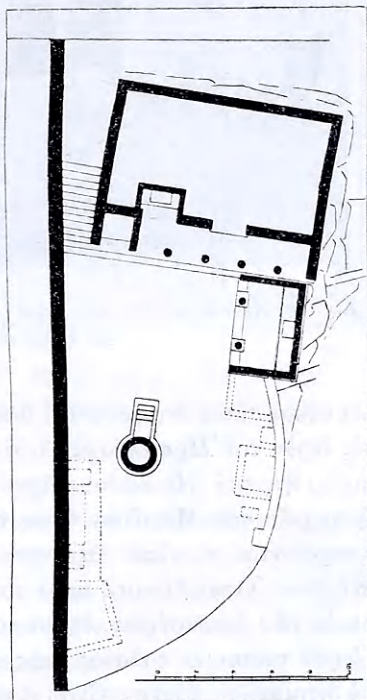
Διὰ τῆς δυτικῶς τοῦ προπύλου τῶν Συρίων θεῶν κλιμακωτῆς ὁδοῦ κατερχόμεθα πρὸς τὸν Ἰνωπόν, ὅστις κατὰ τοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ Νείλου ἀφορμὴ τῆς τοιαύτης δοξασίας ἦτο προφανῶς ἡ γεινίασις πρὸς τὰ αἰγυπτιακὰ ἱερά, διὰ τὰ ὁποῖα ἡ ὑπαρξίς ὕδατος τοῦ Νείλου ἦτο ἀναγκαία ἐν τῇ λατρείᾳ. Κυρίως ὁ Ἰνωπὸς ἦτο ὁ ἱερός ποταμὸς, ἐπὶ τῶν ῥείθρων τοῦ ὁποίου ἡ Λητῶ εἶχε

γεννήσει τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐνταῦθα οὗτος ρέει διὰ τῆς μικρᾶς χαράδρας μεταξὺ τῶν δύο λόφων. Ἀριστερά, πρὸς Ν ταύτης, σχηματίζει μίαν φυσικὴν εὐρυσιν, φυσικὴν δεξαμενὴν τρόπον τινά, ἣτις ἐθεωρήθη ὅτι ἦτο ἡ ἱερὰ λίμνη τῶν παλαιοτάτων χρόνων, ἀλλὰ δὲν εἶναι βέβαιον ἢ μεγαλυτέρα φυσικὴ εὐρυσις τοῦ Ἴνωποῦ κατὰ τὸ δεξιὸν βόρειον ἄκρον τῆς χαράδρας ἐκρησιμοποιήθη διὰ τὴν κατασκευὴν πραγματικῆς *δεξαμενῆς* μήκους 43 μ. καὶ πλάτους 8-10 περίπου ἐπιμήκους ὀρθογωνίου σχήματος. Ἡ Α πλευρὰ τῆς ὑποστηρίζει τὴν ὁδόν, εἰς τὴν ὁποίαν κατερχόμεθα ἐκ τῆς κλιμακωτῆς καταβάσεως· εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, ὡς συνήθως, ἀνοίγουν μικρὰ καταστήματα. Σχεδὸν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν σχηματίζεται μικρὰ ὁδὸς ὁδηγοῦσα διὰ βαθμίδων εἰς τὸ *Σαραπίειον Β*. Ἀποτελεῖται τοῦτο ἐξ αὐλῆς μετὰ στοᾶς εἰς τὴν Α πλευρὰν τῆς, ἣτις ἔχει εἰς τὸ μέσον μικρὰν κτιστὴν δεξαμενὴν μὲ κάθοδον ἐκ πέντε βαθμίδων· τὸ ἐντὸς αὐτῆς συλλεγόμενον ὕδωρ ἦτο χρήσιμον διὰ τὴν λατρείαν. Ἀριστερὰ, πρὸ τῆς αὐλῆς μεγάλη αἴθουσα, μὲ τὴν εἴσοδον ἀριστερὰ τοῦ τελευταίου πλατυσκάλου τῆς ἀναβάσεως· εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς αἰθούσης τρία μικρὰ παρακείμενα δωμάτια, ναῖσκοι τοῦ Σαραπίδος, τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ἀνούβιδος. Ὁ ἐλάχιστος σφζόμενος κύριος ναὸς εὐρίσκεται κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν (ἀριστερὰ) τῆς αὐλῆς. Τὸ ἱερὸν τοῦτο ἀνῆκεν εἰς ἔνωσιν πιστῶν τῶν Αἰγυπτίων θεῶν (περὶ τὸ 200 π.Χ.)

Ἐπιστρέφομεν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς *δεξαμενῆς*, ἣτις διεμορφώθη εἰς κλίμακα κτιστὴν ἐξ 22 μαρμαρίνων βαθμίδων, δι' ὧν κατερχόμενοι ἀναλόγως τῆς στάθμης τοῦ ὕδατος, ἦντλον τοῦτο. Ἡ ἀνωτάτη βαθμὶς ἀρκετὰ εὐρύχωρος περιβάλλεται κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς ὑπὸ ὠραίου μαρμαρίνου τοίχου· ἡ κεντρικὴ πλευρὰ φέρει εὐρὴν ἀνοίγματα εἰς σχῆμα ἀψίδος διὰ τὴν ἐκροὴν τῶν ὑδάτων. Εἰς ἑκάστην δευτέραν βαθμίδα ὑπάρχει ὀπή, διὰ τῆς ὁποίας ἀνοιγομένης ἐξέρρεε τὸ ὕδωρ εἰς

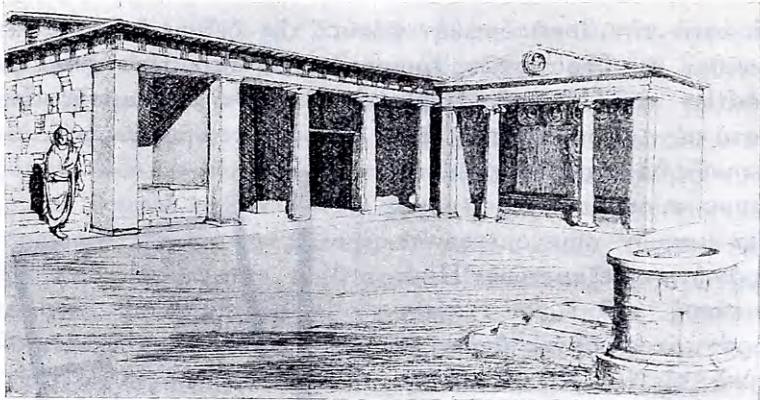
τὸ κατὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς δεξαμενῆς φρέαο καὶ ἐκεῖθεν δι' ὑδραγωγῶν ἐρροθμίζετο ἢ περαιτέρω ροὴ τῶν ὑδάτων τοῦ Ἴωποῦ. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς δεξαμενῆς εἶναι κατὰ μέγα μέρος τεχνητή, ἔξωτερικῶς δὲ αὐτῆς ὑπάρχει δεύτερον σύστημα διοχετεύσεως διὰ μικρῶν συνεχομένων τετραγώνων δεξαμενῶν. Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἔργου τούτου, φράγματος-κρήνης, ἀνήκει γενικῶς εἰς τὸν 3^{ον} π.Χ. αἰῶνα.

Ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν Ἴωποὺν ἐστραμμένης πλευρᾶς τοῦ ἀπέναντι λόφου ὑπάρχουν τὰ ἐρείπια τοῦ **Σαμοθρακείου** (σχεδ., 58· εἰκ. 67-69), ἥτοι τοῦ Ἱεροῦ τῶν *Μεγάλων θεῶν* τῆς Σαμοθράκης. Ὁ κυρίως ναὸς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ βράχου εἰς τὸ δυτικώτερον ὑψηλὸν τμῆμα τῆς περιοχῆς, ἔχει δὲ τὴν πρόσοψιν εἰς τὴν μακρὰν ἀνατολικὴν πλευρὰν ἀποτελουμένην ἐκ 4 δωρικῶν κίωνων, οἵτινες ἀποτελοῦν πρόναον μετὰ τοῦ ὀπισθεν αὐτῶν

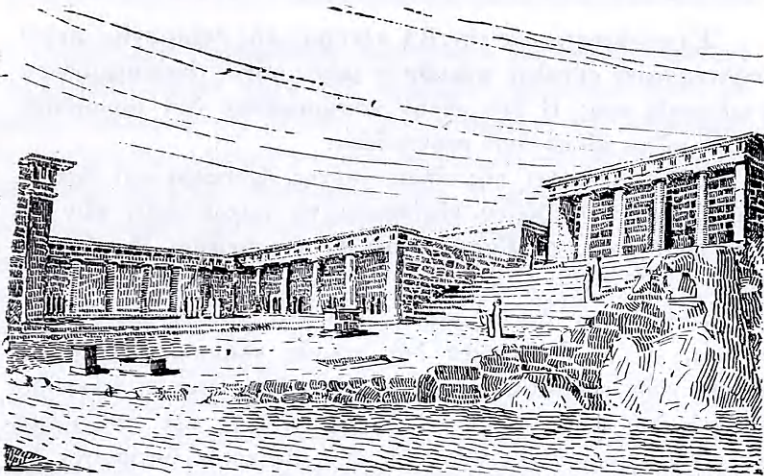
Εἰκ. 67. Κάτοπις τοῦ Σαμοθρακείου.

τοίχου τῆς εἰσόδου εἰς τὸν σηκὸν (εἰκ. 67 καὶ 69 δεξιὰ). Ἄριστερὰ λαξευτὴ ἐπὶ τοῦ βράχου κλίμαξ συνδέει τὸν ναὸν πρὸς τὴν ἔμπροσθεν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἴωποῦ βρεχομένην αὐλὴν. Κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τῆς αὐλῆς ταύτης ὑπῆρχεν ἄλλη αὐλὴ περιβαλλομένη ὑπὸ στοᾶς κατὰ τὰς τρεῖς πλευρὰς (εἰκ. 69 ἀριστερά).

Εἰκ. 68. Ἀναπαράστασις τοῦ Σαμοθρακείου, δεξιὰ ὁ ναὸς τοῦ Μιθραδάτου καὶ ἔμπροσθεν ὁ βωμὸς.

Αἱ στοαὶ αὗται ἀναφέρονται ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν ὡς ἀνήκουσαι εἰς ἱερὸν τοῦ Ἑρακλέους, πιστεύεται δὲ ὅτι ἀρχικῶς τὸ Ἴερόν τοῦτο ἦτο τοῦ Ἑρακλέους, ἀργότερον δὲ ἠνώθη πρὸς αὐτὸν καὶ ἡ λατρεία τῶν Μεγάλων θεῶν ἢ *Καβείρων*. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα λατρεύονται αἱ αὐταὶ θεότητες ὡς καὶ εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Κύνθου. Ὅπωςδὴποτε μετὰ τὸ 166, ὅτε προσετέθη καὶ ἡ λατρεία τῶν Διοσκούρων, ἐγένοντο σημαντικαὶ τροποποιήσεις τοῦ Ἴεροῦ τούτου· ὁ παλαιὸς ναὸς ἠὺρύνθη πρὸς νότον· τὸ τμήμα τὸ σχηματίζον κόγχην εἶναι ἢ νεωτέρα προσθήκη (εἰκ. 67 ἄνω), ἢ δὲ αὐτὴ ὑψώθη διὰ μεγάλης ἐπιχώσεως μέχρι τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ. Τὸ βόρειον δὲ πλευρὸν τῆς οὕτω ἀνυψωθείσης αὐτῆς κατέλαβεν ὁ ναὸς τοῦ *Μιθραδάτου Εὐπάτορος*, βασιλέως τοῦ Πόντου, ταυτισθέντος πρὸς τὸν Διόνυσον (εἰκ. 67 καὶ 68 δεξιὰ) τοῦ ναοῦ τούτου σφίζεται ἡ ὑψηλὴ θεμελίωσις, πλησίον δὲ ἔχουν τοποθετηθῆ τὰ ἐκ κυανοῦ μαρμάρου σωθέντα μέρη τῆς ἀνωδομίας αὐτοῦ. Ἦτο ὀρθογώνιος σηκὸς μετὰ προσόψεως πρὸς Ν ἐκ δύο

*Εἰκ. 69. Ἀναπαράστασις τοῦ Σαμοθρακείου (δεξιὰ) καὶ τῶν
Στοῶν τοῦ Ἡρακλέους (ἀριστερὰ) κατὰ τὴν πρώτην περίοδον
(4^{ος} αἰ. π.Χ.).*

κίωνων μεταξὺ τῶν καταλήξεων τῶν πλαγίων τοίχων (παραστάδων) (102/1 π.Χ.). Εἰς ὠρισμένον ὕψος ἐσωτερικῶς ὑπῆρχεν, ἐν εἴδει ζωφόρου, σειρὰ κυκλικῶν ἀναγλύφων προτομῶν στρατηγῶν καὶ ἄλλων σχετιζομένων πρὸς τὸν Μιθραδάτην. Ἐπίσης τὸ ἀέτωμα ἐκοσμεῖτο διὰ τοιαύτης στρογγύλης προτομῆς. Ἐμπροσθεν τῶν ναῶν ἐπὶ τῆς αὐλῆς ὑψοῦτο κυκλικὸς μαρμαρινὸς κοῖλος βωμὸς μετὰ τετραπλεύρου προθύσεως (= τῆς βαθμίδος, ἐφ' ἧς ἴστατο ὁ θυσιάζων) κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν (εἰκ. 68). Σφύζεται ἡ θεμελίωσις τούτου ἐπὶ τῆς αὐλῆς (τὸ ὕψος αὐτῆς δεικνύει τὸ ὕψος τῆς ἐπιχώσεως τῆς αὐλῆς ταύτης) καὶ πλησίον τὰ μάρμαρα τοῦ βωμοῦ.

Πλησίον τῆς ΒΔ γωνίας τῆς δεξαμενῆς τοῦ Ἴνωποῦ εὐρίσκεται ἡ θεμελίωσις κυκλικοῦ βωμοῦ τῶν Νυμφῶν.

Ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν ΒΑ πλευρὰν τῆς δεξαμενῆς, δεξιὰ, παρατηροῦμεν σύνολον *οἰκιῶν* ἐν μέρει μόνον ἀνεσκαμμένων· ἡ τελευταία πρὸς Β ἔχει αὐλὴν κοσμουμένην διὰ μωσαϊκοῦ, ἕνα δὲ μόνον κίονα ἀντὶ περιστυλίου.

Σχεδὸν ἀπέναντι τῆς οἰκίας ταύτης, ἀριστερὰ καὶ ἀρκετὰ χαμηλότερον τοῦ δρόμου, εὐρίσκεται τὸ τρίτον ἱερὸν τῶν αἰγυπτιακῶν θεῶν, τὸ *Σαραπίειον Α*, τὸ πρῶτον ἰδρυθὲν ἐν Δήλῳ (περὶ τὸ 220 π. Χ.). Ἐπὶ τῆς Ν πλευρᾶς τῆς αὐλῆς, εἰς ἣν καταβαίνομεν διὰ κλίμακος, πλησίον τοῦ Ἴνωποῦ, εἶναι ὁ ναός, εἰς ὃν ἀνήρχοντο διὰ μικρᾶς κλίμακος. Ὑπὸ τὸν ἀπλοῦν ναὸν σχηματίζεται μικρὰ δεξαμενὴ—κρύπτη τροφοδοτουμένη ἀπὸ τοῦ Ἴνωποῦ. Ὁ βωμός, κτιστὸς μετ' ἐπιχρίσματος, εἶναι ἀριστερὰ τῆς κλίμακος· δύο αἴθουσαι ὑπάρχουν διὰ τὰς συγκεντρώσεις τῶν πιστῶν κατὰ τὴν Α καὶ τὴν Β πλευρὰν τῆς αὐλῆς· τῆς τελευταίας ταύτης ὁ δυτικὸς κιονίσκος (δὲν ἦτο ἐδῶ ἢ ἀρχικὴ του θέσις) φέρει μακρὰν ἐπιγραφὴν διηγουμένην ἐν πεζῷ λόγῳ πρῶτον καὶ ἐμμέτρως κατόπιν τὴν ἱστορίαν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς λατρείας τοῦ Σαράπιδος εἰς τὴν Δήλον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 3^{ου} π.Χ. αἰ., τὴν ἴδρυσιν ἰδιαίτερου ναοῦ κ.ἄ. κατόπιν τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ θεοῦ ἐναντίον τῶν ἀντιδρώντων εἰς τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἱεροῦ του.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, ὀλίγον περαιτέρω πρὸς δυσμᾶς, εὐρίσκεται εὐμέγεθες οἰκοδόμημα διατεταγμένον ἐπὶ τῆς ἀνωφερείας τοῦ λόφου εἰς πολλὰ ἐπίπεδα συγκοινωνοῦντα διὰ κλιμάκων· ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ διάταξις τοῦ περιστυλίου τῆς αὐλῆς, τὸ ὁποῖον σφύζεται ἄρτιον· ὁ προορισμὸς αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸς· ἴσως ἦτο ἴδρυμα ἀνάλογον πρὸς τὸ τῶν Ποσειδωνιαστῶν· εἰς τὴν αὐλὴν ἀνευρέθη βᾶσις ἀγάλματος φέρουσα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πραξιτέλου, καθὼς καὶ πλεῖστα ἄλλα ἀγάλματα, ἑομαϊκαὶ στήλαι κ.ἄ.

Ὁλίγον περαιτέρω εὐρίσκεται ὠραῖος μικρὸς μαρμάρι-

νος *ναὸς τῆς Ἀφροδίτης*: ἀποτελεῖται ἐκ κτιστοῦ προνάου (ἄνευ δηλ. κίωνων κατὰ τὴν πρόσωπον) καὶ σηκοῦ, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου λείψανα τῆς βάσεως τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀφροδίτης: τὸ ἀγαλμα ἦτο μαρμαρίνον καὶ ἐκράτει εἰς τὴν δεξιὰν ξυλίνην ἐπίχρυσον φιάλην. Ἀξιόλογος εἶναι ἡ κατασκευὴ τοῦ ναοῦ· οἱ ἄρμοι σχηματίζουσι ποικίλους συνδυασμοὺς μὴ τηρουμένους τοῦ ἰσοδομικοῦ συστήματος· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου βάσεις τῶν ἀγαλμάτων τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς τοῦ Δηλίου *Στησίλεω*, ὅστις ἴδρυσεν τὸν ναὸν (304 π.Χ.).

Ἐν τῇ περιοχῇ μεταξὺ τῆς Ἀγορᾶς τῶν Δηλίων καὶ τῆς συνοικίας τοῦ θεάτρου, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ὁποίας ἔχομεν πάλιν καταλήξει, ὑπάρχουσι ἰδιωτικαὶ κυρίως οἰκίαι ἐν μέρει ἢ ἐλάχιστα ἀνασκαφεῖσαι. Ἀξιοπαρατήρητα ἄλλα ἐρείπια ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ, ἀκριβῶς ἔναντι τῆς ΝΑ γωνίας τῆς Ἀγορᾶς, εἶναι στρογγύλον μικρὸν μνημεῖον εἰς τὸ μέσον μικρᾶς σχηματιζομένης πλατείας: Ἀποτελεῖται τοῦτο ἐκ μικροῦ κυκλικοῦ τοίχου μὲ τρίγωνικὴν ἐπίστεψιν ἄνω καὶ ἀνοίγμα ὡς θύρας εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν· ἐσωτερικῶς φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «*Τριτοπάτωρ Πυρρακιδῶν Αἰγυλίων*». Ὡς τριτοπάτορες ἐλατρεύοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων οἱ γενάρχοι οἱ Πυρρακίδαι ἦσαν ἀθηναϊκὴ οἰκογένεια ἐγκατεστημένη καὶ ἐν Δήλῳ, προφανῶς δὲ κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἦσαν τάφοι τῆς οἰκογενείας, μετὰ δὲ τὴν κάθαρσιν τοῦ 426 οἱ Πυρρακίδαι κατεσκεύασαν τὸν περίβολον, ὅστις εἶχεν ἀρχικῶς καὶ βόθρον ἐν τῷ μέσῳ διὰ τὴν προσφορὰν *χοῶν* (προσφορῶν εἰς τοὺς νεκρούς).

Ὑψηλότερον τῆς πλατείας κεῖται ἡ καλύτερον σφζομένη *παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ* τῆς Δήλου (5^{ος} αἰ. μ.Χ.) (σχέδ., 59) ἀφιερωμένη εἰς τὸν Ἅγιον Κήρυκον ἦτο τρίκλιτος, σφζονται δὲ ἐσωτερικῶς τῆς ἀψίδος αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ *σύνθρονον* δύο βαθμίδες. Ἐκ τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου σφζονται ἐν πῇ βασιλικῇ ἀρκετὰ τεμάχια, ἰδίως ἐκ τοῦ ἄμβωνος, ὅστις ἦτο

κυκλικὸς ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας, αἱ δὲ δύο μικραὶ κλίμακες τῆς ἀνόδου Α καὶ Δ, καθὼς καὶ ἡ κυκλικὴ βᾶσις αὐτοῦ, περιωρίζοντο δι' ἀναγλύφου στηθαίου.

4. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΝΟΤΙΩΣ ΤΟΥ ΛΙΜΕΝΟΣ

Πρὸς νότον τῆς Ἀγορᾶς τῶν Κομπεταλιαστῶν κατὰ μῆκος τῆς παραλίας συνεχίζεται εἰς μῆκος ἑνὸς περίπου χιλιόμετρον ὁ λιμὴν τῆς Δήλου. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην ἔκτασιν χωρίζεται οὗτος διὰ τεσσάρων μῶλων ἢ φυσικῶν προεξοχῶν γῆς εἰς πέντε τμήματα. Κατὰ μῆκος τούτων ὑπῆρχον ἀποθῆκαι καὶ καταστήματα ἐξυπηρετοῦντα τὴν κίνησιν τοῦ λιμένος. Ἡ ἔμπροσθεν αὐτῶν ἐκτεινομένη προκυμαία σφύζεται κατὰ τμήματα, ἐν μέρει κατεχομένη ἤδη ὑπὸ τῆς θαλάσσης· διακρίνονται ἀκόμη ἐνιαχοῦ ὄρθιοι οἱ λίθοι οἱ ἐνσφηνωμένοι ἐπὶ τῆς προκυμαίας διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν πλοίων. Καλῶς σχετικῶς σφύζεται εὐθὺς μετὰ τὴν ἀγορὰν τῶν Κομπεταλιαστῶν ἐπὶ τῆς παραλίας σύνολον *τριῶν οἰκοδομημάτων*, τῶν ὁποίων τὸ διάγραμμα εἶναι ἀνάλογον πρὸς τὸ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκιῶν. Ἀκριβῶς μετὰ τὸ πέρας τούτων φαίνεται ἡ ἀρχὴ τοῦ τείχους τοῦ Τριαρίου. Μετ' ἀρχετὴν ἔκτασιν μὴ ἀνασκαφεῖσαν ἀκόμη ὑπάρχουσι δύο ἐκτεταμένα τοιαῦτα *οἰκοδομήματα*. Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν διακρίνεται διὰ τοῦ μεγάλου μαρμαρίνου λουτήρος, μετ' αὐτὸ δὲ ὅμοιον μέγα οἰκοδόμημα μετὰ περιστυλίου ἐν τῇ αὐτῇ ἐκ 12 γρανιτίνων κίωνων. Τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸν λιμένα βεβαιώνει ἐκτὸς τῆς ἐπὶ τῆς προκυμαίας ὑπάρξεως αὐτῶν καὶ τοῦ σχηματισμοῦ εἰς καταστήματα τοῦ ἐπ' αὐτῆς τμήματος αὐτῶν ἢ ἐντὸς αὐτῶν ἀνεύρεσις μαρμαρίνων σταθμῶν μετ' ἐπιγραφῶν τῶν ἐπιμελητῶν ἐμπορίου κ.ἄ.

Ἐπὶ τῆς μικρᾶς προεξοχῆς γῆς περαιτέρω εὐρίσκεται τὸ *Διοσκούριον*, ἱερὸν τοῦ Κάστορος καὶ Πολυδεύκου, περι-

κλειόμενον ὑπὸ τετραγώνου περιβόλου ἔχοντος εἴσοδον κατὰ τὴν Δ καὶ τὴν Α πλευράν. Κατὰ τὴν βορείαν πλευράν τοῦ περιβόλου σφίζονται ἐλάχιστα μέρη τοῦ ἀπλοῦ ἀρχαίου ναοῦ ἐκ σηκοῦ μετὰ προνάου ἄνευ κιόνων, καθὼς καὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ βωμοῦ. Κατὰ τοὺς ἑλληνιστικούς χρόνους ἐκτίσθη κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ ἱεροῦ μεγαλύτερος ναός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἐκ μιᾶς μόνον, λίαν ἐπιμήκους αἰθούσης· εἶχε δὲ εἴσοδον καὶ ἐκ τῆς μακρᾶς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἔμπροσθεν τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ὁ μαρμαρίνος βωμός. Εἶναι περίεργον ὅτι λείπουν οἰκοδομήματα καὶ εὐρήματα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν περιόδων τῆς ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας. Διότι μία ἐπισκευὴ μαρτυρεῖται ἐκ τῶν χρόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Δήλου, ὅτε ἀκριβῶς οἱ Ἀθηναῖοι παύουν νὰ ἐνδιαφέρονται περὶ τῆς νήσου. Εἶναι ἀμφίβολον ἔάν καὶ κατὰ τὴν ἀμφικτυονικὴν περίοδον ἡ λατρεία εἶχε μεταφερθῆ εἰς τὸ Σαμοθράκειον, καθὼς ἐγένετο ἀσφαλῶς διὰ τὴν μετὰ τὸ 166 περίοδον.

Πλησίον τῆς θαλάσσης πρὸς Β τοῦ Διοσκουρίου, ὑπάρχει κτιστὸς βωμός σφίζων ἀκόμη τοιχογραφίας θρησκευτικοῦ χαρακτήρος.

Ἄκόμη περαιτέρω πρὸς Ν, εἰς τὸν ὄρμον τῶν «Φούρων», εὐρίσκεται τὸ Ἄσκληπιεῖον. Ὁ ναός, τὸ πλησιέστερον πρὸς τὸν τοῖχον σημερινῆ ἀγροῦ οἰκοδόμημα, ἔχει πρόστασιν τεσσάρων δωρικῶν κιόνων ἐπὶ κρηπίδος ἐκ δύο βαθμίδων (ἔναρξις τῆς ἀνοικοδομήσεως 305 π.Χ.). Πλησίον τοῦ ναοῦ διακρίνεται εἰς οἶκος, ἀπλῆ αἴθουσα, καὶ μετ' αὐτὴν τὸ πρόπυλον, τοῦ ὁποίου σφίζεται ἡ μαρμαρίνη στρῶσις. Τὰ ἄλλα οἰκοδομήματα, σφζόμενα ὀλιγώτερον καλῶς, ἀνήκουν εἰς τὸ ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γνωστὸν περίστυλον, ἦτοι τὸ οἶκημα, ἐν τῷ ὁποίῳ διέμενον οἱ ἀσθενεῖς, ἐστιατόριον κ.ἄ. Ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐν μέρει καλύπτονται καὶ τὰ ἀναγνωρισθέντα ἐρείπια λουτρῶν.

Εἰς τὸ μέσον τῆς παραλίας τοῦ ὄρμου ἐλάχιστα σφζόμενα

ἴχνη διακρινόμενα ἐκ τεμαχίου γρανιτίνου κίονος πιστεύεται ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς θαλασσίας θεότητος *Λευκοθέας*. Εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀμμώδους παραλίας, ἀλλ' ὑψηλότερον τῆς θαλάσσης κάτωθι τῶν ἐξεχόντων βράχων ἀνευρέθη ἀπλοῦς *ναῖσκος* μετὰ ἀνηφορικῆς προσβάσεως ἐχούσης βαθμῖδας κατὰ διαστήματα (40ς αἰ.).

6. Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ

Ἀκολουθοῦντες τὴν βορείως τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀρχαίαν ὁδόν, ἣτις διέρχεται παρὰ τὸ σημερινὸν περίπτερον τοῦ Τουρισμοῦ, φθάνομεν διὰ τῆς ἐνδιαμέσου μὴ ἀνεσκαμμένης περιοχῆς εἰς τὴν ΒΑ πλευρὰν τῆς νήσου κατεχομένην ὑπὸ τοῦ Γυμνασίου, τοῦ Σταδίου καὶ τῆς πλησίον αὐτοῦ συνοικίας.

Κατὰ τὸ μέσον περιπίου τοῦ δρόμου, καὶ ὀλίγον ἀριστερὰ αὐτοῦ, εὐρίσκεται τὸ *Ἀρχηγέσιον* (*σχεδ.*, 60), ἣτοι τὸ ἱερὸν τοῦ *Ἀρχηγέτου*, τοῦ μυθικοῦ οἰκιστοῦ καὶ βασιλέως τῆς Δήλου *Ἀρίου*. Ὑπάρχει κατὰ πρῶτον μακρὰ σειρὰ παρακειμένων δωματίων, ταυτιζομένων πρὸς τοὺς ἐπιγραφικῶς γνωστοὺς οἴκους τοῦ Ἀρχηγείου. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ συγκροτήματος τούτου, ἔξωθεν τῆς ΝΑ αὐτοῦ γωνίας ὑπάρχουν ἑπτὰ τάφοι τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., ἀνευρεθέντες ἄδικτοι κατὰ τὴν ἀνασκαφήν. Προφανῶς ἡ *κάθαρις* τοῦ 426/5 τοὺς ἐσεβάσθη ὡς ἱερούς, διότι ἀκριβῶς πρὸς τάφους συνεδέετο ἡ λατρεία ἢ γινομένη πρὸς τοὺς οἰκιστὰς τῶν πόλεων. Δυτικῶς τῶν οἴκων τούτων εἶναι τὸ *τέμενος* τοῦ Ἀρχηγέτου: ὀρθογώνιος πλακόστρωτος χῶρος, περικλειστος, ἔχων εἴσοδον κατὰ τὴν Α καὶ Δ πλευρὰν, πιθανῶς δὲ καὶ κιονοστοιχίαν ἐσωτερικῶς· εἰς τὸ μέσον τούτου ὑπάρχει ὁ *ἐσαρών*, μικρότερος χῶρος περιβαλλόμενος ὑπὸ κυκλικοῦ περιβόλου, ἐκτὸς κατὰ τὴν Α πλευρὰν, ἣτις εἶναι εὐθύγραμμος καὶ παχυτέρα ἢ πλευρὰ αὕτη. ἦτο ἢ *πρόθυσις*. Ὁ *ἐσαρών*, ἐκ τῆς *ἐσάρας*, τὸ ἀπλούστερον εἶδος βωμοῦ,

ἀφιερωμένου εἰς τοὺς χθονίους θεούς, εἶναι ἀπλῆ ἐστία, ἐπὶ τῆς ὁποίας καίονται ἐντελῶς τὰ θυσιαζόμενα ζῶα. Ἐσχαρῶν εἶναι ὀλόκληρον τὸ κατασκευάσμα, τὸ ὁποῖον περιέβαλλε τὴν σχηματιζομένην ἱερὰν τέφραν. Ὅμοίαν μορφὴν εἶχε καὶ ὁ τάφος τῶν Ὑπερβορείων παρθένων (ἀν. σελ. 52). Ὁ Ἄνιος, ὡς οἰκιστὴς τῆς Δήλου, ἐλατρεύετο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν Δηλίων, διὰ τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν ἀνωφλίων τῶν δύο εἰσόδων ἀναγράφεται ὅτι ἀπηγορεύετο ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς ξένους, «οὐχ ὁσίη ξένῳ εἰσιέναι». (Τὰ ἀνώφλια ταῦτα εὐρίσκονται σήμερον ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ «τοῦ Ἄνιου», ἐντὸς τοῦ ἀγοῦ).

Τὸ *Γυμνάσιον* (σχεδ., 61) ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλης ὑπαίθρου τετραγώνου αὐτῆς περιβαλλομένης ὑπὸ περιστυλίου 13 κίωνων εἰς ἐκάστην πλευρὰν, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς ἐσχηματίζοντο δωμάτια, ἐνῶ κατὰ τὴν δυτικὴν ὑπῆρχε μόνον ὁ ἐξωτερικὸς τοῖχος. Ἡ εἴσοδος εὐρίσκεται κατὰ τὴν Ν πλευρὰν, ὅπου ἐσχηματίζετο προθάλαμος μετὰ ἐδωλίου εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ. Μεγαλυτέρα ἦτο ἡ μεσαία αἴθουσα τῆς βορείας πλευρᾶς ἔχουσα ἰωνικοὺς κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν, ἐδώλια δὲ μαρμάρινα κατὰ τὰς τρεῖς ἄλλας πλευρὰς· τοῦτο ἦτο τὸ καλούμενον *ἐφηβείον* ἢ *ἐξέδρα*, αἴθουσα συγκεντρώσεως, ὅχι δὲ μόνον τῶν ἀθλητῶν. Ἀποδυτήριον ἦτο ἴσως ἡ μεσαία αἴθουσα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς. Ἡ εἴσοδος ταύτης εἶχε δύο κίονας μεταξὺ τῶν παραστάδων μὲ ἐπιστύλια τοξωτά. Δεξιὰ τῆς ἐξέδρας ἦτο ἡ *σφαιρίστρα* καὶ κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ Γυμνασίου τὸ *λουτρόν*. Τὸ Γυμνάσιον ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἐφηβικῆς ζωῆς, εἰς πλῆθος δὲ μαρμάρων ὑπάρχουν ἐγκάρακτα τὰ ὀνόματα τῶν νέων. Ἀνῆκει εἰς τοὺς ἐλληνιστικοὺς χρόνους (ἀρχαὶ 3ου π. Χ. αἰ.).

Εἰς τὴν ΒΑ γωνίαν τοῦ Γυμνασίου ἀρχίζει ὁ *ξυστός*, ἐπιμήκης στοά, ἐξάρτημα τοῦ Σταδίου, λήγουσα εἰς ἀψίδα κατὰ τὸ Β πέρασ αὐτῆς· ὁ μακρὸς Α τοῖχος αὐτῆς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ *Στα-*

δίου (σχεδ., 62), ὑπάρχοντος τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 274 π.Χ., ἐπὶ ἰσοπεδωθέντος χώρου βορείως τοῦ Γυμνασίου. Τὴν Α μακρὰν πλευρὰν στηρίζει ἰσχυρὸς ἀναλημματικὸς τοῖχος. Κατὰ τὰς δύο στενὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἐγκάρσιαι γραμμαὶ ἐκ πλακῶν σημειώνουν τὴν ἀφετηρίαν καὶ τὸ τέλος τοῦ σταδίου (182 μ.). Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ κατέχεται κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς ὑπὸ ἐξέδρας ἐκ τεσσάρων βαθμίδων διὰ τοὺς κριτάς. Κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ὑπάρχουν αἱ ἑλλιπῶς σφζόμεναι βαθμίδες ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκάθηντο οἱ θεαταί.

Ἀνατολικῶς τοῦ Σταδίου πρὸς τὴν θάλασσαν ἐκτείνεται συνοικία *ιδιωτικῶν* οἰκιῶν, ἣτις χωρίζεται ἀπὸ τοῦ Σταδίου δι' ὁδοῦ μήκους 210 περίπου μέτρων, τῆς κεντρικωτέρας ὁδοῦ τῆς συνοικίας. Κατὰ πλάτος αὐτῆς ἡ συνοικία πλαισιώνεται ἀριστερὰ ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ ἀναλημματικοῦ τοῖχου τοῦ Σταδίου, ἐκτισμένου διὰ μεγάλων λίθων γρανίτου καὶ ὑποστηριζομένου κατὰ διαστήματα δι' ἀντρεισμάτων. Ἡ συνοικία χωρίζεται δι' ἐγκαρσίας ὁδοῦ εἰς βόρειον τμήμα ἀποτελούμενον ἐκ πέντε οἰκιῶν καὶ πέντε μικρῶν καταστημάτων καὶ εἰς νότιον ἐκ δύο οἰκιῶν καὶ τριῶν καταστημάτων. Αἱ οἰκίαι ἔχουν καὶ ἐδῶ τὸ αὐτὸ γενικὸν διάγραμμα: σφζονται σχεδὸν καλῶς, ἀλλ' ἔχουν πτωχότεραν διακόσμησιν. Μωσαϊκὰ δάπεδα ὑπάρχουν ἐλάχιστα καὶ ἄνευ ἐξαιρετικῶν διακοσμήσεων. Περιστύλια ὑπάρχουν ἐπίσης ἀπλούστερα ἢ εἰς τὴν συνοικίαν τοῦ θεάτρου. Ἔχουν σωθῆ κατὰ τόπους ἱκανοὶ κτιστοὶ βωμοὶ (*εἰκ.* 70). Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρων εἶναι ὁ βωμὸς ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ μὲ πλουσιωτάτην διακόσμησιν τοιχογραφιῶν, τῶν ὁποίων διακρίνονται ἐπτὰ ἀλλεπάλληλα στρώματα. Τὰ καλύτερον διατηρηθῆντα ἔχουν μεταφερθῆ εἰς τὸ Μουσεῖον.

Ἐκ τῶν οἰκιῶν ἡ πλέον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τελευταία πρὸς Β οἰκία, ἣτις πιθανώτατα ἦτο ἐστιατόριον, ὡς δεικνύει τὸ ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ σφζόμενον κατασκευάσμα, ἐκ πέντε

παρακειμένων ἐστιῶν καὶ τὰ κατὰ τὰς ἄλλας πλευρὰς κτιστὰ ἄρκετοῦ πλάτους θρανία.

Νοτιώτερον τῆς συνοικίας πλησίον τῆς θαλάσσης σφζον-

Εἰκ. 70. Κτιστὸς βωμὸς ἐπ' αὐτοῦ τοιχογραφία παριστᾷ δούλους ὀδηγοῦντας χοῖρον πρὸς θυσίαν.

ται τμήματα ἐνὸς εὐρυτάτου οἰκοδομήματος, ἰδίως τῆς δυτικῆς πλευρᾶς αὐτοῦ, ἔνθα εὐρίσκεται μεγάλη αἴθουσα μετὰ θρόνου μαρμαρίνου εἰς τὸ μέσον τοῦ τοίχου καὶ ἔδωλιων πέριξ αὐτῆς (σχεδ., 63). Ἐθεωρήθη ὅτι πρόκειται περὶ ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς, ἀλλὰ ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἀσφαλῆς.

Γ. ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟΝ*

Ἡ κεντρικὴ αἴθουσα περιέχει τὰ ἐν Δήλῳ εὐρέθιστα γλυπτὰ τῆς ἀρχαϊκῆς (7^{ου} καὶ 6^{ου} αἰ. π.Χ.) καὶ τὰ ὀλίγα τῆς κλασικῆς (5^{ου} - 4^{ου} αἰ.) περιόδου.

Πλουσίως ἀντιπροσωπεύονται οἱ κοῦροι καὶ αἱ κόραι, οἱ χαρακτηριστικότεροι δηλαδὴ τύποι τῆς ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰ., ὅτε τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται ἡ μνημειώδης ἑλληνικὴ πλαστικὴ. Ἡ Ἄρτεμις, τὴν ὁποίαν ἀνέθεσεν ἡ Ναξία Νικάνδρῃ, τὸ παλαιότερον ἑλληνικὸν μαρμάρινον ἄγαλμα (εἰκ. 71), εὐρισκόμενον ἐν τῷ Μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν, εὐρέθη ἐν Δήλῳ πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἄρτέμιδος.

Εἰς τοὺς κούρους ὑπάρχει μία ἀπομεμακρυσμένη ἀπήχησις τῶν αἰγυπτιακῶν ἀγαλμάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζουν ἀνάλογον τύπον. Ἀλλὰ σημαντικαὶ ἐπίσης εἶναι αἱ διαφοραὶ τὰ αἰγυπτιακὰ ἀγάλματα στηρίζονται πάντοτε ἐπὶ μιᾷ παραστάδος, ἀπὸ τῆς ὁποίας τρόπον τινὰ ἐκφύονται, οὐδέποτε δὲ εἶναι ἀπολύτως γυμνά. Κυρίως ὅμως ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνησις, τὴν ὁποίαν ἐκφράζουν οἱ ἑλληνικοὶ κοῦροι, ὄχι δὲ μόνον ἐξωτερικῶς, θραύοντες τὴν μετωπικότητα δι' ἀσυμμετριῶν, ἐνίοτε μάλιστα διακρινομένων, ἀλλ' ἱκανῶν πάντοτε, ἵνα δώσουν τὴν αἴσθησιν τῆς ζωῆς, ταῦτα πάντα εἶναι ἐντελῶς ἑλληνικά.

Σύγχρονος πρὸς τὴν Νικάνδρῃν εἶναι ὁ κοῦρος A 4085, λίαν ἐφθααρμένος. Πληρέστερον καὶ ὁπωσδήποτε μᾶλλον ἐξει-

* Περιγράφονται ἐνταῦθα μόνον τὰ σημαντικώτερα ἐκ τῶν ἐκθεμάτων τοῦ Μουσείου.

λιγμένην ἀποδίδει τὴν ἀντίληψιν τοῦ τέλους τοῦ 7^{ου} αἰ. ὁ κολοσσιαῖος Ἄπόλλων τῶν Ναξίων (ἀνωτ. σ. 48 κέ., εἰκ. 18-19), εἰς τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἀνήκει ἡ ἀναλόγων διαστάσεων ἀριστερὰ χεῖρ **A 4094**.

Εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνήκει ἡ ἰδιόμορφος τριγωνικὴ βάσις **A 728** (εἰκ. 72) μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς τοῦ ἐπ' αὐτῆς κούρου· ἡ προσθία γωνία τῆς βάσεως σχηματίζεται εἰς κεφαλὴν κριοῦ, αἱ δὲ δύο ὀπίσθια εἰς κεφαλὴν Μεδούσης. Ἐπὶ τῆς βάσεως *βουστροφηδὸν* (= ἡ κατεύθυνσις τῶν γραμμάτων ἐναλλάσσεται κατὰ στίχον πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερά, κατὰ τὴν φορὰν τοῦ ἀρότρου) ἡ ἐπιγραφή: «*Ἐὐθυκαρτίδης μὲ ἀνέθηκεν ὁ Νάξιος ποιήσας*». Σύγχρονα εἶναι τὰ τεμάχια τῶν κούρων **A 333**, ὅστις φέρει ζώνην περὶ τὴν ὀσφύν, κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ 7^{ου} αἰ., καὶ **A 4052**, ὅστις

Εἰκ. 71. Ἡ Ἄρτεμις τῆς Νικάνδρου (νῦν ἐν τῷ Ἄρχ. Μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν).

σφάζεται ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῶν γονάτων, ἐφθαρμένος κατὰ τὴν προσθίαν ὄψιν: παρὰ τὰς μαλακωτέρας μορφὰς ἐν σχέσει πρὸς τὰ προηγούμενα ἔργα καὶ οἱ δύο ἔχουν ἀκόμη

Εἰκ. 72. Ἡ βάση τοῦ Εὐθυκαρίδου.

ἔντονον ἄρθρωσιν μετὰ τὰς ἰσχυρὰς τμήσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ σώματος· αἱ ἐπὶ μέρους μορφῆς δεικνύουν ἐπίσης ἔξαιρητικὴν ἐπιμέλειαν (πρβ. τὰ γόνατα).

Ὁ κοῦρος **A 3997** ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἄνω σφζόμενος — ἡ κεφαλὴ πολὺ ἀποτετριμμένη — ἔχει πλουσίαν καὶ μακρὰν κόμμωσιν, ἐκ τῆς ὁποίας βόστρυχοι καταπίπτουν καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους ἐκατέρωθεν τοῦ προσώπου· ἡ αὐτὴ διάταξις ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸν κοῦρον **A 4045**. Καὶ οἱ δύο, περισσότερον σαρκώδεις, ἀνήκουν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 6^{ου} αἰῶνος.

Ὀλίγον νεώτερος (πρὸς τὰ μέσα τοῦ 6^{ου} αἰ.) εἶναι ὁ κοῦρος **A 1742** (εἰκ. 73), τοῦ ὁποίου λείπει μόνον ἡ κεφαλὴ καὶ

αἱ κνῆμαι ἀπὸ τῶν γονάτων. Παρουσιάζει καθὼς καὶ οἱ ἐπόμενοι, πληρέστερον τὸν τύπον τοῦ κούρου. Ἴσταται κατ' εὐθειαν ἔμπρὸς μὲ προβεβλημένον τὸν ἀριστερὸν πόδα, ἔχων τὰς χεῖρας κατακορύφως πρὸς τὰ κάτω, προσκεκολλημένας εἰς τὰ πλάγια τῶν μηρῶν, συνεσφιγμένας δὲ τὰς ἄκρας χεῖρας καὶ ἔντελῶς γυμνός. Ἡ ζώνη, μεταλλικὴ ἢ ἀνάγλυφος, ἣτις περιέσφιγγε τὴν ὀσφύν τῶν παλαιότερων κούρων, ἔχει ἔξαλειφθῆ.

Ὁ κοῦρος οὗτος ἐπιβάλλεται μὲ τὴν νευρώδη κατασκευὴν καὶ τὴν ἔντονον τάσιν ἀνυψώσεως ἢ ὀσφύς εἶναι ἰδιαιτέρως στενὴ, στηρίζουσα εὐρὴ καὶ ὑψηλὸν στήθος. Ὁ σύγχρονος *A 4048*, τοῦ ὁποίου αἱ ραδιναὶ μορφαὶ δεικνύουσιν ἐπίσης ἰσχυρὰν ἔντασιν, διακρίνεται διὰ τὴν ἔλλειψιν βάρους καὶ τὴν διάφορον ἐπεξεργασίαν εἰς τὰς ἐπιμέρους μορφάς. Σύγχρονος εἶναι ἐπίσης καὶ ὁ κοῦρος

A 4083, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπεξεργασία δὲν εἶναι ἔντελῶς τελειωμένη (μεταξὺ χειρῶν καὶ πλευρῶν ἔχουν ἀπομείνει τμήματα μαρμάρου). Ὁ ἰδιαιτέρως ἐπιμελοῦς ἐπεξεργασίας κοῦρος *A 4051*, εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ φυσικοῦ, δεικνύει ὅτι τὸ φυσικὸν

Εἰκ. 73. Ὁ ὑπ' ἀρ. A 1742 κοῦρος.

ἢ ὑπερφυσικὸν μέγεθος δὲν εἶναι ἡ κυρία αἰτία τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐπιβλητικότητος τῶν κούρων.

Οἱ τρεῖς κούροι **A 3990**, **A 4047** καὶ **A 1741** ἀνήκουν εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 6^{ου} αἰῶνος· δεικνύουν μεγα-

Εἰκ. 74. Ἡ ὑπ' ἀρ. **A 334** κόρη.

λυτέραν αἴσθησιν τῆς σαρκὸς καὶ πληρέστερον ἀνεπτυγμένον τὸν συγκερασμὸν εἰς ἐνιαῖον σύνολον, χωρὶς ὀπωσδήποτε νὰ θραύεται ἀκόμη ἡ ἀρχαϊκὴ ἀντίληψις.

Τὴν μετάβασιν εἰς τὴν νέαν ἐποχὴν τοῦ 5^{ου} αἰῶνος δεικνύει ὁ ἑλλιπῆς κορμὸς **A 4084** μὲ τὸν σχεδὸν ἔκδηλον ἀθλητικὸν σχηματισμὸν.

Ἡ ἀρχαιότερα κόρη εἶναι ἡ ὑπ' ἀριθ. **A 334** (εἰκ. 74) — σφάζεται μόνον τὸ ἀνώτερον σῶμα μέχρι τῆς ὀσφύος — μὲ τὸν ἐντελῶς ἐπίπεδον καὶ γωνιώδη κορμὸν. Ἡ ἐφθαρμένη κε-

φαλή εἶναι δυσαναλόγως μικρὰ καὶ πολὺ ἐφθαρμένη· ἀντιστρόφως πλουσία καὶ μετ' ἰδιαιτέρας ἐπιμελείας ἀποδίδεται ἢ κόμμωσις. Τοῦ ὅλου σώματος ἀντίληψιν δίδει τὸ σχεδὸν σύγχρονον ἄγαλμα τῆς Νικάνδρης, τὸ ὁποῖον εὗρεθὲν ἐν Δήλῳ εὗρίζεται σήμερον εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν (εἰκ. 71)· μέσα τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰῶνος.

Ἡ πληρέστερον σφζομένη κόρη **A 4062** (600 περίπου

π. Χ.) (εἰκ. 75) ἀνήκει εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης φάσεως τῆς ἀρχαϊκῆς ἑλληνικῆς πλαστικῆς καὶ ἀποτελεῖ τὴν μετάβασιν πρὸς

τὰς κόρας τοῦ 6^{ου} αἰ. Ἡ ἀνάγλυφος ζώνη τῶν δύο ἀρχαιοτέρων κορῶν ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ ζώνης μόλις διακρινομένης ἐμπρός, ἐνῶ κατὰ τὰ πλάγια καλύπτεται ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτῆς πτυχώσεων τοῦ χιτῶνος ἢ

Εἰκ. 75. Ἡ ὑπ' ἀρ. Α 4062 κόρη.

Εἰκ. 76. Ἡ ὑπ' ἀρ. 4062 κόρη.

ἀριστερὰ χεῖρ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ στήθους. Κυρίως τὴν διαπνέει νέον αἴσθημα σωματικότητος ἐνῶ κατὰ τὴν παλαιότεραν ἀντίληψιν τὸ σῶμα ἐχάνετο ὑπὸ τὸ ἔνδυμα, ἥδη εἶναι φανερὰ

ἡ προσπάθεια τῆς ἀποδόσεως τῶν μορφῶν τοῦ σώματος· ἔξωτερικῶς εἶναι τοῦτο φανερόν διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κατωτέρου σώματος: εἰς τὴν Νικάνδρην (εἰκ. 71) τὸ ἔνδυμα εὐρύνεται

Εἰκ. 77. Ἡ ὑπ' ἀρ. A 4066 κόρη.

πρὸς τὸ κάτω, ἐνῶ εἰς τὴν κόρην A 4062 γίνεται στενότερον, διότι παρακολουθεῖ τὴν φυσικὴν διάπλασιν.

Ἡ νεωτέρα αὐτὴ ἀντίληψις γίνεται σαφεστέρα εἰς τὰς ἀκολουθούσας κόρας, τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 6^{ου} αἰ. (εἰκ. 76 καὶ 77). Τὸ ἔνδυμα ἀποσπώμενον ἀπὸ τοῦ σώματος παρίσταται καθ' ἑαυτό, πολύπτυχον καὶ διάκοσμον. Τὰ χρώματα, ἔξαφανισθέντα σήμερον, συνεπλήρωνον τὴν παράστασιν. Φοροῦν μακρὸν χιτῶνα μὲ ἀτελευτήτους λεπτὰς πτυχώσεις, τὸν ὁποῖον ἀνασύρουν διὰ τῆς ἀριστερᾶς συνήθως χειρὸς πλησίον τοῦ γόνατος. Βαρύτερον ἱμάτιον, βραχύτερον τοῦ χιτῶνος, περιβάλλει λοξῶς τὸν κορμὸν ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καὶ τῆς ἀριστερᾶς μασχάλης. Ἡ κόμμωσις εἶναι μακρὰ καὶ περι-

τέχνως διατεταγμένη· μετάλλινά ἑλάσματα, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται αἱ ὑπάρχουσαι μικραὶ ὀπαί, ἐκόσμου τὴν ἀπόληξιν τῶν βοστρυχῶν ἐπὶ τοῦ στήθους ἢ τὰ ἐνδύματα. Τὰ κοσμήματα ἐδηλοῦντο διὰ τῶν χρωμάτων, ἀλλ' ἐνίστε καὶ πλαστικῶς, ὡς εἰς τὴν κόρην A 4067 μὲ τὸ ἀνάγλυφον περιδέριον. Ἡ ὑπερ-

βολικὴ κομπότης, ὁ πλοῦτος τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἡ περιτε-
 χνος ἄρμονία τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν καὶ περιγραμμάτων
 ἀμβλύνουν σχεδὸν ἐντελῶς τὴν *μετωπικότητα* τῶν κορῶν τού-
 των τοῦ τέλους τοῦ 6^{ου} αἰ. Ἄλλ' ἴστανται καὶ αὐταί, ὡς καὶ οἱ
 κοῦροι, ἐντελῶς κατ' ἐνώπιον μὲ προβεβλημένον τὸν ἀριστερὸν
 πόδα, ὡς δεικνύει ἡ πληρέστερον σφωζομένη κόρη **A 4063**.
 Ἄλλ' αἱ ἀποκλίσεις ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τούτου τύπου εἶναι συνή-
 θεις. Ἡ ὑπ' ἀρ. **A 4066** (εἰκ. 77) εἰκονίζεται σχεδὸν πλαγίως,
 εἰς ὄψιν ἀναγλύφου καὶ ἀνήκει ὁπωσδήποτε εἰς σύμπλεγμα, ἴσως
 ἐξ ἀετώματος.

Μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἐλευθερία τῶν κινήσεων τῶν χει-
 ρῶν ἢ ἀριστερὰ ἀνασύρει τὸν χιτῶνα, ὡς εἶδομεν, ἐνῶ ἡ δεξιὰ
 ἀπομακρυνομένη τοῦ σώματος φέρεται συνήθως πρὸς τὰ ἔμπρο-
 κρατοῦσα ἄνθος, πτηνὸν ἢ κάποιαν ἄλλην προσφορὰν πρὸς
 τὴν θεάν. Ἄλλὰ παρὰ τὸν πλοῦτόν των τὰ ἐνδύματα εὐρί-
 σκονται εἰς ἄρμονικὴν σχέσιν πρὸς τὸ σῶμα, τοῦ ὁποίου αἱ
 μορφαὶ καὶ τὰ περιγράμματα δὲν χάνονται ὑπὸ τὸν χιτῶνα.
 Τὴν ποικιλίαν τῶν ἀρχαϊκῶν τύπων δεικνύουν καὶ αἱ ἔλλειπεις
 ἀρχαϊκαὶ κόραι **A 4077**, ἣτις φορεῖ νεβρίδα ἐπὶ τοῦ ἱματίου
 (Ἄρτεμις;) καὶ ἡ ὑπ' ἀριθ. **A 4197** παριστανομένη ἐν ἰσχυρᾷ
 στροφῇ, καὶ φοροῦσα ἐπίβλημα περιβαλλόμενον ὑπὸ ἐλικοειδῶν
 θυσάνων, πιθανῶς *αἰγίδα* (Ἄθηνᾶ;).

Ἡ ἀρχαϊκὴ περωτὴ *Νίκη* τῆς Δήλου, ἐκ τῶν λαμπρο-
 τέρων δημιουργημάτων τῆς περιόδου, ἕργον τῶν Ἴωνικῶν νή-
 σων, πιθανῶς δὲ τοῦ Ἀρχέρομου, εὐρισκομένη νῦν ἐν τῷ Μου-
 σείῳ τῶν Ἀθηνῶν (εἰκ. 78), ἀντιπροσωπεύει συχνὸν ἐπίσης
 θέμα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης· ἡ παράστασις αὕτη εἶχεν ἐξαρθῆ
 ἤδη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων διὰ τὴν τόλμην μὲ τὴν ὁποίαν διέ-
 σπασε τὴν εὐθυτενῆ στάσιν τῶν συγχρόνων αὐτῆς ἀγαλμάτων.

Οὐδεμία κεφαλὴ τῶν νεωτέρων τούτων κορῶν τοῦ Μου-
 σείου τῆς Δήλου σφίζεται ἀρτία. Αἱ κόραι καθὼς καὶ οἱ κοῦροι

Εἰκ. 78. Ἄγαλμα πτερωτῆς Νίκης· ἴσως ἔργον τοῦ Ἀρχέρομου
(γυνὴ ἐν τῷ Ἀρχ. Μουσεῖῳ τῶν Ἀθηνῶν).

μὲ τὰ πλήρη δυνάμεως καὶ αὐστηρῶς ὥραϊα σώματα εἶναι τὰ ἔξοχώτερα δημιουργήματα, τὰ ὁποῖα ὁ ἀρχαῖκός Ἑλληνισμὸς ἔχει νὰ προσφέρῃ ὡς ἀφιέρωμα εἰς τοὺς θεοὺς του.

Οἱ κοῦροι καὶ αἱ κόραι δὲν εἶναι οἱ μοναδικοὶ τύποι τῆς ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς. Ἐνδεδυμένον μακρὸν χιτῶνα μὲ πλουσίας λεπτὰς πτυχάς, μακροὺς βοστρύχους καταπίπτοντας ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ κρατοῦντα λύραν διὰ τῆς ἀριστερᾶς παριστᾷ τὸ ἑλλιπὲς τεμάχιον **A 4092**. Σφύζεται μόνον ὁ ἄνω κορμὸς (περὶ τὸ 500 π.Χ.).

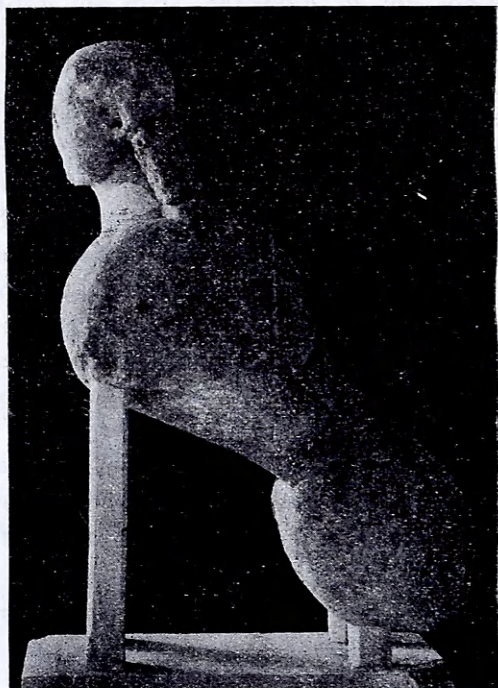
Τὰ δύο τεμάχια **A 4069** ἀνήκουν εἰς καθημένην ἐπὶ θρόνου Ἑραν. Ὁ ἀσύλληπτος πλοῦτος τῶν ἐπὶ μέρους γραμμῶν καὶ ἀξόνων τῶν παλαιότερων κορῶν ἔχει μετριασθῆ εἰς νέον αὐστηρότερον σύστημα. Διακρίνεται ἐντονώτερον ὁ κατακόρυφος σχηματισμὸς τῶν πτυχῶν, περὶ τὰς ὁποίας συμμετρικῶς ἀλλὰ ἐντελῶς ὑποτεταγμένα σχηματίζονται δευτερεύουσαι πτυχώσεις. Ἀντιθέτως ἢ σωματικότης εἶναι πλέον ἔντονος μὲ τὴν κυριαρχίαν μιᾶς νέας μεγαλοπρεπείας, ἢ ὁποία προδιαγράφει τὴν ἀντίληψιν τοῦ 5ου αἰ. Τὸν τύπον ἐπαναλαμβάνουν ἀρκετὰ μικρότερα ἀγαλμάτια παλαιότερα ἢ σύγχρονα (**A 3991 - A 3994**).

Ἀνδρικὴν καθημένην μορφήν παριστᾷ τὸ τεμάχιον **A 4054**.

Οἱ δύο ἵπποι **A 4098** καὶ **A 4099** μετὰ τῶν ἱππέων δὲν σφύζονται ἄρτιοι. Εἰς τρίτον ἵππον ἀνήκει ὁ ἀναβάτης **A 4102**. Οἱ ἱππεῖς ἔχουν τὸν κορμὸν κεκλιμένον πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐκ τῆς ὀρμῆς, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδεν ὀλόκληρον τὸ σύμπλεγμα. Ἡ ὄλη κίνησις σήμερον δὲν εἶναι φανερά, ἀλλ' αἱ ὥραϊαι καμπύλαι τοῦ περιγράμματος, ἢ λεπτὴ ἐπεξεργασία, ὡς εἰς τὸ στήθος τῶν ἵππων π.χ., ἀκόμη δὲ περισσότερον ἐν θραῦσμα ἐκλαιμοῦ ἵππου καὶ κυρίως ἢ ἔξοχος κεφαλὴ ἵππου **A 4101** δει-

κνύουν σαφῶς πῶς ἀπέδιδον τὴν τοιαύτην παράστασιν οἱ ἀρχαῖοι γλύπται.

Τὰ δύο μεγάλα ἰωνικὰ κιονόκρανα, *A 583* καὶ *A 584*,

Εἰκ. 79. Ἡ Σφίγξ τῆς Δήλου.

ἔξαιρετικά δείγματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διακοσμήσεως μὲ τὰς εὐρείας ἔλικας καὶ τὰ εὐχυμα ἀνθέμια ἀνήκουν εἰς μεμονωμένους κίονας ὑποβαστάζοντας ἀγάλματα *Σφιγγῶν*. Σφύζεται ἡ μία *A 383* (εἰκ. 79). Ἡ στάσις εἶναι ἀνάλογος πρὸς ἐκείνην τῶν λεόντων τῆς λίμνης. Λείπουν αἱ προεκτάσεις τῶν πτερυγῶν

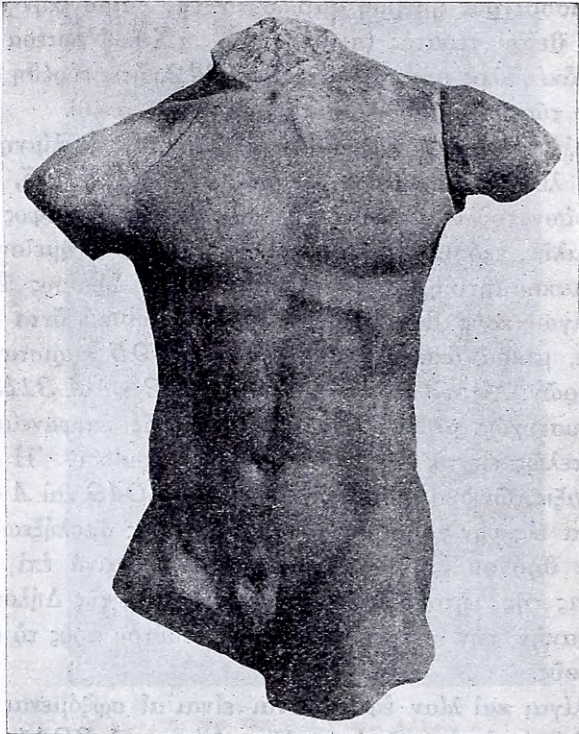
καὶ τὰ πρόσθια σκέλη, ἀλλὰ σφίζεται ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν λείπει τὸ ἀρχαϊκὸν μειδίαμα. Ἡ προέλευσις τῆς Σφιγγὸς ἐκ τοῦ κόσμου τῆς φαντασίας ὑπεργραμμίζετο ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴν μετεώρισιν εἰς τὸ ὕψος τοῦ κίονος. Ἄλλ' αἱ μορφαί, γενικῶς περισσότερο ἤμεροι, ἀμβλύνουν τὴν δαιμονικὴν ὑπόστασιν τοῦ θείου τέρατος (περὶ τὸ 560 π.Χ.). Νεωτέρα ὀλίγον εἶναι ἡ ἀκέφαλος μικρὰ Σφίγξ **A 3842**, ἣτις εὑρέθη ἐπὶ τοῦ σήματος τῶν Ὑπερβορείων παρθένων (ἀν. σ. 46).

Πολὺ ὀλιγώτερον ἄγριοι ἢ οἱ λέοντες τῆς λίμνης εἶναι οἱ τρεῖς λέοντες **A 4103**, **A 4104** καὶ **A 4105**, οἱ δύο τῶν ὁποίων τοῦλάχιστον, ὡς δεικνύει ἡ ἀντίστροφος κλίσις τῆς κεφαλῆς, ἐκόσμουν συμμετρικῶς τὸ αὐτὸ μνημεῖον ἰδιαιτέρως διακοσμητικὴ εἶναι ἡ χαίτη μὲ τοὺς ὠραίους ἐπαλλήλους τριγωνικοὺς βοστρύχους. Εἰς τὰ μυθικὰ ὄντα ἀνήκει ἡ ὠραία, μικρὰ, ἀκέφαλος **Σειρὴν A 3995** παριστανωμένη ἄνευ χειρῶν. Αἱ δύο **περιστεραί**, **A 3112** καὶ **A 3113**, ἀκέφαλοι δυστυχῶς, μὲ τὰς ἀπλᾶς καὶ ὠραίας ἐπιφανείας ἀνήκουν ἐντελῶς εἰς τὸ τέλος τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου. Ἡ περιέργος διάταξις τῶν δύο ὕδροβίων πτηνῶν, **A 4049** καὶ **A 4050** ὀφείλεται εἰς τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν ὡς ἀπολήξεων μαρμαρίνου θρόνου ὑποβασταζομένου τρόπον τινὰ ἐπὶ ὕδατος. Ἡ σχέσις τῆς Λητοῦς πρὸς τὴν ἱερὰν λίμνην τῆς Δήλου καθιστᾷ πιθανὴν τὴν σχέσιν τοῦ θρόνου τούτου πρὸς τὸ ἄγαλμα τῆς Λητοῦς.

Ὀλίγαι καὶ λίαν ἐφθαρμέναι εἶναι αἱ σφζόμεναι ἀρχαῖαι καὶ κεφαλαί, ἐκτὸς τῆς κεφαλῆς κούρου **A 3841**, ἐκ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἱ μὲ βραχεῖαν κόμην καὶ ταινίαν, ὑπὸ τῆς ὁποίας συγκρατεῖται τὸ ἀνασυσρόμενον ὀπίσθιον τμήμα τῆς κόμης. Ἐκτίθενται ἐπίσης μερικὰ διακεκοσμημένα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ὡς αἱ μαρμάρειναι **ἀκροκέραμοι** τοῦ οἴκου τῶν Ναξίων μὲ τὰς ἐγκαράτους κεφαλὰς Μεδουσῶν

καὶ τεμάχια τῆς πλαστικῆς διακοσμήσεως τοῦ ἀρχαικοῦ Ἄρτε-
μισίου κ.ἄ.

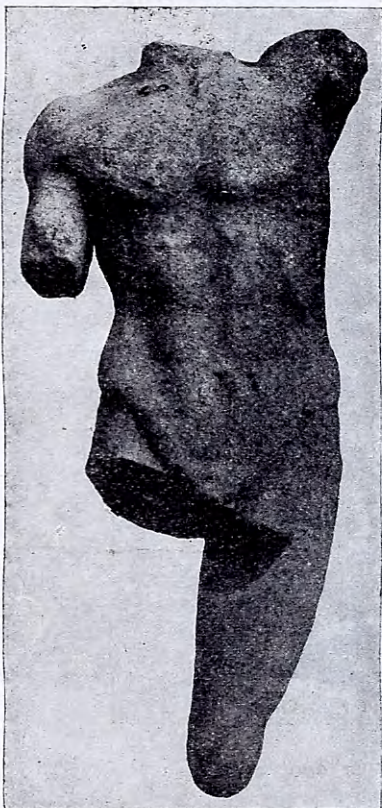
Ἐν τῇ συνεχομένῃ πρὸς Α μικροτέρῃ αἰθούσῃ εὐρί-

Εἰκ. 80. Κορμὸς ἀθλητοῦ ἐπ' ἀρ. Α 4275.

σκονται τὰ ὀλίγα εὐρεθέντα γλυπτὰ τοῦ πέμπτου αἰῶνος
π.Χ. Εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος τούτου ἀνήκουν οἱ
τέσσαρες κορμοὶ ἀθλητῶν, οἱ ὁποῖοι, νεώτεροι τῶν περσι-

κῶν πολέμων, δεικνύουν ἀμέσως πόσον οὐσιώδης καὶ διὰ τὴν τέχνην ὑπῆρξεν ὁ σταθμὸς οὗτος. Ὁ κορμὸς *A 4275*, ἔφηβος 14 - 16 χρόνων, ἀκοντιστής, (*εἰκ. 80*), ὁ ὑπ' ἀρ. *A 4276* (*εἰκ. 81*) καὶ ὁ ὑπ' ἀρ. 1740 (*εἰκ. 82*) δισκοβόλοι, ὁ ὑπ' ἀριθ. *A 4277* παλαιστής (*εἰκ. 83*), εἶναι νέοι νικηταὶ εἰς ἀγῶνας. Ἡ γενικὴ κίνησις, ἡ λεπτολόγος διάπλασις τοῦ ἐντεταμένου διὰ τὸ ἄθλημα σώματος, πα-

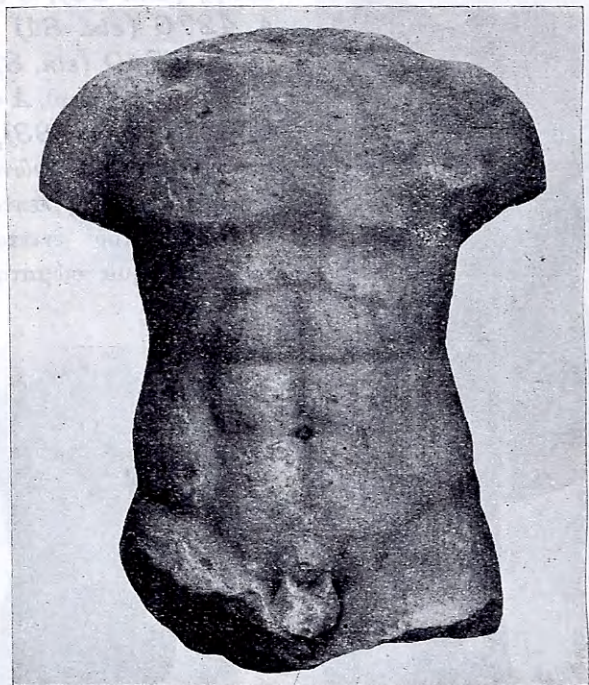
*Εἰκ. 81. Κορμὸς ἀθλητοῦ
ὑπ' ἀρ. A. 4276.*

*Εἰκ. 82. Κορμὸς ἀθλητοῦ
ὑπ' ἀρ. A 1740.*

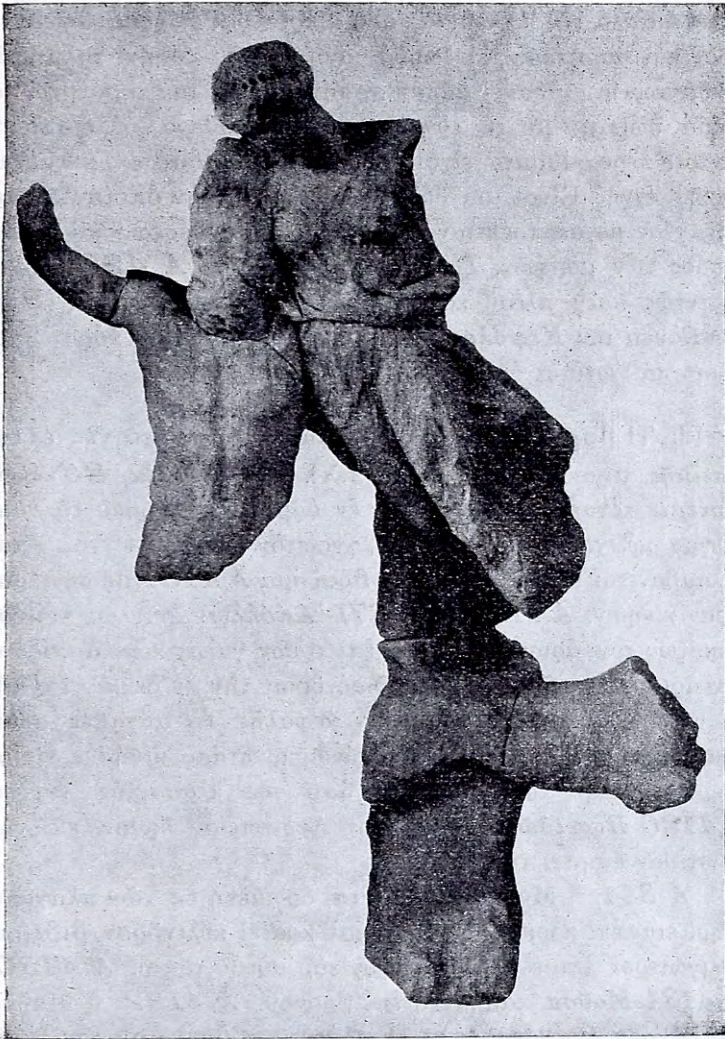
ριστοῦν τὴν ἀκροτάτην στιγμὴν τοῦ ἀγωνίσματος (470-460 π.Χ.). Οἱ τοιοῦτοι κορμοὶ ὀδηγοῦν πλέον εἰς τὴν καθαρῶς κλασσι-

κὴν τέχνην. Τὴν ἀκολουθοῦσαν τοὺς φειδιακοὺς χρόνους καλλιτεχνικὴν γενεὰν ἀντιπροσωπεύουν τὰ ἀκρωτήρια τοῦ ναοῦ τῶν Ἀθηναίων (περὶ τὸ 420). Τὸ καλύτερον διατηρούμενον

Εἰκ. 83. Κορμὸς ἀθλητοῦ ὑπ' ἀριθ. A 4277.

A 4287 (εἰκ. 84) παριστᾷ πτερωτὸν ἄνδρα πωγωνοφόρον, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνον ὁ κορμὸς, κρατοῦντα ἀπὸ τῆς ὀσφύος διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς νεαρὰν κόρην, τὴν ὁποίαν ἀπάγει πετῶν: ὁ βασιλεὺς τῆς Θυράκης Βορέας, προσωποποίησις τοῦ βορρᾶ, ἀρπάζων τὴν Ὠρείθυιαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Ἐλαφος φεύγει τρέ-

*Εἰκ. 84. Τὸ δυτικὸν ἀέτωμα τοῦ ναοῦ τῶν Ἀθηναίων.
Ὁ Βορέας ἀρπάζων τὴν Ὠρεΐθυιαν.*

χουσα κάτωθι τῆς Ὁρειθυίας, δύο μικρότεροι δὲ κόρραι ἔφευγον δεξιὰ καὶ ἀριστερά. Ἡ ζωηρὰ κίνησις τῆς τόσον τολμηρᾶς συνθέσεως, ἥτις θραύει πᾶσαν προηγουμένην αὐστηρότητα, τὰ ὠραῖα σώματα μὲ τὰ εὐγράμμα καὶ ἐλεύθερα, ἀλλὰ σαφῆ πάντοτε περιγράμματα, εἶναι γνωρῖσματα τῆς ἀμέσως μεταφειδιακῆς τέχνης. Εἶναι μιὰ θεία ἐπιφάνεια, εἰς τὴν ὁποίαν προσδίδει νέαν μεγαλοπρέπειαν ἢ εὐρύτης τῆς συνθέσεως καὶ ὁ νέος κόσμος τῶν μορφῶν. Τὸ ἕτερον ἀκρωτήριο **A 4282** εἶναι δυστυχῶς πολὺ πλέον κατεστραμμένον: παρίσταται ἡ Ἡὼς ἀρπάζουσα τὸν **Κέφαλον**. Αἱ μικρότεροι πλησίον κόρραι ἀπετέλουν τὰ γωνιαῖα ἀκρωτήρια τοῦ ναοῦ.

2. Ἡ βορεία αἶθουσα περιέχει τὰ γλυπτὰ τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου (3^{ου}-1^{ου} αἰ. π.Χ.). **A 442** (εἰκ. 85-86) Ἄρτεμις καταβάλλουσα ἔλαφον ἐν ὀρητικῇ κινήσει τὸ σύμπλεγμα σφίζεται ἄρτιον. Τὸ θέμα, γνωστὸν ἀπὸ τοῦ 4^{ου} αἰ., ἐπαναλαμβάνεται καὶ εἰς τὸ μικρὸν θραῦσμα **A 4151** μὲ σφοδρότεραν κίνησιν. **A 1124** (εἰκ. 87) Ἀπόλλων ἐντελῶς γυμνὸς στηρίζων τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐπὶ τριῶν γαλατικῶν ἀσπίδων, τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐπὶ κορμοῦ δένδρου, τὴν δὲ δεξιὰν ἐπὶ τῆς μὲ σχεδὸν γυναικίαν κόμμωσιν κεφαλῆς. Τὸ ἀσταθὲς περιγράμμα καὶ αἱ διασπῶσαι τὴν εὐσύνοπτον στάσιν κινήσεις χαρακτηρίζουν τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τῆς κλασσικῆς τέχνης. **A 4120 Ποσειδῶν**, ἀντίγραφον Λυσιππείου ἔργου· εἰς τὴν ἀριστερὰν ἐκράτει τὴν τρίαιναν.

A 351, ἡ Μοῦσα **Πολύμνια**, ὄρωμένη ἐκ τῶν πλαγίων, στηρίζεται ἐπὶ κορμοῦ δένδρου καὶ κρατεῖ κύλινδρον βιβλίου. Ὀλιγώτερον ἐπιμελὲς ἀντίγραφον τοῦ αὐτοῦ τύπου **A 4130**. **A 4131 Μοῦσα** καθημένη ἐπὶ βράχου. **A 4132** ἡ Μοῦσα **Τερψιχόρη** χορεύουσα τὰ δύο τελευταῖα εἰς πολὺ μικρὸν μέγεθος. Αἱ τέσσαρες αὗται Μοῦσαι καὶ ὁ ἐπόμενος Ἀπόλλων (A

Εἰκ. 85. Σύμπλεγμα Ἀρτέμιδος μετ' ἐλάφου.

4125) ἀντίγραφα ἐκ περιφήμου συμπλέγματος τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ.

Εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ θεάτρου ἀνήκον τὰ ἐπόμενα πέντε ἀγάλματα: **A 4125 Ἀπόλλων κιθαρωδὸς** φέρων μα-

Εἰκ. 86. Ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀρτέμιδος ἐκ τοῦ συμπλέγματος τῆς εἰκ. 85.

κρὸν χιτῶνα μὲ πτυχὰς κάτωθι τῆς ὀσφύος καὶ ἱμάτιον καταπίπτον σχεδὸν κατακορύφως ὀπισθεν τοῦ σώματος. Τὸ ἄνω μέρος ἦτο ἐξ ἄλλου τεμαχίου μαρμάρου κατὰ συνήθειαν ἰδιαίτερώς συχνὴν κατὰ τοὺς ἑλληνιστικoὺς χρόνους. **A 4126 Ἄρτεμις** ἐνδεδυμένη χιτῶνα καὶ πέπλον μετ' ἀποπτύγματος κολπουμένου ἐπὶ τῆς ζώνης· ἡ διαγώνιος ταινία ἐπὶ τοῦ στήθους συνεκράτει τὴν φαρέτραν· λείπουν μόνον αἱ χεῖρες· σφῆζει ἴχνη τοῦ χρωματισμοῦ. **A 4127** ἀγαλμα **Μούσης ἢ Δητοῦς** (;) ἑλληνιστὶς ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἄνω φορεῖ πέπλον κολπούμενον εἰς τὴν ζώνην καὶ ἱμάτιον ἐπὶ τοῦ πέπλου καταπίπτον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ βρα-

χίονος, τὸν ὁποῖον καλύπτει· τὸ πρωτότυπον ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 4^{ου} αἰῶνος.

A 4128 Ἀγαλμα **Μούσης** φερούσης νεβρίδα (δέριμα ἐλάφου) ἐπὶ τοῦ χιτῶνος, ὅστις ὀλισθαίνων ἀφίνει νὰ διαφαίνεται ὁ ἀριστερὸς ὤμος· ἀπὸ τῆς ζώνης συγκρατεῖται τὸ ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον καλύπτει τὰ νῶτα καὶ καταλήγει διὰ μικροῦ ἄκρου εἰς τὸν ἀριστερὸν ὤμον· ὁ δεξιὸς βραχίον ἀπέκλινε ἰσχυρῶς ἀπὸ τοῦ σώματος πρὸς τὰ πλάγια, ἐνῶ ὁ ἀριστερὸς ἐφέρετο πρὸς τὰ κάτω καὶ ἔμπρὸς πρὸς ἰσορροπήσιν τῆς κινήσεως.

A 4129 Ἄγαλμα *Μούσης* με πέπλον σχηματίζοντα ἀπόπτυγμα καὶ καταπίπτοντα ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ὀπισθεν, ἐνῶ τὸ ἕτερον ἄκρον συγκρατεῖται ἔμπροσθεν διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, σχηματιζομένης κάτωθι τοῦ ἀποπτύγματος ἐντόνου τριγωνικῆς διπλώσεως κατὰ σχῆμα τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος· ἡ ἰδιαιτέρως εἰργασμένη ὠραία κεφαλὴ δεικνύει τὸν προσωπικὸν χαρακτήρα τῶν ἐπιτυμβίων τοῦ τετάρτου αἰῶνος. Ἡ ἐξάρτησις τῶν τεσσάρων τούτων ἀγαλμάτων ἀπὸ προτύπων τῆς κλασσικῆς περιόδου εἶναι φανερά.

A 4121 *Διόνυσος* (2ου π.Χ. αἰ.) καθήμενος νοχελῶς ἐπὶ ἡμικυκλικῷ κατὰ τὸ ὀπίσθιον μέρος θρόνου καὶ κοσμουμένου εἰς τὰ πλάγια τῆς ἔδρας με ἰωνικὰς ἔλικας· εἰς τὸν θρόνον παρὰ τὴν ἀριστερὰν κνήμην ἀνήρχετο ὄφις. Ἐκόσμηε τὸ *Διονύσιον*, ἐκαστέρωθεν δὲ αὐτοῦ ἦσαν τὰ ἀγάλματα τῶν *Παπποσιληῶν* **A 4122** (εἰκ. 88) καὶ **A 4123**: Πρόκειται περὶ ἠθοποιῶν παριστόντων Παπποσιληνοῦς φαλακροῦς, ἐστεφανωμένους διὰ

Εἰκ. 87. Ἄγαλμα Ἀπόλλωνος.

κισσοῦ μὲ τύμπανον εἰς τὴν δεξιὰν καὶ ἄσκον ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου καὶ ἐνδεδυμένους μὲ δέσμα τράγου καὶ ἱμάτιον. Ἐξ

Εἰκ. 88. Ἄγαλμα Παπποσιληνοῦ.

ἐτέρου τόπου προέρχεται ὁ Παπποσιληνὸς **A 4143** ὁμοίως ἐνδεδυμένος καὶ κρατῶν εἰς τὴν ἀριστερὰν τὸν παῖδα Διόνυσον σφίζεται ἑλλιπῶς.

Ἐκ τῆς οἰκίας τῶν προσωπείων προέρχονται ὁ ἀνῆρ **A 4135** (δὲν σφίζει τὴν κεφαλὴν) φέρων μόνον ἱμάτιον ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, ὃ μὲ τὴν ἰδιαιτέρως ἐκφραστικὴν κεφαλὴν γέροντων **A 4136** (εἰκ. 89), ὅστις φέρει ἱμάτιον, τοῦ ὁποίου δηλώνονται αἱ γραμμαὶ τῶν διπλώσεων. Ἡ κεφαλὴ μὲ ἐντελῶς προσωπικούς χαρακτῆρας ἐκφράζει ἐλαφρὰν μελαγχολίαν· ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκίας προέρχονται καὶ τὸ γυναικεῖον ἀγαλμάτιον **A 4134** ἡ ἔνθετος κεφαλὴ ἔχει ἀποκοπὴ ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ, φορεῖ χιτῶνα, πέπλον καὶ ἱμά-

τιον σχηματίζον συνεχεῖς πτυχάς, σφίζονται δὲ κίτρινα σήμερον ἴγνη ἐπιχρυσώσεως, καθὼς καὶ ὁ ἐπὶ πολυτελοῦς θρόνου καθήμενος **Ζεὺς A 4133** μὲ γυμνὸν τὸν κορμὸν.

Σύγχρονον πρὸς ταῦτα εἶναι καὶ τὸ ἀκέφαλον ἀνδρικὸν ἄγαλμα **A 4142**. Εἰκονιστικὰ πιθανῶς εἶναι καὶ τὰ γυμνὰ ἀνδρικὰ ἀγάλματα **A 4145**, σφῆζόμενον μέχρι τῶν μηρῶν, καὶ

Εἰκ. 89. Ἄγαλμα γέροντος ἐκ τῆς οἰκίας τῶν προσωπείων.

Εἰκ. 90. Ἄγαλμα στρατηγοῦ.

A 4137: ἐκράτει διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὸ ἱμάτιον, ἐν ἄκρον τοῦ ὀπίου κατέρχεται ὡς ἱμάς ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου.

Ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Διονύσου προέρχεται ἡ ἐπὶ θρόνου καθημένη **Κυβέλη A 4144**· σφῆζει ἵχνη τοῦ χρωματισμοῦ.

Εἰς παλαιότερους τύπους ἀνάγονται τὰ τρία μικρὰ ἀγαλμάτια Ἑρακλέους **A 721**, **A 206** καὶ **A 4119**. Τὸ τελευταῖον, Ἑρακλῆς μὲ τὸν Ἑρμάνθιον κάπρον, εἶναι ἀτελείωτον· ἐκόσμου ἐπίσης οἰκίας, καθὼς καὶ ἡ καθημένη Ἀθηνᾶ **A 4153**. Ἐκ τοῦ Σαραπιείου Β προέροχεται ὁ καθήμενος Σάραπις **A 2003**.

Ἡ εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ φυσικοῦ ἀρτία σφζομένη **Κόρη A 4299** μὲ τὴν ὠραίαν κεφαλὴν καὶ τὸ πλουσίως ἐνδεδυμένον σῶμα, συνδεομένη πρὸς τὴν πλαστικὴν τοῦ 4^{ου} αἰ., καθὼς καὶ τὸ μικρὸν ἀγαλμάτιον **A 4200**, τὸ ὁποῖον σφζει καλῶς τὰ χρώματα (ἐρυθρόν, λευκόν, κυανοῦν) προέροχονται ἐκ τοῦ μεγάλου οἰκοδομήματος πρὸς νότον τοῦ Ἴνωποῦ (ἀν. σ. 130).

Ἐκ συμπλέγματος Νύμφης καὶ Ποσειδῶνος (;) σφζεται μόνον ὁ κορμὸς τῆς Νύμφης **A 4156**: τὸ σῶμα αὐτῆς παρίσταται γυμνόν, ἔνεκα τῆς ἔλξεως τοῦ ἱματίου ὑπὸ τοῦ προσβάλλοντος αὐτῆν, τοῦ ὁποῖου σφζεται μέρος τῆς χειρὸς. Τὸ θέμα ἀνήκει εἰς τὸ ἐλληνιστικὸν «*Ροκοκκὸ*» (1^{ος} αἰ. π.Χ.).

Τὸ φυσικοῦ μεγέθους ἀγαλμα γυναικὸς **A 2193** ἀποτελεῖ συνήθη τύπον ἐπιταφίων ἀγαλμάτων. Ἀρχαϊτικόν (=μίμησις τῶν ἀρχαϊκῶν μορφῶν κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴν) εἶναι τὸ γυναικεῖον ἀγαλμάτιον **A 1731**.

Συχνὴ εἶναι ἡ παρὰστασις τῶν στρατηγῶν ἢ βασιλέων φερόντων θώρακα καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον (*εἰκ.* 90). Ὁ κορμὸς **A 4173** εἶναι ἴσως ἀγαλμα τοῦ Μιθραδάτου. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ μαρμαρίνον ἀγαλμα ἐπίππου στρατηγοῦ **A 2229**· σφζεται κυρίως ὁ κορμὸς ἄνευ τῆς κεφαλῆς (*εἰκ.* 91).

Τὸ γυναικεῖον ἀγαλμα **A 4171** φέρον χιτῶνα μὲ εὐρείας πτυχώσεις καὶ ἱμάτιον καταπίπτον ὀπισθεν ἀπὸ τῶν νώτων ἀποδίδει τύπον τοῦ 4^{ου} π.Χ. αἰ. **A 4340** (*εἰκ.* 92), ἀγαλμα τοῦ Γαῖου Ὀφελίου Φέρου ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἰταλῶν (ἀν. σ. 76),

ἔνθα σώζεται ἡ βάσις του ἔργου τῶν Ἀθηναίων γλυπτῶν Διονυσίου καὶ Τιμαρχίδου τοῦ 1^{ου} π.Χ. αἰ. συνεχίζον τὴν κλασσικὴν παράδοσιν.

A 4174 πλίνθος μετὰ τῶν ποδῶν καὶ τῆς λεοντῆς ἐκ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ἡρακλέους τοῦ σπηλαίου τοῦ Κύνθου. Οἱ τρεῖς **Σιληνοὶ A 4175, A 4176, A 4177** καὶ οἱ δύο **Σάτυροὶ A 4178, A 4179** προσηροσμένοι εἰς παραστάδας, τῶν ὁποίων τὸ ἐπίκρανον ὑπεστήριζον ὡς Ἄτλαντες, ἀνῆκον εἰς τὴν σκητὴν τοῦ θεάτρου πιθανῶς.

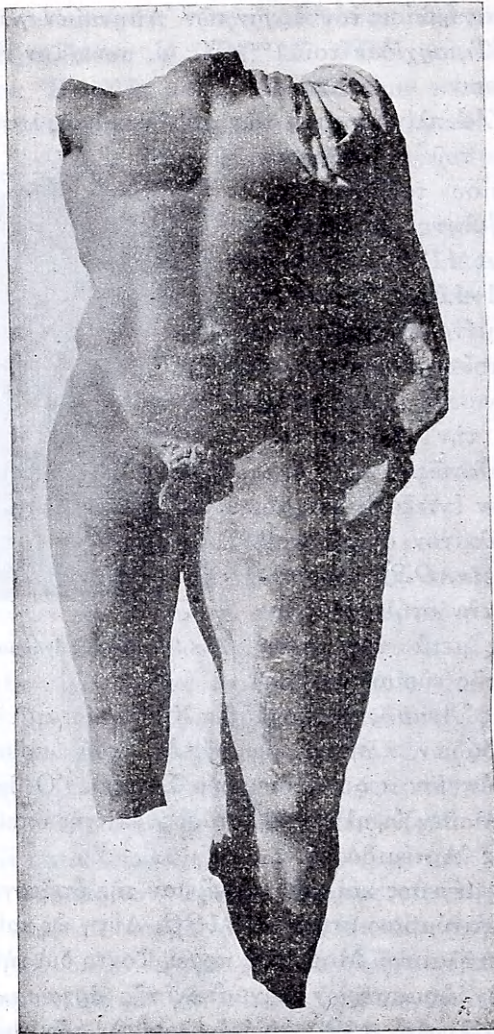
Ἄρτιον ἐντελῶς εἶναι τὸ σπάνιον χάλκινον ἀνάγλυφον **A 1719 (εἰκ. 93)** προσαρμοσθὲν εἰς τὴν στήλην, εἰς ἣν ἀνήκει, ἥτις μετὰ τῆς ἀντιστοίχου αὐτῆς εὐρίσκοντο εἰς τὸ Ἴερόν τῆς Ἀγαθῆς Τύχης (156 π.Χ.): παρίσταται ἡ Ἄρτεμις μετὰ δύο δάδων πλησίον βωμοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τελεῖται θυσία, τὴν ὁποίαν φροντίζουν δύο Σάτυροὶ. Ὁ βωμὸς εὐρίσκεται ἔμπροσθεν ὑψηλῆς παραστάδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴσταται εἰδώλιον τῆς Ἀρτέμιδος.

Διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἐπεξεργασίας διακρίνεται ἡ ἐπιτύμβιος στήλη **A 3186**. Αὕτη ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐπιτύμβιοι στήλαι τοῦ Μουσείου προωρίζοντο διὰ τὴν Ρήνειαν.

Ἐκ τῶν ὠραιότερων δειγμάτων τῆς ἀρχαϊστικῆς τέχνης εἶναι τὸ ἀνάγλυφον **A 9** παριστῶν πομπὴν τῶν θεῶν Διονύσου, Ἀθηνᾶς, Ἀπόλλωνος καὶ Κόρης.

Εἰκ. 91. Κορμὸς ἀγάλματος ἐφίππου.

Εἰκ. 92. Ἄγαλμα τοῦ Γαῖου Ὀφελίου.

Εἰκ. 93. Χάλκινον ἀνάγλυφον Ἀρτέμιδος.

A 3179 μικρὸν ἀνάγλυφον με ὄμφαλὸν περὶ τὸν ὁποῖον τυλίσσειται ὄφις ἢ παράστασις σχετίζεται πρὸς τὴν οἰκιακὴν λατρείαν. Ὁ αὐτὸς ὄφις, ὁ *ἀγαθὸς δαίμων*, παρίσταται καὶ ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου **A 3195**, ἐπὶ τραπέζης, ἐκατέρωθεν δὲ αὐτοῦ Σάραπισ καὶ Ἴσις κρατοῦντες κέρας Ἀμαλθείας.

A 2915 ἀνάγλυφος προτομή τῆς **Φοίβης** ἐπὶ ἐρυθροῦ βάρθους· ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐκφύονται αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου.

Εἰκ. 94. Κεφαλὴ ὑποτιθεμένη τοῦ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ.

Σημαντικὴ εἶναι ἡ σειρὰ τῶν κεφαλῶν. Ἐκ τῶν ἔχουσῶν κεφαλὴν Ἑρμοῦ ἐρμαϊκῶν στηλῶν ἢ καλύτερον σφζομένη εἶναι ἢ ὑπ' ἀρ. **A 4118**, ἀντίγραφον τοῦ Προπυλαίου Ἑρμοῦ τοῦ Ἀλκαμένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ *εἰκονιστικάι κεφαλαί* (πορτραῖτα) ἀρχίζουσι μὲ τὴν ἐκ τοῦ 300 περιόπου π.Χ. κολοσσικὴν κεφαλὴν τοῦ *Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ* (;) *A 4181* προερχομένην ἐκ τοῦ Δωδεκαθέου (*εἰκ. 94*). Ὁ μεγαλειώδης χαρακτὴρ αὐτῆς εἶναι μᾶλλον ἐξιδανικευμένος. Ὡς

Αὔγουστος θαρρεῖται ἡ πλησίον κεφαλὴ *A 4181* μὲ τοὺς ἐνθέτους ἐλλείποντας ὀφθαλμούς, δυστυχῶς πολὺ κατεστραμμένη. Πρὸς στρατηγὸν τοῦ Μιθραδάτου ταυτίζεται ἡ ὁμοίως ἐλλειπῆς κεφαλὴ *A 4152*. Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ εἶναι ἡ κεφαλὴ γέροντος *A 2136* (περὶ τὸ 100 π.Χ.) (*εἰκ. 95*) ἡ δύναμις τῆς ἐκφράσεως ἡ καταφαινομένη δι' ὅλων τῶν λεπτομερειῶν, ἰδιαιτέρως τῶν ὀφθαλμῶν, εἶναι

ἐξαιρετικὴ. Τὴν ἰδίαν δύναμιν, ἂν καὶ ὀλίγον νεωτέρα, ἔχει ἡ κεφαλὴ *A 4187*. Τὸ πρόσωπον *A 4197* (ἢ ὑπόλοιπος κεφαλὴ ἤτο ἐξ ἄλλου τεμαχίου μαρμάρου) μὲ περισσότερον ρωμαϊκὸν χαρακτῆρα παρουσιάζει εἰς τὴν σύνθεσιν τὴν αὐτὴν ἔντονον κατασκευὴν καὶ ἦθος. Ἡ κεφαλὴ Ρωμαίας γυναικὸς *A 4196* ἔχει ἰδιαιτέρως προσωπικὸν χαρακτῆρα καὶ ἀξιοπρέπειαν παρὰ τὴν ἔλλειψιν κάλλους.

Ἡ ὑπ' ἀριθ. *A 4194* κεφαλὴ (*εἰκ. 96*) τῶν ἀρχῶν τοῦ 2^{ου} π.Χ. αἰ. πλήρης πόνου καὶ ἄλγους, ὄχι δὲ μόνον σωματικοῦ, εἶναι καθαρὸν ἐλληνιστικὸν δημιούργημα καθὼς καὶ ἡ κεφαλὴ

Εἰκ. 95. Κεφαλὴ γέροντος.

Γαλάτου **A 4195** με̄ εμφανῆ τὸν βαρβαρικὸν χαρακτῆρα.

3. Ἐν τῇ νοτιά αἰθούσῃ ἐκτίθενται τὰ ἀγγεῖα, κοσμήματα, μικρὰ ἀφιερώματα καὶ ἐν γένει ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Ἐν τῇ **προθήκῃ 1**, ἄνω, ὑπάρχουν ὀλίγα προϊστορικά ἀγγεῖα προερχόμενα κυρίως ἐκ τοῦ προϊστορικοῦ οἰκισμοῦ τοῦ Κύνθου καὶ τῆς θήκης τῶν Ὑπερβορείων παρθένων. Τὰ ἄλλα ἀγγεῖα τῆς προθήκης, καθὼς καὶ τῶν προθηκῶν **2** καὶ **3** ἀνήκουν εἰς τὴν γεωμετρικὴν (10-8 αἰ. π.Χ.) καὶ τὴν ἀνατολίζουσαν (7^{ος} αἰ. π.Χ.) περίοδον εὐρεθέντα εἰς διαφόρους τόπους τῆς Δήλου, ἰδίως δὲ

Εἰκ. 96. Κεφαλὴ θηήσκοντος πολεμιστοῦ.

ἐν τῷ Ἱερῷ, ἐνῶ τὰ ἐντὸς τῶν προθηκῶν **4-7** εὐρισκόμενα ἀγγεῖα προέρχονται πάντα ἐκ τοῦ παλαιότερου Ἑραιοῦ (ἀνωτ. σ. 119). Σημειώνονται ὀλίγα ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτέρων.

Προθήκη 2. Γεωμετρικὰ καὶ ἀνατολίζοντα ἀγγεῖα κατὰ τὸ πλεῖστον κυκλαδικὰ. Ὁ ἀμφορεὺς **B 4208** εἰκονίζει εἰς τὴν κοιλίαν δύο ἵππους ἐκατέρωθεν φάτνης ἐπὶ τρίποδος εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην χορὸς γυναικῶν κρατουμένων διὰ τῆς χειρὸς συμπληρωματικὰ κοσμήματα τοῦ 8^{ου} π.Χ. αἰ., ναξιακός.

Προθήκη 3. Ἀγγεῖα τοῦ 7^{ου} π.Χ. αἰ. εὐρεθέντα ἐντὸς τῶν τάφων τοῦ Ἀρχηγεσίου ἐντελῶς ἄρτιος καὶ ἐξαιρετικῆς.

διατηρήσεως μηλιακὸς ἀμφορεὺς: γυναικεία προτομή ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ· ἐπὶ τῆς κοιλίας λέων καὶ ταῦρος.

Προθήκη 4. Ἀγγεῖα ἐκ τοῦ Ἡραίου, τῶν νήσων καὶ τῆς Ἰωνίας. Κάτω: **B 6230** ναυκρατικὸς κρατῆρ· λεπτότατον τοίχωμα, διακόσμησις καὶ ἐσωτερικῶς με ἀνθη λευκοῦ χρώματος ἐπὶ μαύρου

Εἰκ. 98. Κορινθιακὸς ἀρββαλλος.

Εἰκ. 97. Κορινθιακὸς βομβυλῖος.

ἐδάφους· ἐξωτερικῶς μεγάλογραμμος παράστασις ταύρου καὶ λέοντος ἐπὶ λευκοῦ ἐπιχρίσματος (7^{ου} αἰ.). πλησίον, **B 6082** μέγας ναξιακὸς σκύφος, μιμούμενος πρωτοκορινθιακὸν πρότυπον.

Προθήκη 5. Ἐν αὐτῇ ἐκτίθενται τὰ ὀλίγα πρωτοκο-

Εἰκ. 99. Ροδιακὸν πινάκιον.

ρινθιακὰ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κορινθιακὰ ἀγγεῖα. Διακρίνονται οἱ δύο ἔξαιρητικοὶ βομβυλιοὶ (ἐπιμήκη ἀγγεῖα στενούμενα πρὸς τὰ ἄνω) **B 6191** καὶ **B 6192** (εἰκ. 97) με παράστασιν τῆς Ἀρτέμιδος κρατούσης ἄγριον πτηνὸν εἰς ἐκαστέραν χεῖρα (πότνια θηρῶν). **B 6196** ἀρύβαλλος μετὰ παραστάσεως περωτοῦ δαίμονος (εἰκ. 98).

Προθήκη 6. Ἀγγεῖα μηλιακὰ καὶ ροδιακὰ τοῦ 7^{ου} αἰῶνος. Ἐκ τῶν μηλιακῶν: **B 6148** πινάκιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύο ἔλαφοι, τῶν ὁποίων τὰ κέρατα φαίνονται συμπλεκόμενα. Ἄνω ροδιακὸν πινάκιον **B 6229** (ἔγχρωμος ἀναπαράστασις

παρ' αὐτό), ἐφ' οὗ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ λέων πατῶν ἔλαφον ἔμπροσθεν αὐτῶν κύων. **B 6014** (εἰκ. 99) ροδιακὸν πινάκιον μετὰ ὠραίας διακοσμήσεως ἀνθεμίων. **B 6006** (εἰκ. 100) ροδιακὸς ἀρύβαλλος τοῦ τέλους τοῦ 7^{ου} αἰῶνος. Δεξιὰ, μικρότερα πινάκια, τῶν ὁποίων τὰ χρώματα ἔχουν τεθῆ μετὰ τὴν ὄπτησιν ἕξ αὐτῶν **B 6231**: Ἡρακλῆς καὶ Δηϊάνειρα ἐπὶ τοῦ Κενταύρου.

Προθήκη 7. Ἀττικὰ ἀγγεῖα μελανόμορφα (6^{ου} π.Χ αἰ.) καὶ ἐλάχιστα ἐρυθρόμορφα τοῦ τέλους τοῦ αἰῶνος (τὰ τελευταῖα χρονολογικῶς ἐκ τοῦ εὐρήματος): **B 6140** σκύφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου παρίσταται Ἡρακλῆς καὶ Ἀθηνᾶ (εἰκ. 101). **B 6137** λήκυθος μὲ παράστασιν Ἀχιλλέως σύροντος ὄπισθεν τοῦ ἄρματος τὸν νεκρὸν Ἐκτορα (εἰκ. 102). **B 6129** λήκυθος, ἐφ' ἧς Ἡρακλῆς φονεύων τὸν τρισώματον Γηρυόνην καὶ τὸν δικέφαλον αὐτοῦ κύνα (εἰκ. 103).

Προθήκη 8. Κάτω πήλινα εἰδώλια διαφόρων ἐποχῶν ἄνω πήλιναι προτομαὶ (εἰκ. 104), ἀφιερώματα ἐπίσης εἰς τὸ

Εἰκ. 100. Ἀρύβαλλος ροδιακὸς **B 6006**.

Ἑραῖον τὰ πρόσωπα εἶναι χαρακτηριστικῶς ἰωνικά· πολλὰ σφύζουν τὰ χρώματα.

Ἐν τῇ *προθήκη* 9 ἀγγεῖα τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων, κατὰ τοὺς ὁποίους ἔχει ἐκπέσει ἡ ἑλληνικὴ ἀγγειογραφία. Ἀγγεῖα μὲ ἀνάγλυφα, μὲ φυτικὴν διακόσμησιν ἐρυθρὰν ἐπὶ λευκοῦ ἑδάφους ἢ λευκὴν ἐπὶ

Εἰκ. 101. Ἀττικὸς μελανόμορφος σκύφος 595 B 6138.

Εἰκ. 102. Ἀττικὴ λευκός 546 B 6137.

μαύρου βερνικίου εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν χρόνων τούτων.

Τὴν μεγίστην ἀκμὴν τῆς κυκλαδικῆς κεραμεικῆς τέχνης (8^{ος} καὶ 7^{ος} αἰ. π.Χ.) παρουσιάζουν ἰδίως τὰ ἐξαιρετικῆς διακοσμῆσεως μεγάλα ἀγγεῖα ἔξω τῶν προθηκῶν. Ἐκ πολυχρώμου μεγάλου ἀμφορέως προέρχεται τὸ τεμάχιον **B 243**· σφύζεται εἰς λέων ὑπὸ τὴν λαβὴν· ἡ κυρία παράστασις λείπει ἀριστερὰ τοῦ λέοντος ἀνθρωπίνη μορφή ἀμελεστέρας ἐκτελέσεως καθὼς καὶ ὅλη ἡ ὀπισθία ὄψις. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, τοῦ ναξιακοῦ πιθανῶς, προέρχεται ὁ μικρότερος ἑλλιπὴς ἀμφορεὺς **B 4219** μὲ *πότιαν* θηρῶν ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ

ἄρμα εἰς τὴν κοιλίαν. Ἡ διάθεσις πρὸς πολύχρωμον διακόσμησιν καὶ ἡ ζωηρότης τῶν παραστάσεων τοῦ 7^{ου} αἰ., εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκουν τὰ δύο ἀγγεῖα, παρουσιάζεται καὶ εἰς τὰ τελευταῖα ἀγγεῖα ὡς ὁ κρατὴρ **B 4209**. Ὁ καθαρῶς γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς **B 4213** καὶ ὁ ὅμοιος κρατὴρ **B 4212**, κυκλαδικὸς ἐπίσης, δεικνύουν ἤδη στοιχεῖα τῆς τοιαύτης τάσεως μετὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν διάταξιν τῶν κοσμημάτων· αὐστηρότερος εἶναι ὁ γεωμετρικὸς ἀμφορεὺς **B 7297** σχετιζόμενος πρὸς τὴν Ἀττικὴν τέχνην. Τὰ ἀκόσμητα μεγάλα ἀγγεῖα προέρχονται ἐκ τοῦ Κύνθου (3^η χιλιετηρὸς π.Χ.). Ἐκτίθενται ἐπίσης τινὲς *πύρανοι*, πῆλιναί ἐστίαι, τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν χρόνων μετὰ ἀνάγλυφον διακόσμησιν.

Ἐντὸς τῆς πρώτης τῶν ἐν τῷ μέσῳ *προθηκῶν* ἐκτίθεται ὁ *θησαυρὸς τοῦ Ἀρτεμισίου* (ἀνωτ. σ. 47):

Ἄντικείμενα ἐξ ἑλεφαντοστοῦ, χρυσοῦ, χαλκοῦ κ.ἄ. εὐρεθέντα εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον. Τὰ πλεῖστα ἐκ τούτων ἐκόσμου μικρὸν

Εἰκ. 103. Ἀττικὴ λήκυθος 547 B 6129.

θρόνον ἢ κιβωτίδιον. Ἡ διακόσμησις εἶναι ἀνάγλυφος καὶ ἐγχάρακτος. Ἡ ἐπιμήκης πλάξ μὲ τὰς ἀναγλύφους σκηνὰς πάλης ζῶων, (δύο θηρία καταβάλλοντα ζῶον εἶναι τὸ ἐπαναλαμβανόμενον μετὰ διαφορῶν πάντοτε θέμα) (εἰκ. 105) καὶ τὸ μικρότερον τεμάχιον (εἰκ. 106) προέρχονται ἐκ τοῦ τετραγώνου πλαισίου τοῦ μικροῦ τούτου θρόνου ἢ κιβωτιδίου.

Εἰκ. 104. Πηλίνη προτομή Ἡρας.

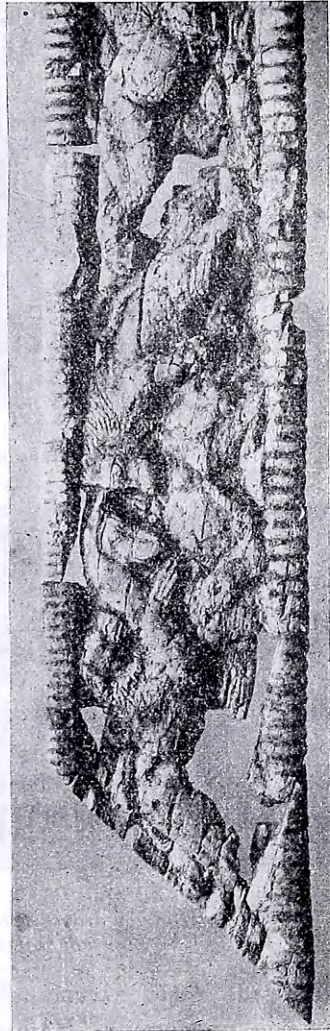
Ἐπίσης ὁ ἀνάγλυφος πολεμιστῆς, ὅστις ἴσταται ἔμπροσθεν τῆς εἰς σχῆμα 8 ἀσπίδος καὶ κρατεῖ τὸ δόρυ εἰς τὴν δεξιὰν (εἰκ. 109), καθὼς καὶ τὰ ἄλλα κοσμήματα, εἶναι ἐξαιρετικὰ μνημεῖα τῆς τέχνης τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου.

Μεταξὺ τῶν χρυσῶν, κόσμημα εἰς σχῆμα κογχυλίου, πτηνοῦ κ. ἄ. Ὁ χάλκινος πολεμιστῆς ἀνήκει εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς περιόδου καθὼς καὶ τὸ χάλκινον πτηνόν. Αἱ αἰχμαὶ βελῶν εἶναι εὐνόητα ἀναθήματα τῆς ἰοχεαίρας Ἀρτέμιδος.

Εἰς τὴν πλησίον *προθήκην* 10 κοσμήματα καὶ ἐν γένει μικρὰ ἀντικείμενα, εἰδῶλια, θραύσματα ἀγαλμάτων κ.τ.τ. Ἐκ τῶν χαλκῶν διακρίνονται γεωμετρικὰ ἀγαλμάτια, ἀνθρώπων καὶ ζῶων, ἀνατολικῆς ἐπιδράσεως, γυναικόμορφον πτηνόν

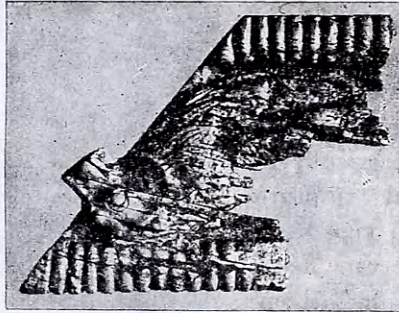
ἀνήκον ὡς λαβὴ εἰς λέβητα· ὠραῖοι εἶναι μυκηναῖκοὶ ἐγγάρακτοι σφραγιδόλιθοι, χρυσᾶ κοσμήματα, ἀντικείμενα ὁστέϊνα κ.τ.θ.

Ἡ μικροτέρα αἴθουσα πρὸς νότον περιέχει τὰ ἐκ τῶν οἰκιῶν μεταφερθέντα κονιάματα καὶ τμήματα ψηφιδωτῶν μὴ εὐρεθέντα εἰς τὴν ἀρχικὴν τῶν θέσιν καθὼς καὶ πλῆθος ἄλλων ἀντικειμένων τοῦ βίου. Τὰ **κονιάματα** κοσμοῦνται μὲ δλοκλήρους παραστάσεις πλοχιμῶν ἀνθέων, Νικῶν ὀδηγουσῶν ἄρματα κ.ἄ. Διδακτικαὶ εἶναι αἱ ἐκ **βωμῶν** προσερχόμεναι τοιχογραφίαι· ἐπὶ μιᾷ παρίσταται ἡ θυσία· ἀριστερὰ τοῦ εἰκονιζομένου βωμοῦ ἴσταται ἀνὴρ παίζων διπλοῦν αὐλόν, δεξιὰ δὲ δύο ἄνδρες μὲ μακρὸν λευκὸν χιτῶνα καὶ στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· ὁ πρῶτος ρίπτει λιβανωτὸν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Εἰς ἄλλας παρίστανται δύο δοῦλοι ὀδηγοῦντες πρὸς τὸν βωμὸν τὸ διὰ τὴν θυ-

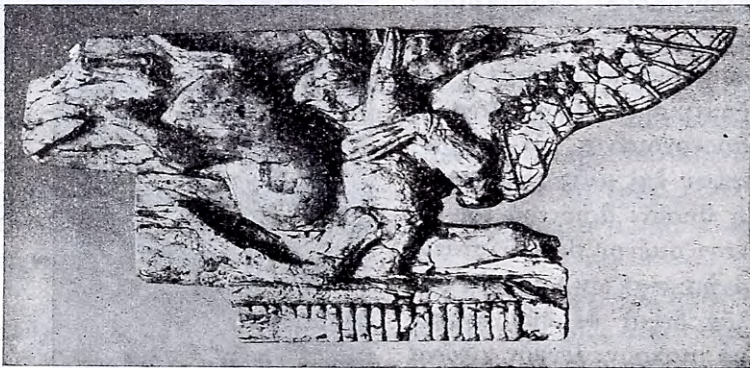

Ἐκ. 105. Ἀνάλυφος πλάξ ἐξ Ἐσφαιτοστοῦ.

σίαν ζῶν. Ἐκ βωμοῦ ἐπίσης προέροχεται ἡ τοιχογραφία Πανὸς παίζοντος σύριγγα. Αὕτη καὶ αἱ δύο πλησίον αὐτῆς

Εἰκ. 106. Τεμάχιον ἀναγλύφου πλακὸς ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.

Εἰκ. 107. Τεμάχιον ἀναγλύφου πλακὸς παριστώσης γοῦπα καταβάλλοντα ἔλαφον.

ἐκόσμον τὰς τρεῖς πλευρὰς βωμοῦ. Ὁ στρογγύλος δίσκος μὲ τὴν ὠραίαν κεφαλὴν Ἑλίου μὲ τὰς περίξ ἐκφυομένας ἀκτῖνας καθὼς καὶ τὸ τμήμα ἐλλειψοειδοῦς ἄλλου δίσκου

(ἀσπίδος) ἀνήκουν ἐπίσης εἰς τὸν διάκοσμον οἰκίας. Τὸ ἔμβλημα **μωσαϊκοῦ** μὲ τρεῖς περιστράς ἐπὶ λεκάνης εἶναι συχνὸν ἑλληνιστικὸν θέμα. Αἱ τοιχογραφίαι αὗται τοῦ τέλους τοῦ 2^{ου} καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1^{ου} π. Χ. αἰ., ἀπλᾶ μᾶλλον δημιουργήματα, παρουσιάζουν ὀπωσδήποτε ἔντονον ἐντυπωσιακὴν διάθεσιν.

Αἱ ἔξ ἀμμοκονιάματος **κεφαλαὶ τῶρων** καὶ οἱ συνανήκοντες **κιονίσκοι** προέρχονται ἐπίσης ἐκ τῆς ἔσωτερικῆς διακοσμῆσεως οἰκίας: προσκεκολλημένα ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀπετέλουν μίμησιν κινοστοιχίας.

Αἱ μαρμάριναι ἐπίπεδοι πλάκες μὲ τὰς ἡμισφαιρικὰς κοιλότητας εἶναι **σηκώματα**, ἤτοι μέτρα βάρους ὑγρῶν καρπῶν. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐκ μέλανος λίθου λάβας χειροκίνητοι **μύλοι** καὶ μικρότεροι τριπτῆρες εἰς διάφορα σχήματα.

Ποικίλα εἶναι ἐπίσης τὰ **σχήματα** τῶν λιθινῶν ἡλιακῶν **ὥρολογίων** ἐν τῇ αὐτῇ αἰθούσῃ.

Εἰκ. 108. Ἐγγράκτος πλάξ ἐξ ἑσφραντοστοῦ παριστώσα λέοντα καταβάλλοντα γαῦρα

Διαφόρου μεγέθους μαρμάριναι ἢ ἐξ ἀπλῶν λίθων *τραπέζαι* ἐσώθησαν ἐπίσης ἀκέραιαι· ἀξιόλογος διὰ τὴν πλουσίαν διακόσμησιν δι' ἐγχαράκτων σχημάτων (ἀνθη, καρποὶ καὶ πτηνὰ ἐναλλάξ εἰς ζώνας) εἶναι ἢ ἐκ σχιστολίθου στρογγύλη *τραπέζα* (τὸ ἦμισυ μόνον εἶναι ἀρχαῖον).

Εἰκ. 109. Μυκηναῖος πολεμιστής.

Ποικίλα εἶναι ἐπίσης τὰ σχήματα τῶν μαρμαρίνων ὑποστηριγμάτων θρόνων, *τραπέζων* διαφόρων σχημάτων, ἐδωλίων κ.ἄ., τὰ ὅποια λήγουν ἄνω εἰς κορμούς καὶ κεφαλὰς λεόντων, γρουπῶν, Σατύρων κ.ἄ., κάτω δὲ εἰς πόδας λεόντων.

Ὁρθογώνιοι πλάκες χρησιμεύουσαι ὡς στηρίγματα *τραπέζων* ἤδη κατὰ τὸν 5^{ον} π.Χ. αἰ. κοσμοῦνται δι' ἀναγλύφων ὡς *A 3198* καὶ *A 3197* μετὰ παράστασιν θηρίου σπαράσσοντος ἔλαφον καὶ δύο θεὰς κατωτέρω. Ὁ μικρὸς μαρμάρινος ὀμφαλός, περὶ τὸν ὅποιον ἐλίσσεται ὄφης, συμβολίζει ὅτι καὶ τὸ ἀνάγλυφον *A 3179* (ἀνωτ. σ. 163).

Τὰ ἐν μικρᾷ προθήκῃ χαλκᾷ ὄντα εἶναι ἀναθήματα εἰς τοὺς θεοὺς *ἐπηκόους*.

Ἡ μαρμαρίνη στρογγύλη *τραπέζα* μετὰ τὸ ἐσωτερικὸν πλαίσιον ἐκ συνεχομένων ἡμικυκλίων ἀνήκει εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ

Παράλληλος πρὸς τὸ μέγα ἔργον τῆς ἀνασκαφῆς τῆς Δήλου εἶναι καὶ ἡ συστηματικὴ δημοσίευσις τῶν οἰκοδομημάτων τῆς Δήλου καὶ τῶν ἀνευρεθέντων ἔργων τέχνης ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ σειρᾷ **Exploration archéologique de Délos**, τῆς ὁποίας μέχρι σήμερον ἔχουν ἐκδοθῆ οἱ ἐπόμενοι 19 τόμοι :

I. A. BELLOT Carte de l'île de Délos, 1909. II. G. LEROUX La salle hypostyle, 1909. II (Suppl.). R. VALLOIS et G. POULSEN Nouvelles recherches sur la salle hypostyle, 1914. III. L. GALLOIS Cartographie de l'île de Délos, 1910. IV. L. CAYEUX Description physique de l'île de Délos, 1911. V. F. COURBY Le portique d'Antigone, 1912. VI. CH. PICARD L'établissement des Poseidoniasies de Bérytos 1921. VII, 1. R. VALLOIS Le portique de Philippe, 1923. VIII, 1-2. J. CHAMONARD Le quartier du théâtre 1922-1924. IX. M. BULARD Description des revêtements peints à sujets religieux, 1926. X. CH. DUGAS Les vases de l'Héraion, 1928. XI. A. PLASSART Les sanctuaires et les cultes du mont Cynthe, 1928. XII. F. COURBY Les temples d'Apollon, 1931. XIII. C. MICHALOWSKI Les portraits hellénistiques et romains, 1932. XIV. J. CHAMONARD Les mosaïques de la maison des masques, 1932. XV. CH. DUGAS et C. RHOMAIOS Les vases préhelléniques et géométriques 1934. XVI. F. CHAPOUTHIER Le sanctuaire des dieux de Samothrace, 1935. XVII. CH. DUGAS Les vases orientalisants de style non mélien, 1935. XVIII. W. DEONNA Le mobilier délien, 1938. XIX. E. LAPALUS L'Agora des Italiens. 1939.

Αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς Δήλου ἔχουσι δημοσιευθῆ ἐν *Inscriptiones graecae* XI 2 καὶ XI 4, ἐν συνεχείᾳ δέ, ἀπὸ τοῦ 1926 κ.έ., ἐν **Inscriptiones de Délos** (μέχρι τοῦδε πέντε τόμοι) ὑπὸ F. DURRBACH, P. ROUSSEL καὶ M. LAUNBY. Ἡ δημοσίευσις συνεχίζεται. Ἐκλογή τῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ F. DURRBACH *Choix d'inscriptions de Délos*, Paris 1921.

Ἐκτὸς πλήθους μερικωτέρων ἄρθρων εἰς περιοδικὰ, ἰδίως εἰς τὸ *Bulletin de Correspondance hellénique*, περιοδικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολ. Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, σημαντικαὶ εἶναι, ἐκτὸς τῶν παλαιότε-

ρων, αἱ ἐπόμεναι μονογραφίαι: P. ROUSSEL *Délos, colonie athénienne*, Paris 1916. Τοῦ αὐτοῦ: *Les cultes égyptiens à Délos*, Nancy, 1915. R. VALLOIS *L'architecture hellénique et hellénistique à Délos*, 1ère partie, *Les Monuments*, Paris 1944. W. A. LAIDLAW *A History of Delos*, Oxford 1933. Διὰ τὴν Δῆλον τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων A. ΟΡΛΑΝΔΟΥ *Délos chrétienne* ἐν *Bulletin de Correspondance hellénique*, 60, 1936 σ. 68 - 100. Σύντομον ἐπισκόπησιν τῆς Δήλου παρέχει τὸ μικρὸν βιβλίον τοῦ P. ROUSSEL *Délos*, Paris 1925.

Τὰ σχεδιογραφήματα, αἱ ἀναπαραστάσεις καὶ πολλαὶ φωτογραφίαι ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω δημοσιεύσεων τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ συγγραφεὺς ἐκφράζει καὶ ἐντεῦθεν θερμοτάτας εὐχαριστίας διὰ τὴν πρόθυμον παραχώρησιν πρὸς ἀπεικόνισιν πολλῶν ἀνεκδότων φωτογραφιῶν καθὼς καὶ τοῦ γενικοῦ σχεδιογραφήματος τῆς Δήλου.

Αἱ ἄλλαι χρησιμοποιηθεῖσαι φωτογραφίαι εἶναι τοῦ κ. Γ. Τσίμα (ἐρειπίων καὶ μωσαϊκῶν) καὶ τοῦ κ. Αἰμ. Σεράφ (Μουσείου).

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- ἄβατον 63, 66, 80.
 Ἄγαθὴ Τύχη 117· Ἄγαθῆς Τύχης
 ἱερὸν 161
 ἄγαθὸς δαίμων 163
 Ἄγασίας Μηνοφίλου 76
 Ἄγγεια (Μουσείου) 166-171
 Ἄγγελίων 42
 Ἄγορὰ τῶν Δηλίων 33, 59, 60, 61,
 131.—τοῦ Θεοφράστου 83.—
 τῶν Ἰταλῶν 63, 64, 76, 78
 ἄγορανόμοι 60
 Ἄδαδος 124, 125
 Ἄδραμύττιον 19
 Ἄδριανὸς 23
 Ἄθηνᾶ 16, 58.— Ἐργάνη 115.—
 Κυνθία 117, 118.— Πολιάς 58
 Ἀθῆναι 15, 16, 17, 20, 23, 24, 40
 Ἀθηναϊκὴ συμμαχία 18
 Ἀθηναῖοι 15, 17, 18, 19, 20, 21,
 23, 41, 81, 84. -ων δῆμος 57
 Ἀθηνόδωρος 23
 Ἀθηναίων κυριαρχία 21
 Αἰγύπτιοι θεοὶ 121
 αἴθουσα ὑπόστυλος 81, 82
 Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας 20
 Ἀμφικτύονες (τῆς Δήλου) 18
 Ἀμφικτυονία Δελφῶν 20.— ἰωνι-
 κὴ 14, 18
 ἀμφορεὺς παναθηναϊκὸς (μωσαϊ-
 κὸν) 99
 Ἀναγέννησις 25
 ἀνασκαφαὶ 27
 Ἄνδριῶν οἶκος 46
 ἀνδρῶν 66, 88
 Ἄνιος 64, 134
 Ἄνουβις 124, 126
 Ἀντίγονος 20, 80
 Ἀντίγονος Γονατᾶς 51, 54
 Ἀντίοχος Γ' 44
 Ἀπόλλων 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15,
 16, 17, 18, 19, 20, 23, 24,
 27, 35, 39, 44, 46, 51, 60, 64,
 81, 88, 116, 126.— Παιῶν
 58.— Τεκταίου καὶ Ἀγγελίω-
 νος 42. Ἀπόλλωνος κολοσ-
 σαῖον ἄγαλμα 39, 44, 48, 49,
 139.—ἱερὸν 30, 35 κ.ἐξ., 47, 60
 Ἀπολλωνιασταὶ 30
 Ἄραδος 113
 Ἄργη 52
 Ἀριάδνη 16
 Ἀριστίων 22
 Ἀρσινόη Φιλάδελφος 117
 Ἀρταφέρνης 17
 Ἀρτέμιδος βωμὸς 49.— ἱερὸν 35
 Ἀρτέμιδος Ἐκάτης (τέμενος) 103
 Ἄρτεμις 13, 35, 46, 119
 Ἀρτεμίσιον 46, 47, 48, 49, 60
 Ἀρτεμισίου θησαυρὸς 171-172
 Ἄρχερμος 145
 Ἀρχηγέσιον 134
 Ἀρχηγέτης 134
 Ἀσκληπιεῖον 133
 Ἀσκληπιὸς 125

- Ἀσάρη· Ἀφροδίτη 67
 Ἀτάρατις 124, 125
 ἄτελεια 22
 Ἄτταλος 34
 Ἀφροδίτη 16· Ἀφροδίτης ναὸς 131
 Ἀφροδίτη Ἀγνή 125
 Ἀχαΐα 21
 Βάαλ 67
 βασιλικὴ παλαιοχριστιανικὴ 131
 Βορέας 152
 βουλευτήριον (;) 57
 βωμὸς Ἀρτέμιδος 49.— Διονύσου 61.— Διὸς Πολιέως 57.— Ἐστίας 57.— Ποσειδῶνος Ναυκλαρίου 83
 Γάιος Βιλληνὸς 54
 Γαλάτης μαχόμενος 76
 Γαλλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν 27
 γέρανος 16, 46
 γυμνάσιον 135
 Δάτις 17
 δελφίνων οἰκία 111
 δεξαμενὴ θεάτρου 103.— Ἰνωποῦ 126
 Δήλια 19
 Δηλιακὴ ἀνεξαρτησία 20
 Δημήτηρ 50
 Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς 20, 51, 56, 80, 163
 Διονύσια 62
 Διόνυσος 61, 62, 93, 103, 128.— ἐπὶ πάνθηρος (μωσαϊκὸν) 107.— ἐπὶ τίγρεως (μωσαϊκὸν) 93
 Διονύσου βωμὸς 61.— οἰκία 90 κ.εξ.
 Διοσκουρίδης 88, 90
 Διοσκούριον 132, 133
 Διόσκουροι 128, 132
 Δωδεκάθεον 80
 Edrisi 25
 Εἰλείθυια 12, 16, 119
 Ἐκκλησιαστήριον 50, 51
 Ἐλληνοταμίαι 18
 ἐνηλύσιον 63
 Ἐπιγένης 34
 ἐπιθέατρον 101
 ἐπιμελητὴς Δήλου 22· ἐπιμεληταὶ τοῦ ἐμπορίου 33
 Ἐπιμενίδης 16
 ἐπισκοπὴ Δήλου 24
 Ἐρμαῖσται 30
 Ἐρμῆς 30, 31, 103
 Ἐρυσίχθων 16
 Ἐρως 112
 ἐστιατόριον τῶν Κείων 54, 55
 ἐσχαρῶν 134
 Εὐθυκαρτίδης 139
 Εὐριπίδης 64
 ἐφηβεῖον 65, 135
 Ζεὺς 10, 12, 13
 Ζεὺς Κύνθιος 117, 118.— Πολιεύς 57.— Ὑμιστος 119
 Ζωστήρ 16
 Ἥλιος 124
 Ἥρα 10, 12, 13
 Ἡραῖον 113, 119 κ.εξ.
 Ἡρακλεῖσται Τύριοι 68

- Ἡρακλέους ἄγαλμα 116. — ἱερὸν
128
- Ἡρόδοτος 17, 46, 55
- Ἡὼς 154
- θέατρον 100 κ. ἐξ.
- Θεάτρου συνοικία 85, 86, 87
- Θέογνις 64
- θεολογεῖον 103
- Θεόφραστος (ἐπιμελητὴς Δήλου)
83, 84
- θεσμοφόριον 50, 51
- θεωρία 14
- θήκη Ἄργης καὶ Ὠπιοῦ 52, 53
- Θησεύς 16
- Θουκυδίδης 14, 15
- θύρσος 93
- Ἱερὰ λίμνη 8, 64
- ἱερὸν τῆς Ἀρτέμιδος 35. — τοῦ Ἄ-
πόλλωνος 30, 35, κ. ἐξ. 47,
60. — Αἰγυπτίων Θεῶν 121
- Ἱεροναῦται τῆς Τύρου 68
- Ἱεροποιεῖον 46
- ἱεροποιοὶ 20
- Ἱνωπὸς 8, 10, 64, 113, 127, 129,
130
- Ἱρις 12
- Ἱσις 123, 124, 126, 163· Ἱσιδος
ναὸς 123
- Ἱταλῶν ἀγορὰ 63, 76, 78
- Ἱωαννῖται ἵπποται 24
- Ἱωνες, Ἱωνία 14, 15, 17
- ἰωνικὸς ναῦσκος 31
- Κάβειροι 116, 128
- καθαρμὸς μέγας 16
- κάθαροις πρώτη 16. — νέα 18, 41
- Καρυστίων οἶκος 54
- κατάκλυστον 118
- καταστροφή Δήλου 22, 23
- Κείων ἐστιατόριον 54, 55
- Κένταυρος 109
- κεράτινος βωμὸς 45, 46
- Κερατῶν 45, 46, 47
- Κέρδωνος οἰκία 61
- Κέφαλος 154
- Κλεοπάτρα 88
- κληροῦχοι (εἰς Δήλον) 21
- Κνίδου ναυμαχία 20
- Κοινὸν Νησιωτῶν 20. — Ποσειδω-
ναιστῶν 66
- Κοῖος 10
- Κομπεταλιασταὶ 30, 84
- κονιάματα (Μουσεῖον) 173 - 74
- Κόνων 20
- Κόρη (Περσεφόνη) 50
- κρήνη Μινφά 62
- Κόραι καὶ Κοῦροι (ἀγάλματα)
138 κ. ἐ.
- Κρήτη 16
- Κυβέλη 159
- Κυκλάδες 10, 17
- Κυλώνειον ἄγος 17
- Κύνθος 7, 8, 10, 12, 46, 113 κ. ἐ.
128. Κύνθιον 117 κ. ἐ.
- Κύνθου σπήλαιον 115
- Λαοδίκης σῆμα 46, 52, 53
- Λάρητες 30
- λέοντες 70, 72
- Λευκοθέα 134
- Λητῶ 10, 12, 13, 16, 118, 125
- Λητῶν 75, 76, 78

- λίμνης οἰκία 65
 λογεῖον 102
 Λόγοι ἱεροποιῶν 21
 λογγόθυρος 109
 Loubat (δουξ de) 27
 λουτρὸν 135
 λόφου οἰκία 68
- Μαῖα 30
 Μαινάς 61
 Μακεδόνες βασιλεῖς 20, 21
 Μαραθῶν 17
 μεγάλη ὁδὸς (πρὸς ἱερὸν) 31
 μεγάλη σύνοδος 14
 Μεγάλοι θεοὶ 127, 128
 Μελικέρτης· Ἡρακλῆς 67
 Μήτηρ Γῆ 13
 Μιθραδάτης (βασιλεὺς Πόντου)
 22, 128, 129
 μικρὰ ἀντικείμενα (Μουσεῖου) 172·
 173
 Μινῶα κρήνη 62
 Μινωικοὶ Κρηῖτες 10
 Μοῦσαι 64
 Μυκάλη 18
 Μυκηναϊκὴ περίοδος 19
 Μύκονος 25
 Μυκόνου (Μουσεῖον) 18
- ναῖσκος Ἀνίου (;) 64.— τοῦ Ἀπόλ-
 λωνος (συνοικία Θεάτρου) 103
 Νάξιοι 35, 39
 ναὸς Ἀπόλλωνος (τῶν Ἀθηναίων)
 41.— (τῶν Δηλίων) 39.— (πώ-
 ρινος) 42, 54, 60.— (ὑπομυκη-
 ναϊκὸς) 58, 60
 Ναυσικᾶ 10
- νέα κωμῳδία 110
 Νεῖλος 125
 νεώριον 56
 Νικάνδρη 138, 142, 144
 Νικίας 19, 44
 νοτία στοὰ 33, 60
- Ξένοι Θεοὶ 121
 ξενῶν 105
 Ξυστὸς 135
- ᾽Οδύσεια 10
 ᾽Οδυσσεὺς 10
 οἰκία τοῦ λόφου 68.— τῶν δελφί-
 νων 111.— τοῦ Διονύσου 90.—
 Διοσκουρίδου καὶ Κλεοπάτρας
 88.— τῶν προσωπεῖων 106.—
 τῆς λίμνης 65.— τῆς τριαί-
 νης 93
 οἰκοδόμημα Γ 58, 60
 οἶκος 88, 91, 92, 96, 110, 111.—
 τῶν Ναξίων 35, 39, 40, 54, 58,
 59.— (ὁ πρὸς τῷ Ἐκκλησια-
 στηρίῳ) 51
 ᾽Ομηρος 10, 13
 ᾽Ορτυγία 13
 ὀρχήστρα 101
 ᾽Οφελλίου Φέρου ἄγαμα 76, 160
- παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ 131
 παλαιστρα (ἐκ γρανίτου) 64' (τῆς
 λίμνης) 64
 Πάν 61, 103
 Παναθήναια 99
 πανήγυρις 14
 Παπποσιληνοὶ 157
 Παρμίσκος 75

- πάροδοι 101
 Πεισίστρατος 15, 16, 18, 42
 πεντητηρίς 19, 23
 Πέργαμον 33
 περιστύλιον 65, 66.—ῥόδιον 96, 106
 Πέρσαι 17, 18
 Περσεὺς 21
 πλαστική (Μουσεῖον): ἀρχαϊκή,
 138-150· ἕως αἰῶνος, 150-154·
 ἑλληνιστική, 154-166· ἀρ-
 χαϊστική, 160, 161
 Πολυκράτης 15
 Ποσειδῶν Ναυκλᾶριος 83
 Ποσειδωνιασταὶ 66, 68
 Ποσίδειον 83
 Πραξιτέλης 130
 προεδρία 101
 προόθυσις 129
 προϊστορικαὶ καλύβαι Κύνθου 118
 προϊστορικοὶ κάτοικοι Αἰγαίου 10
 προπύλαια (ιεροῦ) 35.—(Κυνθίου)
 117
 προσκήνιον 101
 προσωπεῖων οἰκία 106
 Πρυτανεῖον 56, 58, 61
 Πτολεμαῖος 10^{ος} 118
 Πύθνα 21
 Πύθιον 56
 πυλῶνες (παρόδου) 102
 Πυρρακίδαὶ 131

 Ρεματιάρχης (μικρὸς, μεγάλος) 8
 Ρήνεια 8, 13, 15, 18, 25
 ῥόδιον περιστύλιον 96, 106
 Ρωμαῖοι, Ρώμη 21, 22, 23, 30,
 57, 84
 Ρώμη (θεὰ) 68

 Σαλαμῖνος ναυμαχία 17
 Σαμοθράκειον 127, 133
 Σαραπίειον Α 130.—Β 126.—Γ 123,
 125
 Σάραπις 123, 124, 126, 130
 Σάτυρος 61
 Seger de Vries 26
 Σικελία 13
 Σιληνὸς (μωσαϊκόν) 110
 Σκαρδανᾶ ὄρμος 73
 σκηνὴ θεάτρου 101
 Σόλων 15
 Σπαρτιάται 19
 σπήλαιον Κύνθου 115
 στάδιον 136
 Στησίλεως 131
 στοὰ Ἀντιγόνου 51, 54, 62, 63.—
 τῶν Ναζίων 43, 46, 84.—νο-
 τία 33, 60.—πρὸς τῷ Ποσιδεῖω
 80.—Φιλίππου 30, 32, 33, 34, 84
 στοιβάδειον 61
 Σύλλα ἀνάθημα 33
 συνοικία θεάτρου 85, 86, 87
 σφαιρίστρα 135
 Σφίγγες 148, 149
 Σωκράτης 19
 Σωτέλης 34

 Ταύρων μνημεῖον 55
 τεῖχος Τριαρίου 23, 63, 132
 Τεκταῖος 42
 Τελεστήριον 8
 τέμενος Ἄρτεμιδος Ἐκάτης 103
 Τιμαρχίδης 161
 Tournefort (Pitton de) 27
 τράπεζαι (Μουσείου) 176
 τριαίνης οἰκία 93

Τριάριος 23	Φιλέταιρος 45
Τριτοπάτωρ 131	Φίλιππος Β' 20
Τροφωνίου άντρον 76	Φοίβη 164
Ύμνος εις Ἀπόλλωνα 10, 14	φοῖνιξ (πρωτόγονος) 8, 12.—(χαλ- κοῦς) 44
Ύπερβόρειοι παρθένοι 13, 46, 53 135, 149	Χάριτες 43
Ύπερβορείων χώρα 12	Ὠλήν 52
Ύπερείδης 20	Ὠπις 52
Ύπερόχης σῆμα 46, 52, 53	Ὠρεΐθια 152
ὑπολαμπάς 56, 82	Wheler 27
ὑπόστυλος αἶθουσα 80, 81, 82	

Δ Ι Ο Ρ Θ Ω Τ Ε Α

σελ. 64, στίχ. 5, ἀντί: σχεδ., 26, γραπτέον: σχεδ., 29
σελ. 76, στίχ. 28-29, ἀντί: Ρούφου, γραπτέον: Φέρου.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελ.
A. Είσαγωγή	
Μῦθος καὶ Ἱστορία	7
Περιηγηταὶ καὶ ἀνασκαφαί	25
B. Τὰ ἐρείπια	
1. Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ	30
2. Ἡ περιοχὴ βορείως τοῦ Ἱεροῦ	61
3. Ἡ περιοχὴ νοτίως τοῦ Ἱεροῦ	85
4. Ἡ περιοχὴ τοῦ Κύνθου	113
5. Ἡ περιοχὴ νοτίως τοῦ λιμένος	132
6. Ἡ περιοχὴ τοῦ Σταδίου	134
Γ. Τὸ Μουσεῖον	138
Βιβλιογραφία - Εἰκονογράφησις	177
Εὐρετήριον	179
Διορθωτέα	184